

FORSKNINGSSYSTEMETS LIVSVERDEN – EN TRUET METAFOR.

Dokumentanalyse av Norges Forskningsråd som endringsagent i
det norske forskningssystemet - med funksjonalistisk inspirasjon.

Inga Ingebrigtsen

Masteroppgave i sosiologi - Mai 2015

Forord

Å skrive en masteroppgave viste seg å være en innholdsrik prosess, proppfull av opp og nedturer. Spesielt i sluttspurten, har jeg skjønnet at å skrive mastergrad også krever teknisk kompetanse. Jeg vil derfor takke min medstudent Tuva for å ha forstått at formatering og stildeling, ikke er min sterke side. Du har kommet meg til unnsetning ved flere anledninger, og jeg håper jeg kan være en like god ressurs for deg tilbake. Også Kari forsto mine tekniske svakheter, da jeg begynte et spørsmål med ordet; sidetall? Takk Tuva og Kari!

Generelt synes jeg alle mine medstudenter har bidratt til at skriveprosessen har vært hyggelig. Jeg vil aldri finne en arbeidsplass, som har så mye latter og tull, som rødsofaen i tredje etasje på teorifagsbygget. Min masterveileder Roar og livsveileder mamma fortjener en takk, for oppmuntrende ord, og interessante innspill!

Gaute har vært min klippe i skriveprosessen, og holdt stressnivået på et minimum. Uten deg hadde jeg aldri blitt MASTER. Gjett hvem som kan være bedrevitende nå?

Og Gjermund, selv om det ikke har virket slik, har mamma gjort dette mest for deg.

SAMMENDRAG

I denne oppgaven presenterer jeg en studie gjort på Norges Forskningsråds rolle som endringsagent i det norske forskningssystemet. Den overordnede målsetting i denne oppgaven er gjennom analyse av rollen som endringsagent, søke forståelse for hvordan Forskningsrådet virker på forskningssystemet. Gjennom studie av offentlige styringsdokumenter, og med inspirasjon fra funksjonalistisk teori, har jeg analysert begrepet endringsagent, og konteksten begrepet brukes i. Studien er inspirert av et funksjonalistisk syn på at endringsagent er uttrykk for en utfordring forskningssystemet står overfor. Forskningssystemets funksjon er å produsere kvalitativt relevant forskning og kvantitativt nok forskning, som samsvarer med samfunnets behov. Ved å uttrykke at forskningssystemet må endres, kan det tyde på at forskningssystemet ikke fungerer optimalt.

Studien avdekker at rollen som endringsagent skal bevare forskningssystemets livsverden, som er truet av doxa, eller innkapsling og liten evne til fornyelse. Livsverdenen til forskningssystemet skal bevares av Forskningsrådet gjennom flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon, også forstått som oppgaver som endringsagent. Oppgavene som endringsagent er tvetydige og til dels motstridende. De ulike oppgavene innenfor rollen som endringsagent bør tydeliggjøres og kun brukes ved behov. En konstant rolle som endringsagent vil miste sin endringskapende kraft.

Studien har brukt Bourdieus begreper om habitus og doxa, for å belyse tilstanden av innkapsling som forskningssystemet er truet av. Habermas sine begrep om livsverden og kommunikativ handling, er også sentrale i diskusjonen om hvordan endring og fornyelse er mulig.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Forskningsrådet	1
1.1.1	Forskningsrådet som endringsagent	2
1.2	Forsknings spørsmål	3
1.3	Studiens relevans	4
1.4	Avgrensning	5
1.5	Tidligere forskning	6
1.6	Oppgavens oppbygging	8
2	Teoretisk grunnlag	9
2.1	Funksjonalisme	10
2.2	Bourdieu	12
2.2.1	Begreper	13
2.2.2	Endringsagentens mulighet	14
2.3	Habermasiansk syntese mellom menneske og struktur	15
2.3.1	Endringsagentens mulighet	17
2.4	Giddens strukturasjonsteori	17
2.4.1	Endringsagentens mulighet	19
2.4.2	Begreper	19
2.5	Governance	19
2.6	Oppsummering	21
3	Metode	23
3.1	Dokumentanalyse	23
3.1.1	Utvalget	24
3.1.2	Metodiske refleksjoner	26
3.1.3	Metodiske grep	27
3.2	Mitt ståsted	28
3.3	Validitet og reliabilitet	29
3.4	Etikk	30
3.5	Ontologi og epistemologi	31
4	Forskningsrådets roller og kontaktflater	33

4.1	Norges Forskningsråd	33
4.2	Rollleutfordringer	35
4.3	Tillit	37
4.4	Konsensus eller interessekamp	38
5	Analysens første steg	41
5.1	Change agency og change agent.....	42
5.2	Endringsagent	44
5.3	Kategorier	45
5.3.1	Endringsagenten samvirker	46
5.3.2	Endringsagenten profilerer	48
5.3.3	Endringsagenten er strategisk.....	49
5.3.4	Endringsagenten provoserer	50
5.4	Forenkling og presisering	52
6	Endringsagentens prosesser	55
6.1	Livsverden og horisontal involvering.....	56
6.2	Livsverden og vertikal involvering.....	58
6.3	Behov for kaos for å bekjempe doxaens «lock in».....	59
6.4	Helhetens behov for integrasjon	61
6.5	Resultat	63
6.6	Oppsummering	63
7	Tvetydig endringsagent.....	67
7.1	Behov for provokasjon	67
7.2	Systemets evne til selvregulering	71
7.3	Endringsagent på vegne av hvem?	72
7.4	Implikasjoner	73
8	Avslutning.....	77
8.1	Begrepsbruk.....	77
8.2	Arbeidsprosessen	78
8.3	Ontologiske forutsetninger for analysen.....	78
9	Konklusjon.....	81
9.1	Forskningsspørsmål	81
9.2	Hvordan og hvorfor skal Rådet opptre som endringsagent?	81
9.3	Premisser fra analysen	82
9.4	Funn	84
9.5	Videre forskning	85
10	Referanser.....	87

1 Innledning

Norges Forskningsråd (Rådet) er den mest sentrale organisasjonen for forvaltning og styring av landets forskningsaktiviteter. Rådet fungerer både forskningsfinansierende og forskningsstrategisk, og er dermed et sentralt organ i distribusjonen, og forming av forskningsaktivitet i landet. I denne oppgaven presenterer jeg en studie gjort på Norges Forskningsråds rolle som *endringsagent* i det norske forskningssystemet. Etter en evaluering av Forskningsrådet i 2001, gjort av Technopolis Group, ble rollen som endringsagent delegert Forskningsrådet fra Regjeringen. *Den overordnede målsetting i denne oppgaven er gjennom analyse av rollen som endringsagent, søke forståelse for hvordan Forskningsrådet virker på forskningssystemet.* Gjennom studie av offentlige styringsdokumenter, og med inspirasjon fra funksjonalistisk teori har jeg analysert begrepet endringsagent, og konteksten begrepet brukes i. Studien er inspirert av et funksjonalistisk syn på at endringsagent er uttrykk for en utfordring forskningssystemet står overfor. Forskningssystemets funksjon er å produsere kvalitativt relevant forskning og kvantitativt nok forskning, som samsvarer med samfunnets behov. Ved å uttrykke at forskningssystemet må endres, kan det tyde på at forskningssystemet ikke fungerer optimalt. Viktige spørsmål studien har tatt utgangspunkt i, er hvorfor og hvordan Rådet skal fungere som endringsagent i det norske forskningssystemet.

1.1 Forskningsrådet

Rådet har en interessant posisjon, mellom det politiske og det utførende nivå. Det skal fungere som et bindeledd mellom det politiske nivå, og de mennesker og institusjoner som driver med, og bruker forskning. Rådet skal iverksette forskningspolitiske målsettinger, og kan dermed defineres inn i den offentlige forvaltning. Samtidig skal Rådet ha en utstrakt kontaktflate mot forskningssystemet og den øvrige befolkningen i landet. Rådet skal fungere som et talerør for befolkning og forskere, inn i den politiske forming av forskningspolitikken. Befolkningen er brukerne av forskningen, og de må derfor høres på den forskningspolitiske arena. Rådet skal skape samspill mellom forskningsaktivitet og samfunnsbehov, slik at forskning som produseres er relevant og nyttig. Det er også en internasjonal dimensjon Rådet må ivareta, ved å rette seg etter EUs satsinger og større utlysninger. Rådet er i så måte en katalysator for samspill mellom det politiske, befolkning, EU og vitenskapssystem, og det må adressere

eventuell misnøye eller uenighet mellom partene. Figur nr.1¹ viser en kvadrupel orientering av Forskningsrådets operasjoner, og klargjør Forskningsrådets særegne posisjon og kontaktflater.

Figur 1

Main focus – the Research Council's functions in a diverse research system:

1.1.1 *Forskningsrådet som endringsagent*

Forskningsrådet, Technopolis og Regjeringen, bruker begrepet endringsagent i omtale av Rådet og deres oppgaver. Spesielt brukes begrepet for å beskrive en kraft Rådet skal utvikle, og utføre i forskningssystemet. «Regjeringen vil særlig peke på at Forskningsrådet har størst utfordringer med hensyn til å være en endringsagent i det norske forskningssystemet.» (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 115). Sitatet viser at Rådet skal fungere som endringsagent i det norske forskningssystem, og at dette er en utfordrende oppgave som Rådet har vanskeligheter med. Begrepet endringsagent er ikke umiddelbart lett å begripe, men beskriver et endringsønske eller en endringsprosess. Behovet for endring kan tyde på at noe ikke fungerer optimalt, og at regjeringen søker å løse opp i et problem eller utfordring i det norske forskningssystem. Som sitatet viser skal Rådet være endringsagent i forskningssystemet, dermed er det forskningssystemet som har utfordringer som Rådet som skal ordne opp i. Utfordringer forskningssystemet kan ha er å imøtekomme politiske forskningsønsker, og ikke skape relevant forskning som svarer til samfunnets behov.

---

¹ Figur tatt fra Technopolis evaluering av Forskningsrådet fra 2012.

Gjennom oppgaven som endringsagent kan det virke som at det ønskede samspill mellom forskning, politikk, samfunn og internasjonale interesser ikke er tilstrekkelig utviklet. Det vil si at *integrasjon* mellom forskningssystemets produksjon og de ulike partenes interesser er underutviklet, og at forskningsaktiviteten ikke er tilpasset samfunnets behov. Integrasjon vil i dette tilfellet si å få partene til å jobbe i overenstemmelse, og oppnå forståelse for hva forskning skal og kan bidra med overfor interessentene. Forskningsrådet skal forbedre integrasjonen av forskningssystemet, gjennom å være en endringsagent. Partenes behov og interesser utgjør samfunnets behov, og kan sees på som helhetens interesser. I et funksjonalistisk perspektiv, brukes gjerne begrepet helhet, som summen av alle samfunnets systemer². Funksjonalistene tror at det finnes en helhet, og ikke bare spesialiserte felter eller samfunnssystemer. Forskningsrådets oppgave er å integrere forskningssystemet inn i helheten, slik at forskningsaktiviteten gjenspeiler samfunnets behov. Forskningssystemet skal jobbe i takt med andre systemer, og produsere forskning som svarer til deres behov.

1.2 Forskningsspørsmål

Forholdet mellom forskningssystemet og Forskningsrådet, kan knyttes opp mot *ordensproblemet*, som er et kjent sosiologisk dilemma. Dilemmaet stiller spørsmålstegn ved hvordan sosial orden er mulig, spesielt i et moderne samfunn med økende kompleksitet. Et funksjonalistisk perspektiv fremholder en tro på at samfunnsdelene vil jobbe i takt for helhetens interesser, som i en organisk harmoni. Det er derfor interessant å analysere Forskningsrådets kraft som endringsagent på forskningssystemet utfra et funksjonalistisk perspektiv, fordi analysen kan tilføre forståelse for om et system kan virke på et annet, og hvordan systemene integreres. Den overordnede målsetting i studien er gjennom analyse av rollen som endringsagent, søke forståelse for hvordan Forskningsrådet virker på forskningssystemet. Forskningsrådet skal samvirke med de ulike operasjonelle partene, og integrere forskningsaktiviteten inn i helhetens behov. Dette belyses av å søke meningen bak begrepet endringsagent, i kontekst av Forskningsrådet. Jeg vil, gjennom dokumentanalyse, se på deler av Forskningsrådets styringsdokumenter, evalueringer av Forskningsrådet og

---

² Helhetens verdi er gjerne inspirert av et biologisk syn på at helheten er større enn summen av alle samfunnsdelene, noe jeg ikke diskuterer videre.

regjeringens forskningsmeldinger, hvor oppgaven som endringsagent er behandlet/omtalt, og finne meningen bak oppgaven som endringsagent.

Problemstillingen er:

Hva betyr det for samfunnet at Forskningsrådet skal fungere som en endringsagent i det norske forskningssystemet?

De empiriske forskningsspørsmålene er:

- *Hvilke fellesnevnerer finner vi i omtalen av Forskningsrådet som endringsagent?*
- *Hvordan og hvorfor skal Rådet opptre som endringsagent?*

1.3 Studiens relevans

Forskningsrådets oppgave som endringsagent er et overordnet oppdrag de har fått fra regjeringen, og, på bakgrunn av Rådets monolittiske organisering, berøres alle forskningssektorer. Det vil si at oppgaven som endringsagent er et tverrgående ansvar, som gjelder innenfor mange forskningssektorer i Norge. Det vitenskapelige system er kjennetegnet av at det er delt opp i ulike disipliner og forskningsfelt, som biologi, samfunnsfag og økonomi. Det vitenskapelige system går på tvers av ulike samfunnssektorer, ved at det produserer forskning som er relevant i ulik grad for de ulike samfunnssektorer. Rådet skal være endringsagent på vitenskapssystemet som helhet, og dermed er mange sektorer og aktører berørte. Samfunnsmedlemmene er involvert med Forskningsrådet i ulik grad, og har ulike agendaer og interessefelt, og det blir desto viktigere at Forskningsrådet har klare retningslinjer og mandat. Siden Rådet har en sentral plass i organiseringen av forskningspolitikken, er det viktig å søke forståelse og belyse Rådets mange oppgaver. For å forstå hvordan Norge organiserer forskningspolitikken, må man også forstå hvordan Rådet er organisert og hvilke oppgaver Rådet innehar. Forskningsrådet som endringsagent er et spesielt sosiologisk interessant studieobjekt, ved at undersøkelser kan belyse en mulig svakhet ved forskningssystemet i landet. Det er i høyeste grad relevant for sosiologien å se på hvordan en institusjon som Forskningsrådet virker på samfunnsdelene, og hvilke mekanismer som skaper integrasjon.

Når forskningsrådet skal fungere som endringsagent på vitenskapssystemet, synes det å implisere at Rådet har makt til endre vitenskapssystemet. Dette er sosiologisk interessant,

fordi det sier noe om hvordan man tror samfunnsforholdene er kontrollerbare, og at systemene er åpne for justering av andre systemer. Introduksjonen i språket av begrepet endringsagent viser at man har tro på et kontrollerbart samfunn, som kan endres slik man ønsker det ved hjelp av en eller flere agenter. Intuitivt jobber agenter for noen, de er ansatt av noen som har en agenda. En endringsagent jobber i så måte frem en endring som står i motsetning til endring som er bragt fram av direktiver og lover. Konkrete endringsskapende lover er unødvendig å kalle endringsagenter, fordi endringen er eksplisitt. Det motsatte av endringsskapende direktiver og lover er endring som skal komme frivillig, nesten av seg selv, med litt drahjelp av en endringsagent. En slik framprovosering av endring gjenspeiler et humanistisk styringsparadigme, som fokuserer på samarbeid, prosess, motivasjon, integrasjon og oppslutning om endringsprosessene (Lerborg, 2013). Endringsprosesser skjer da gjennom akkumulasjon av samarbeid og avtaler som er fundert i konsensus mellom partene.

1.4 Avgrensning

Begrepet endringsagent ble for første gang introdusert, i omtale av Forskningsrådet, i den første evalueringen av Forskningsrådet fra 2001, skrevet av det internasjonale forskningsinstituttet Technopolis Group. Begrepet har historie før dette, og har et bredt nedslagsfelt blant annet i omtale av flere institusjoner, næringer og personer. Betydningen kan likevel være noe forskjellig, og oppgaven konsentrerer seg om Forskningsrådet som endringsagent. Det vil si at jeg ikke har undersøkt begrepet utover omtalen av Forskningsrådet.

Forskningsrådet er som nevnt en del av den offentlige forvaltningen, og skal følge opp politiske forskningssatsinger. Dette gjør de først og fremst ved å forvalte forskningsmidler, gjennom utlysninger og søknadsbehandlinger. Det ligger mange muligheter for endringsskaping i forvaltningen av forskningsmidler, blant annet i utviklingen av søknadskriterier og forming av utlysningstekster. Det er likevel ikke her rollen som endringsagent er relevant. Forskningsrådet utfører flere aktiviteter, som går utover den mer byråkratiske søknadsbehandlingen. Det er en sentral initiativtaker, blant annet til flere konferanser og arrangementer om regional utvikling, de finansierer bedriftsnettverk og klynger og er generelt en sentral aktør på den forskningspolitiske arena. «...Rådet må fylle to roller: Som «aggregeringsmaskin» som velger ut de beste prosjektene og reflekterer eksisterende samfunnsbehov, og som «endringsagent» ved å støtte fornyelsesprosesser i forskningen for å fremme endring og innovasjon.» (Forskningsrådet, 2013, s. 10)Oppgaven

eller funksjonen som endringsagent synes å komme i tillegg til utlysingsarbeid og søknadsbehandling, noe som sitatet ovenfor også kan tilsi. Denne masteroppgave beskjeftiger seg ikke inngående i Rådets søknadsbehandling, eller detaljerte beskrivelser av deres aktiviteter. Oppgaven analyserer Rådet og deres relasjoner i et makroperspektiv som er inspirert av funksjonalisme, hvor helheten forklares utfra de ulike samfunnsdelenes funksjoner.

I analyse av Rådet som endringsagent, er det passende å definere helheten som de parter Rådet skal være operativ ovenfor. Det vil si at Rådet skal arbeide for å opprettholde både de politiske, vitenskapelige, internasjonale og befolkningens interesser, og søke å bringe disse partene til konsensus. Det finnes selvfølgelig et samfunn, med større størrelse, altså samfunnet som helhet. Det er likevel nødvendig å definere hvilket nivå man ønsker å analysere utfra. For eksempel kan man utfra funksjonalistisk perspektiv også snakke om et verdenssamfunn som helheten, og lille Norge med sin forskningsorganisering som et mikro system. En analyse av verdenssamfunnet som helhet synes likevel mindre fruktbart på grunn av økt mengde usikkerhetsmomenter. Derfor velger jeg å kun forholde oppgaven til de partene Rådet er eksplisitt operasjonell ovenfor.

Oppgaven kan heller ikke behandle hvorvidt Rådet har fungert som endringsagent. Første steg i undersøkelsen av begrepet, er å finne ut hva det betyr, en undersøkelse som må gjøres forut for undersøkelse om Forskningsrådet har lyktes som endringsagent. Det vil være for omfattende å ta dette andre steget, å kartlegge om Forskningsrådet har fungert som endringsagent, fordi vi først må undersøke meningen bak begrepet.

1.5 Tidligere forskning

Forskningsrådet er et relativt nytt organ, og har vært gjennom flere omorganiseringer og endringsprosesser. Rådet som helhet og dets underdivisjoner er også hyppig evaluert av ulike eksterne forskningsinstitutter. Likevel er det stadig relevant og nødvendig å undersøke rådets utvikling og samfunnsansvar, spesielt fra et frittstående standpunkt, det vil si utenfor oppdragsforskningen.

Det er gjennomført forskning på Forskningsrådet, men først og fremst i forhold til Forskningsrådets mange ulike programmer eller divisjoner. For eksempel gjennomførte Christian Hemmestad Bjerke en kvantitativ analyse av sammensetning og tildelingsmønstre i programstyrene til Forskningsrådet, våren 2012. Funnene til Bjerke vil bli brukt til dels som

empiri og diskusjonsgrunnlag for analysen. Det har vært utfordrende å finne øvrig forskning på Forskningsrådet, siden veldig mye forskning referer til Rådet på grunn av midler man har fått. Det er betydelig lettere å finne forskning som sier noe om endringsprosesser innenfor universitets- og vitenskapssystemet. Her har blant annet Ivar Bleiklie skrevet flere tekster, som omhandler endringer i forholdet mellom det offentlige og universitetenes virkeområde. Han beskriver, som nevnt, endringer i universitetenes ansvarsområde til en økende grad av nytteorientering og kunnskapskommersialisering (Bleiklie, 1996, s. 40). Bleiklie har også beskrevet og diskutert implikasjoner av Forskningsrådets opprettelse og organisering. Hans Skoie har også skrevet om norsk forskningspolitikk, hvor opprettelsen av Forskningsrådet selvsagt står sentralt. Skoie (2005) skriver blant annet om politiske prosesser og diskusjoner rundt opprettelsen av Rådet, i et historisk perspektiv. Han har også skrevet flere artikler hvor han er kritisk til Forskningsrådets monolittiske organisering.

De to internasjonale evalueringene av Forskningsrådet som helhet fra 2001 og 2012 skrevet av Technopolis Group, er som nevnt selve opprinnelsen til innføringen av begrepet endringsagent, og disse to evalueringene tar oppgaven også utgangspunkt i. Technopolis Group er et internasjonalt forskningsbyrå, med hovedkontor i England, som har spesialisert seg på rådgiving innenfor store organisasjoner og politiske systemer, såkalt «policy advise.» Organisasjoner som har målsetning om å oppnå økonomisk vekst innenfor forskning, teknologi, innovasjon og utdanning er altså målgruppen til Technopolis Group.

Forskningsrådets rolle som endringsagent har skapt reaksjoner, blant annet fra rektor ved Universitetet i Oslo Ole Petter Ottersen (2014), som er bekymret for den frie forskningen, og mener Forskningsrådet øker sin makt ved å betegne seg selv som endringsagent. Ottersen skriver blant annet på bloggen sin, at det er en vesensforskjell mellom et forskningsråd som skal understøtte endring, og et forskningsråd som skal initiere endring. Også Espen Søybye (2012) har kritisert begrepet, men han angriper først og fremst Technopolis, som han mener lager begreper uten mening, for så å hevde å ha løst et problem. Alt i alt får temaet oppmerksomhet, først og fremst blant dem som allerede engasjerer seg i den forskningspolitiske debatt, men det er lite forskning, eller åpne diskusjoner om hvordan forskningsrådet virker på samfunnet.

1.6 Oppgavens oppbygging

Oppgaven gjør i kapittel 2 greie for relevante teoretiske synspunkter, som kan være fruktbare å bygge analysen på. I kapittel 3 gjennomgås metodevalg og refleksjoner over mulige måter å finne svar på forskningsspørsmålene. Jeg vil deretter presentere Forskningsrådet i kapittel 4, først og fremst med hensyn til deres rolleutfordringer, og mange dualistiske hensyn. Deres rolleutfordringer og overordnede mandater kan bringe lys på forståelsen av hvorfor det er behov for en funksjon som endringsagent. Bjerkes empiriske funn er også presentert kort og brukt i analysen. Analysen er delt i to. Første steg i analysen tar utgangspunkt i å klargjøre forståelsen mellom begrepene «change agency», «change agent» og endringsagent. Begreper som spesielt blir brukt i Technopolis sine evalueringer av Rådet. Videre er analysen konsentrert rundt det norske endringsagentbegrepet, og kategorier som man finner i analysen av meningen av begrepet. Del to av analysen setter kategoriene og de eventuelle funn i kontekst av teorien. Her anvender jeg teoretiske begreper for å heve forståelsen av endringsagentfunksjonen. I drøftinga, kapittel 7 diskuterer jeg en del usikkerhetsmomenter ved analysen, og setter funnene i en samfunnsmessig kontekst. Kanskje kan man da forstå hvilke implikasjoner begrepet har for samfunnet for øvrig. Avslutningsvis vil jeg klargjøre mine funn og konkludere.

2 Teoretisk grunnlag

Som nevnt er det en kjent sosiologisk diskurs hvorvidt et komplekst moderne samfunn fragmenteres, men samtidig synes å være integrert. Det komplekse ved samfunnet, er den økte mengden av spesialiserte institusjoner, som tar seg av en del av samfunnslivet, som bankvesen, helsevesen og kanskje Norges Forskningsråd. Flere teoretikere innenfor klassisk sosiologi, som Anthony Giddens og Pierre Bourdieu, hevder at det moderne samfunnet er kjennetegnet av at det er utleiret eller splittet opp i en rekke felter, som har spesialisert seg på å ivareta avgrensede oppgaver for samfunnet (Bourdieu, Wacquant, & Nicolaysen, 1995; Giddens & Eriksen, 1997). Spesialiseringen kan føre til fragmentering. En fragmentert stat er brutt opp i et uoversiktlig beslutningssystem, med flere spesialiserte institusjoner som har uklare skillelinjer mellom nivåer og innflytelse. Oversikten blir dårlig, demokratiet trues og den samordnede styringen går tapt (Tranøy, Østerud, & Makt- og, 2001, s. 10). Dette dilemmaet kalles ordensproblemet, og er et sentralt problem innenfor sosiologi. Ordensproblemet munner ut i frykt for at den økte mengden spesialiserte institusjoner, kan hemme den helhetlige samfunnsutvikling.

For å finne svar på problemstillingen ønsker jeg å finne relevant teori som kan belyse og drive den empiriske analysen. Teorien må være fruktbar for å kunne forklare og kaste lys på ordensproblemet og samfunnsmessig integrasjon. Jeg har valgt å bruke Jurgen Habermas og Bourdieu som hovedkilde til teori, og supplere med teori om Governance og Giddens strukturasteori, på bakgrunn av følgende resonnement:

Teorien om rasjonelle valg eller symbolsk interaksjonisme kommer til kort i å gi klarhet i hvordan samfunnsmessig integrasjon oppstår. Dersom aktører handler utelukkende ut fra rasjonelle valg, eller i flyktige ansikt til ansikt møter, kan ikke styring, kollektivitet og konsensus forklares. Det trengs et visst systembegrep i teorien, for å analysere Forskningsrådet i det hele tatt, fordi Rådet i seg selv, kan sees på som et system, eller en del av et system. Luhmann, Parsons og Hagens systemteoretiske perspektiver, kan likevel komme til kort, fordi en endringsagent må, på en eller annen måte, ha mulighet til å skape endring på de øvrige systemene.

Men samtidig er systemteorien gått i overgeneraliseringens felle. Også i moderne samfunn eksisterer det fortsatt viktige handlingsfærer- livsverdenens private og offentlige sfærer- som, i strid med Luhmanns forutsetning, trenger sosial og ikke bare funksjonell integrasjon.... Et samfunn utformet som summen av autopoietiske systemer er ikke i stand til å bli oppmerksom på og besvare samfunnsmessige problemer, det vil si problemer som berører samfunnet som helhet. (Habermas, Kalleberg, & Eriksen, 1999, pp. 68-69).

Som Habermas skriver klarer ikke systemteorien å fange opp reguleringsmekanismer i samfunnet. Luhmann spesielt, er uklar på hvordan de ulike samfunnssystemene har innflytelse på hverandre. Hagens teorier kan til dels forklare samfunnsmessig integrasjon, men det kan likevel bli for snevert å kun behandle systemene, uten å ha et aktørsyn. Teorien må gi rom for å kunne forklare hvor aktørene er i samfunnet, og hvordan samfunnsstyring og integrasjon foregår i praksis. Bourdieu, Habermas og Giddens forsøker, på hver sin måte å skape syntese mellom aktør og system, noe som vil være fruktbart i jakten på forståelse integrasjon. Både Bourdieu og Giddens argumenterer for at man ikke kan skille systemene/feltene fra mennesket og vice versa, en premiss som synes fruktbart å gå videre med.

Samfunnsstyring må også forstås utfra praksis, og et mer pragmatisk perspektiv enn det Bourdieu og Habermas tilbyr. Teorier om Governance forklarer samfunnsstyring på en måte som vil berike analysen. Jeg vil balansere teorigrunnet utfra disse refleksjonene, og bryte opp teorien i ulike forklaringsvariabler. Jeg gjør kort greie for teoretikernes standpunkt, før jeg reflekterer over endringsagentens handlingsrom, og sentrale begreper fra deres teori som kan berike analysen. Forklaringsvariablene har jeg laget for å forenkle og konkretisere teorigrunnet, og trekke ut fruktbare elementer til analysen. Men først en gjennomgang av det funksjonalistiske ståsted.

2.1 Funksjonalisme

To study the structure of society is like studying the anatomy of the organism; to study its functions is like studying the physiology of the organism. (Giddens, 1979, s. 60).

Funksjonalisme er et omdiskutert og ofte kritisert perspektiv innenfor sosiologien. Perspektivet blir gjerne knyttet til Parsons sosiologiske teorier, som forsøker å lage en enhetlig teori om samfunnet. Parsons er inspirert av Durkeims tenkning om sosiale funksjoner, hvor enhver handling eller skikk kobles til en spesiell betydning eller funksjon for samfunnet som helhet (Østerberg, 1988, s. 15). Det sosiologiske begrepet funksjonell

differensiering beskriver en økt mengde systemer og institusjoner, som har en spesiell funksjon i samfunnet, og løser et samfunnsbehov. Den holistiske tanken bak funksjonell differensiering, om at delene ivaretar en helhet, er representativt for et funksjonalistisk perspektiv. Funksjonell differensiering uthever systemenes funksjoner for å ivareta helheten. Det vil si at vitenskapssystemet har en spesiell funksjon for helheten, der finnes en helhet, og samfunnsdelene har ulike funksjoner for å ivareta den. Funksjonalistene mener at ved å studere funksjoner, kan man forklare endringsprosesser i samfunnet, og finne lovmessigheter som skaper sosial orden (Joas & Knöbl, 2009).

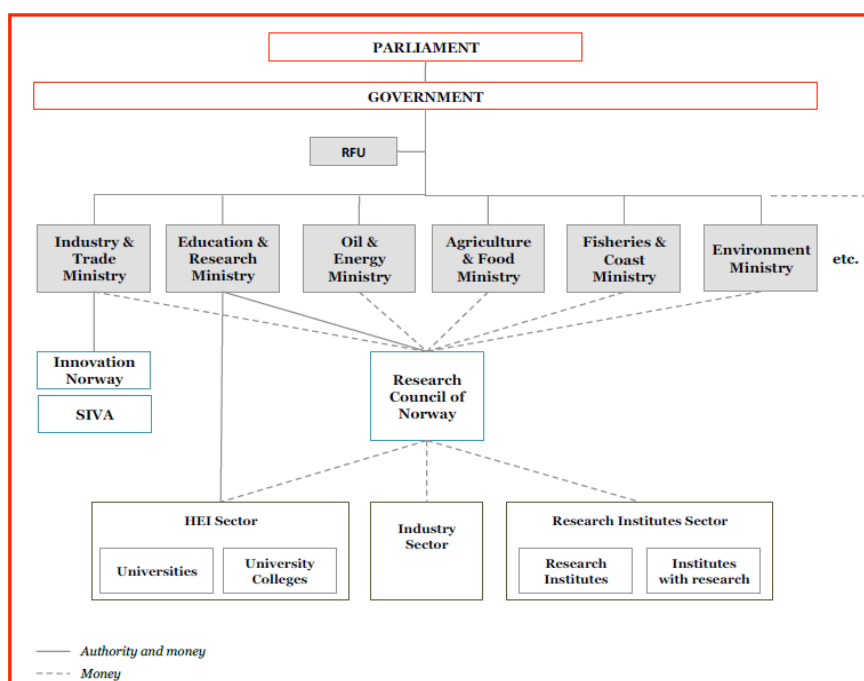
Innenfor funksjonalisme fremstilles det en hypotese om at samfunnet utvikler integreringsmekanismer, slik at delene kan jobbe i overensstemmelse. Parsons var opptatt av hvordan «enkeltmenneskers handlinger er tilbøyelige til å danne systemer, som igjen er tilbøyelige til å bevare seg selv gjennom forskjellige integrative mekanismer.» (Østerberg, 1988, s. 15). I sitatet ovenfor hevdes det at handling er utgangspunktet for systemer, og systemene opprettholder seg selv gjennom integrative mekanismer. Det vil si at handling er utgangspunktet for alt, og at skikker og gjentatte handlinger skaper systemer som får egne funksjoner, og utvikler mekanismer for integrasjon. Integrasjon henger sammen med systemets evne til regulering og virkning på andre systemer. Det tenkes at systemene må samordnes eller integreres for å kunne bidra til en helhet. Det er likevel uklart hvordan et system kan fungere på et annet system, og hvordan integrasjon av de ulike samfunnsdelene foregår. Innenfor funksjonalisme virker det som at integrasjon av de ulike samfunnssystemene skjer organisk og av seg selv. Som at systemene har kvalitative egenskaper som integrerer dem, altså får dem til å jobbe i overensstemmelse. Rådets rolle som endringsagent på forskningssystemet vitner likevel om at forskningssystemet ikke klarer å skape integrering av seg selv. Forskningssystemet trenger hjelp av Rådet for å oppnå integrasjon, altså produsere relevant og god forskning, som gagnar helheten.

Omtalen av Rådet som endringsagent har en tvetydig mening. Rollen kan sees på som en funksjon i seg selv, altså at Rådet skal inneha en funksjon som endringsagent. Det er likevel mer forståelig dersom rollen som endringsagent er et uttrykk for en større funksjon, nemlig integrering av de mange parter Rådet opererer på vegne av. I en funksjonalistisk forståelse har Forskningsrådet to funksjoner; finansiering av forskning, og integrasjon mellom forskning, politikk, næringsliv og internasjonale interesser (EU). Begrepet endringsagent kan sees på som et synlig og konkret uttrykk for en funksjon for integrering, og analyseres også slik.

Endringsagent beskrives videre som en funksjon, men man skal likevel huske på at funksjonen i seg selv, har en større mening og nedslagsfelt. En skisse³ av Forskningsrådets relasjon til ulike samfunnsmessige delene er vist her i figuren. Figuren kan belyse de mange samfunnsdelene Rådet står i relasjon til, og kan bringe forståelse for hvorfor det funksjonalistiske perspektiv egner seg i analysen av rådet som endringsagent.

Figur 2

Figure 10 The RD&I Governance system in Norway

2.2 Bourdieu

I analytiske termar kan eit felt definerast som eit nettverk, eller som det indre forholdet av objektive samband mellom posisjonar. (Bourdieu et al., 1995, s. 82).

Bourdieu følger opp den nyklassiske sosiologiens definisjon om funksjonell differensiering i sitt felt begrep. Det vil si at Bourdieu er enig i at det moderne er preget av differensiering, og utbroderer dette med å påstå at det sosiale består av små mikrokosmoser eller felt. «I sterkt

³Tatt fra Technopolis 2012

differensierte samfunn er det sosiale kosmos konstituert av eit sett av relativt sjølvstendige sosiale mikrokosmos, rom for objektive relasjonar som gir plass for ein logikk og spesielle imperativ...» (Bourdieu et al., 1995, s. 82). Disse små sosiale mikrokosmosene, er Bourdieus feltbegrep, som utgjør det sosiale for Bourdieu. Et sosialt felt er, noe forenklet forklart, en avgrenset og selvstendig sosial sfære, hvor det spilles om kapital. Feltene er med andre ord lukkede, slik at et felt ikke har makt over et annet felt⁴. Feltet er grunnlagt på en feltspesifikk form for kapital, som gir makt og prestisje. Innenfor det økonomiske felt vil kapitalformen være økonomisk kapital, innenfor det religiøse, religiøs kapital osv. Feltene er hierarkiske og autonome- det er kun feltspesifikk kapital som gir innflytelse på et felt. Dette eksemplifiseres ved at man ikke kan kjøpe seg vitenskapelig innflytelse, innflytelse oppnås kun gjennom vitenskapelig produksjon som gir vitenskapelig kapital. Oppnår man høy makt innenfor et felt kan man oppnå politisk makt, som er den største og mest prestisjefulle.

Bourdieu sammenligner aktiviteten på feltet med et spill, og sier at spillerne, altså borgerne, er fanga av spillet, de går ikke imot spillet, eller spillets regler, fordi de har en doxa, en erkjenning som det ikke blir reist tvil ved. De kan ikke slutte å spille spillet, fordi doxa setter begrensninger for deres forståelse og handlingsrom. På tross av oppdeling av ulike samfunnsfelt og begrensingen av doxa, skriver Bourdieu at alle samfunnsaktører er under en enorm tankestyrende påvirkning fra staten. Å tenke på staten er å ta til seg statens tenkemåte: «Når vi ser mennesker ser vi bare statsmennesker, statstjenere, som hele sitt liv tjener staten og som altså hele sitt liv tjener unaturen.» (Bourdieu & Prieur, 1996, s. 48). Bourdieu er altså særdeles dystert med tanke på menneskets frie vilje og deres evne til handlekraft, alt er styrt av kroppsliggjort og strukturell tvang.

2.2.1 Begreper

Til hvert enkelt felt hører det et fundamentalt synspunkt på verden (Bourdieu, 1999, s. 102). Virkeligheten er gjenstand for ulike representasjoner som ikke kan reduseres til hverandre. Han hevder dermed, at de ulike forskningsdisiplinene studerer samme virkelighet, men at disse perspektivene ikke kan reduseres til hverandre. Det finnes dermed en objektiv virkelighet, men forskere vil strekke seg etter denne og forstå den totalt ulikt. Bourdieu spesifiserer ulikhetene mellom forskningsdisipliner ved at hver disiplin har sin spesifikke

---

⁴ Foruten det politiske felt, som har makt til å endre de øvrige felt.

doxa; en samling antakelser som er kognitiv og evaluerende, og man ikke kan velge bort. Doxaen som en forskningsdisiplin representerer, forbyr at det stilles spørsmål ved dens prinsipper, fordi det ville true feltets eller disiplinens eksistens (Bourdieu, 1999, s. 105). Doxa er kollektivt og personlig hemmende, ved at alle aktører innenfor et felt eller forskningsdisiplin, er underlagt doxas selvfølgeliggjøring av virkeligheten. Doxa sees ofte i motsetning til episteme; doxa er antakelser og episteme er den sanne allmenngyldige kunnskap. Derfor kan doxa, våre antakelser som ligger til grunn for forståelsen av verden, hindre vegen mot sannheten⁵. Doxa vil i så måte hindre tverrfaglig samarbeid, og redusere aktørers evne til frihet og kreativitet.

Også habitus setter grenser ved spillerens handlingsrom. Habitus er, noe fortolket, den sosiale banen og disposisjonene spilleren har tilegnet seg, altså sammenhengen eller konteksten han er født inn i (Bourdieu et al., 1995, s. 84). Habitus er et sett av varige kroppsliggjorte disposisjoner for å oppfatte, vurdere og handle i den sosiale verden. Habitus er formet av de omgivelser individene er vokst opp i, altså kontekstuell, men habitus tilbyr også aktørene en viss handlingskompetanse. Handlingskompetansen gjør aktører i stand til å forholde seg til spillet, og bli spillere, på konstruktive måter. Bourdieu er ikke fremmed for at enkelte spillere spiller bedre, og tilegner seg derfor mer feltspesifikk kapital, og dermed gjør habitus aktører handlingsdyktige til å kunne spille på en kreativ måte. De er likevel grunnleggende bundet av doxa og habitus, ved at virkeligheten og det sosiale selvfølgeliggjøres, de sosiale reglene blir tatt for gitt. Habitus er kroppsliggjort ved at man ikke kan komme forbi eller utenom sin habitus, den er kultur gjort til natur ifølge Bourdieu (Bourdieu & Nice, 1990). Både doxa og habitus er i så måte til hinder for menneskets frie utfoldelse.

2.2.2 Endringsagentens mulighet

Endring er, ifølge Bourdieu, et resultat av kampene på feltet, eller kampene i spillet, og i så måte utilsiktet, eller lite objektiv. Doxa og habitus gjør at aktører er fanget av et spill på feltet, som gjør deres handlekraft styrt av spillet, og dermed ufri. Dersom et av samfunnets felter er lukket kan ikke Forskningsrådet som endringsagent fungere, fordi de aldri ville hatt noen makt over andre felter/systemer. Staten innehar definitivt makt og evne til å fungere, via

---

⁵ Hetrodoxa og ortodoxa er variasjoner av doxa, for eksempel beskrivende for når man inntar motsatt forståelse. Disse variasjonene går vi ikke mer inn på her.

Forskningsrådet, som endringsagent ifølge Bourdieu, men begrepet får et meget dystert innhold. Begrepet blir et uttrykk for statens suverenitet og slaviske makt over mennesket. Det ville i så måte være unødvendig å kalle denne påvirkningen for endringsagent, siden staten allerede uøver total kontroll over dets mennesker, slik Bourdieu hevder.

2.3 Habermasiansk syntese mellom menneske og struktur

Habermas ønsker å bringe frie og handlingsdyktige aktøren på banen i hans samfunnsdiagnose, og vektlegger det han kaller en kommunikativ handlingstype, hvor felles definisjoner av situasjonen er grunnleggende for å forstå samfunnet. Habermas presenterer da et mer forsonende aktørsyn enn Bourdieu, hvor normer, verdier og medmenneskelighet har sitt utspring i kommunikasjonen som foregår mellom aktørene. Aktørene er frie og handlingsdyktige, ifølge Habermas, på bakgrunn av kommunikasjonen som springer ut fra livsverden. Livsverden er et fenomenologisk begrep, lånt fra epistemologien, om hvordan verden er konstituert. Habermas tar utgangspunkt i Husserls definisjon på livsverden⁶; og diskuterer og problematiserer denne. Husserls definisjon er ikke lett å forstå, og jeg setter den derfor kun inn i fotnote, og bruker heller dette sitatet for å belyse livsverden:

Forpliktelsen til å gjøre gyldighetsfordringer plausible overtas prima facie⁷ av en utematisert, medløpende forgrunnsviden, som deltakerne støtter seg på i form av pragmatiske og semantiske forutsetninger. Dermed dreier det seg først og fremst a) om en situasjonsavhengig horisontviden og b) om en temaavhengig kontekstviden. (Habermas et al., 1999, s. 159).

Hellesnes skriver, kanskje enda mer forståelig om livsverden, og beskriver den slik; "...livsverda er det utematiserte, den utgjør bakgrunnen og horisonten. [...] All problematisering krev ei problemlaus ramme som situasjonsbundne problem (temporært) kan haldast innanfor. Livsverda er "det utematiske fungerande", bakgrunnen, det vi til ei kvar tid tek for gitt." (Hellesnes, 1988, s. 90). For å presisere bygger livsverdenen på kommunikativ handling, og det gjør at aktører utvikler sin forståelse og derfor også endrer seg gjennom kommunikasjon.

---

⁶ «...den umiddelbart nærværende sfære av opprinnelige ytelser, opp mot målinger, kausalitetesantakelsers og matematiseringers idealiseringer, og den medfølgende tendens til teknifisering.» (Habermas et al., 1999, s. 158).

⁷ Kan oversettes til: ved første øyekast.

Livsverden er noe vi ikke kan, som rasjonelle vesener, leve uten, ikke velger, og ikke kan se forbi. Vi deler ikke samme livsverden, fordi hver aktør har ulik horisontviten og ulik kontekstviten. To personer med ulik kulturell bakgrunn kan oppleve utfordringer i kommunikasjonen, på bakgrunn av deres ulike erfaringer og forståelse. Likevel er ikke dette til hinder for samarbeid og forståelse, fordi den kommunikative handling bygger på livsverden, og søker å bringe forståelse over hverandres livsverden. «De deltagende aktører forsøker i felleskap å avstemme sine planer til hverandre innenfor en felles livsverdenhorisont og på grunnlag av felles situasjonsfortolkninger.» (Habermas et al., 1999, s. 143). Man skaper altså en felles livsverdenhorisont i møte med andre, og kommer slik fram til enighet og forståelse. Livsverdener er midtpunkt også i kommunikasjonsnettverk, og den muliggjør kommunikativ handling. Det politiske kan sees på som et politisk felleskap, preget av offentlig diskusjon og lik deltakelse, med institusjonalisert diskurser (Habermas et al., 1999, s. 73). Habermas knytter potensialet for helhetlig observasjon og styring av samfunnet til hverdagspråket. Språket er kompatibelt med alle samfunnets sfærer/systemer og sirkulerer mellom dem, som i en hermeneutisk prosess.

With its practically unlimited capacity for interpretation and range of circulation, it is superior to special codes in that it provides a sounding board for the external costs of differentiated subsystems and thus remains sensitive to problems affecting the whole of society. (Habermas, 1996, s. 55).

På tross av språkets evne til å opprettholde demokratiske og legitime styringsformer, hevder Habermas at det finnes trusler som kan hemme dynamikken mellom kommunikativ handling og livsverden. Han hevder at det kan foregå en kolonisering av livsverden, spesielt på bakgrunn av at kapitalistiske ideer og normer, trenger inn i vår livsverden.

Det sosialstatlige program benytter seg i utstrakt grad av maktmediet for at programmet skal oppnå lovs kraft og bli finansiert over offentlige budsjetter- og kunne bli implementert i livsverdenen til dem som skal nyte godt av det. Slik trekkes et stadig tettere nett av rettsnormer og statlig og halvstatlig byråkrati ned over hverdagen til potensielle og faktiske klienter. (Habermas et al., 1999, s. 54).

Koloniseringen innebærer en implementering av normer, byråkrati og verdier inn i livsverdenen. Habermas vedholder likevel at aktører er motstandsdyktig mot koloniseringen, de gjennomskuer den og bekjemper den gjennom kommunikasjon. Men kollektivt er alle

livsverdener i en kamp mot kolonisering, og må frigjøre sine livsverdener for ikke å bli slaver for staten, noe spissformulert.

2.3.1 *Endringsagentens mulighet.*

Ifølge Habermas er det da mulig for regjeringen og det politiske organ å styre samfunnsprosesser, gjennom eksempelvis organisasjoner som Forskningsrådet, som igjen styrer de enkelte institusjonene i samfunnet. Forskningsrådet kan fungere endringsskapende ovenfor vitenskapssystemet, på bakgrunn av livsverdenens åpning for endringsprosesser. Prosesser som skjer gjennom kommunikasjon og erfaring, som gjør at aktører kan skifte mening og endre holdning.

Aakvaag har skrevet en artikkel som kritiserer enkelte punkter hos Bourdieu, i lys av Habermas (Aakvaag, 2006). Aakvaag kritiserer blant annet Bourdieus manglende rom for samfunnsstyring, og argumenterer for at Habermas i større grad gir rom for styring. Habermas kan forklare samfunnsstyring, ved at kommunikativ handling og kraften i det bedre argument, muliggjør endringsprosesser i det offentlige. Språklig enighet og argumentasjon er altså drivkraften i et samfunn, som endres og styres av kommunikasjon. Det vil si at Habermas skaper en syntese mellom Bourdieus og systemteoretikernes tendens til fatalisme, og de aktørorientertes fokus på den frie vilje.

Aakvaag (2006) hevder at dersom samfunnet er desentrert og helheten verken kan observeres eller reguleres, vil den sosiale orden nødvendigvis bli etablert «over hodene» eller «bak ryggen» på samfunnsmedlemmene. «Det sivile samfunn og offentligheten er m.a.o. det stedet hvorfra et komplekst moderne samfunn kan observere og tematisere seg selv in toto – dvs. på tvers av ulike felter og kapitalformer.» (2006, s. 16). Habermas setter sin tiltro til demokratiet, og den offentlige debatt, som samfunnsstyrende og regulerende. Det vil si at på tross av mange forskningsdisipliner og flere forskningsdrivende organisasjoner finnes det en mulighet for helhetlig iaktakelse. Integrering av forskningsdisiplinene må skje gjennom kommunikasjon og oversetting av et felts diskurser til et annet. Dermed gir både Habermas og Aakvaag rom for Forskningsrådets mulighet som endringsagent i det norske samfunn.

2.4 Giddens strukturasjonsteori

Giddens stiller i samme gruppe teoretikere som Habermas og Bourdieu, ved at han forsøker å skape syntese mellom system og aktør. Strukturasjonsteoriens utgangspunkt er frie, kompetente og handlingsdyktige aktører, eller agenter for å bruke Giddens språk. Agentene

har en praktisk bevissthet som gjør dem handlingsdyktige. Den praktiske bevissthet gjør at agentene vet hvordan de skal handle, og ikke trenger å sette handlingsvalg i en spesiell kalkyle, som ved valghandlingsteorien, eller blir passive ovenfor systemer. Hans tese er at agentene er handlingsdyktige på grunn av systemer og strukturer i samfunnet. De kan ikke eksistere uten hverandre. Strukturer blir produsert, anvendt og reproduisert av agenter, slik at de er gjensidig betinget. «By the duality of structure I mean that the structural properties of social systems are both medium and the outcome of the practices that constitutes those systems.» (Giddens, 1979, s. 69). Strukturasjonsteorien forneker da et skille mellom aktør og struktur, og den forneker også strukturer eller systemer som en motsetning til frihet og handlekraft. Sosiale systemer og institusjoner er produsert og reproduert av handlinger mellom agenter (op cit;95). Forskningsrådet har da ifølge Giddens strukturelle egenskaper, på bakgrunn av at handlingsdyktige agenter tillater og gjør bruk av Rådets regler og ressurser. De strukturelle egenskapene muliggjør Rådets evne til endringskaping og handlekraft. Agentene gir Rådet, gjennom reproduksjon, sine strukturelle egenskaper. Giddens bryter derfor med den klassiske sosialteoriens syn på relasjonen mellom individ og samfunn, som gjerne ble sett på som en kamp mellom undertrykkelse og frihet.

Giddens kritiserer begrepet funksjonell differensiering på bakgrunn av hans kritiske syn på funksjonalisme, og anvender begrepet utleiring. Ved utleiring slutter likevel Giddens seg til forståelsen om at moderne samfunn er preget av fragmentering, og en økende grad av spesialiserte ekspersystemer eller institusjoner som tar hånd om samfunnet. Han hevder det er to dominerende utleiringsmekanismer; symbolske tegn ofte ansett som penger, og ekspersystemer. Jeg skal ikke gå i detalj om disse utleiringsmekanismene, men Giddens «redning» mot utleiring er tillit. Uten tillit vil ikke samfunnet fungere ifølge Giddens. «Moderne institusjoners beskaffenhet er nært forbundet med mekanismene for tillit til abstrakte systemer. Dette gjelder fremfor alt tillit til ekspersystemer.» (Giddens & Eriksen, 1997, s. 65). Noe forenklet hevder Giddens at tillit kan fungere som en gjeninnleiringsmekanisme⁸. Det moderne samfunnet er avhengig av tillit til symbolske tegn, teknologi og ekspertkunnskap for at samfunnet skal fungere. Tillit er et sentralt element i

---

⁸ Giddens hevder at utleiringsmekanismer interagerer med gjeninnleirende handlingssammenhenger, og at dette hindrer fragmentering.

Giddens samfunsteori, og som vi skal se er også Forskningsrådet avhengig av tillit hos befolkningen, for å fungere som endringsagent.

2.4.1 Endringsagentens mulighet

På bakgrunn av strukturasjonsteorien, og den frie agenten, vil alltid institusjoner være i endring. Ifølge strukturasjonsteorien mister begrepet endringagent litt mening, på samme måte som hos Bourdieu. Hvorfor er det nødvendig for Forskningsrådet å fungere som endringsagent i det norske forskningssystemet, dersom alle sosiale systemer er i en konstant endringsprosess på bakgrunn av mange agenter? Er det kanskje fra dette perspektiver mer verdifult å se på hver ansatt i forskningsrådet som endringsagenter i forskningssystemet. Men dersom alle samfunnets borgere er endringsagenter, mister Forskningsrådet sin spesielle posisjon som endringsagent.

2.4.2 Begreper

Giddens definerer sosiale systemer som «Reproduced relations between actors or collectiveness, organised as regular social practices.» (Giddens, 1979, s. 66). Sosiale systemer med stor utstrekning kaller Giddens for institusjoner, som har en forutsigbar og fast form. Forskningsrådet er derfor i Giddens begrepsapparat en institusjon, på bakgrunn av Rådets utstrekning i tid og rom. Forskningssystemet har en mindre forutsigbar og fast form, derfor vil forskningssystemet, i Giddens begrepsapparat, gå inn under definisjonen som et sosialt system. Giddens ser på mennesket som en del av systemene, og systemene som produkt av menneskelig handling, institusjonen manifesterer seg derfor når mennesker handler kontinuerlig og gjentakende over tid.

Giddens bruker interessant nok begrepene agent og agency. Agency handler om handling, action, og agent er aktørbegrepet hans. Agency handler da om intervensjon eller beviste endringsskapende handlinger og er direkte forbundet med praksis (Giddens, 1979, s. 56). Implementering er da en dimensjon av agency, altså hvordan handling utføres i praksis. Mer om det i analysen av change agency.

2.5 Governance

Studien vil kort gjøre greie for governance, fordi analyse av Rådet som endringsagent også må behandle Rådets mulighet for styring av forskningsaktiviteten. Perspektiver for governance bringer inn et syn på styring, som kan være gunstig for å konkretisere og

balansere det teoretiske utgangspunkt. Governance er særlig egnet til å beskrive handlingsrommet til den type organisasjon som Forskningsrådet, som befinner seg mellom departementer og institusjoner (Christensen & Læg Reid, 2010). Rådet skal være i kontakt med forskningsmiljøene og en stor del av aktivitetene i Rådet kommer «nedenfra-og-opp», i form av prosjektsøknader. Denne dualiteten og flernivå-styringen kjennetegner et governance-perspektiv på styring. Governance er definert som offentlig styring av aktører i nettverk, og er knyttet til «..styringsaktivitet i komplekse «flate» flernivå- og fleraktørnettverk, der styring foregår som kontinuerlige prosesser.» (Amdam & Veggeland, 2011, s. 30). Forskningsrådets oppgave med å involvere en større andel av befolkningen inn i forskningspolitiske spørsmål, og organisering av aktuelle aktører i nettverk vitner altså om en type styringskunst kalt governance. Styringskunsten manifesterer seg i styringen av nettverkene og de åpne debattene, altså hvordan politikk implementeres, på tross av en relativt flat struktur. Dette gjør styringen mere skjult, og man kan stille spørsmålsteget ved om styring gjennom samarbeid er demokratisk.

Sørensen og Torfing påpeker ulike demokratiforståelser og hevder at i en post-liberal demokratiforståelse vil ikke nettverksstyring, eller governance via nettverk, nødvendigvis være noen trussel. De fremhever i stedet hvordan nettverksstyring engasjerer en større gruppe aktører, og bringer dem inn i politiske prosesser de ellers ville vært avskåret fra. Staten og Forskningsrådet er da fortsatt sentrale i å utvikle og implementere forskningsstrategiske endringsprosesser, igjennom meta-governance av forskningsmiljøene. Styring gjennom nettverk utgjør en ny måte for staten å styre på, og myndighetenes innflytelse svekkes ikke dersom de utøver meta-governance. Myndighetene kan gjennom meta-governance: 1) designe nettverkene, 2) selv delta som aktører i nettverket, og 3) ramme inn nettverkens virksomhet (Sørensen & Torfing, 2005, s. 229). Demokratiet bevares ved det at politikerne som innehar kontroll over denne mer skjulte formen for styring, er valgt demokratisk av folket. Modellen åpner også opp for at aktører i forskningsmiljøene får en viss innflytelse på politikerne gjennom dialog, og slik kan man argumentere for at modellen gir økt grunnlag for demokrati. Barber (1996), argumenterer for en flytende forståelse av demokrati, som han kaller en pågående prosess, mer enn en fikset doktrine. Ifølge Barbers logikk kan governance forstås som en av mange faser eller sider ved demokratiet, og dermed ikke motstridig til demokratiets prinsipper.

2.6 Oppsummering

Oppsummert fra teorikapittelet kan vi sette Forskningsrådet inn i følgende alternative samfunn:

- **Konfliktsamfunnet:** Et samfunn som består av ulike felt som ikke kan kommunisere med hverandre, og hvor aktører er ufrie og styres av deres habitus og en total-kontrollerende stat. I dette samfunnet har ikke Forskningsrådet som endringsagent noen reel mening.
- **Kommunikasjonssamfunnet:** Et samfunn som er differensiert men der aktørene likevel har kraft og frihet til å endre samfunnet på bakgrunn av kommunikasjon. Her kan endringsagenten definitivt ha en mulighet og handlingsrom.
- **Strukturasjonssamfunnet:** Et samfunn hvor sosialiserte aktører er handlingsdyktige ovenfor samfunnet, og endringsprosesser skjer kontinuerlig på bakgrunn av agenter handling. Her blir Forskningsrådet som endringsagent noe utydelig, og man kan heller si at samfunnets agenter er endringsagenter.

Studien av Rådet som endringsagent tar med seg viktige poenger fra teorien. Jeg vil særlig trekke frem Rådets mulighet som endringsagent ifølge de ulike teoretikerne, og begrunnelsen for dette. Spesielt begrepene habitus, doxa og livsverden vil studien dra nytte av. Giddens strukturasjonsteori, som hindrer et skille mellom menneske og system, er også et viktig poeng som tas med i analysen. Governance og perspektiver for styringskunst kan også belyse Rådets evne og oppgave som endringsagent. Jeg vil nå gjøre greie for metodiske valg i studien.

3 Metode

For å finne svar på forskningsspørsmålene har jeg tatt avgjørende valg for fremgangsmåte. Forskningsstrategien har derfor vært avhengig av forskningsspørsmålene som igjen har vært retningsgivende for metodevalget i studien (Silverman, 2006). Siden studien skal undersøke betydningen og meningen bak funksjonen endringsagent, må jeg å gå kvalitativt grundig inn i materialet, for å finne meningssammenhenger. Jeg skal analysere de ulike sammenhengene hvor begrepet er brukt, for å finne meningen bak funksjonen som endringsagent, en analyse som er avhengig av å utføres kvalitativt. Dersom oppgaven skulle løses kvantitativt, måtte forskningsspørsmålene også omformes til å innebefatte en mer generell bruk av begrepet. Det var derfor tidlig klart at svaret måtte finnes kvalitativt.

Videre sto valget mellom dokumentanalyse eller intervju. Interessante intervjuobjekter ville for eksempel være representanter fra Forskningsrådet, Forskningsrådets styre, innovasjonsforskere eller ansatte i de ulike departementene. Fordelene ved en intervjusituasjon ville blant annet være å observere den umiddelbare reaksjonen på spørsmål om begrepet endringsagent, og få aktørenes u- filtrede og spontane assosiasjoner rundt begrepet. Ulempen kunne være at aktørene ville føle seg «testet» eller angrepet, på et tema de kanskje ikke har reflektert over.

3.1 Dokumentanalyse.

«Dokumentanalyse kan brukes til å avdekke f.eks prosesser, som fastsettelsen av en politisk eller mediemessig dagsorden, utviklinger i normer og praksiser innenfor blant annet organisasjoner, etablering av og forandring i nettverk, etablering av og forandring i maktrelasjoner og teknikker til maktutøvelse, utviklinger i etniske og nasjonale identiteter og stabilitet og forandring i den mening aktører tillegger sosiale og politiske fenomener.»
(Hansen, Tanggaard, & Brinkmann, 2012, s. 153).

Siden oppgaven søker å avdekke meningen med begrepet endringsagent i kontekst av Forskningsrådet, tilbyr dokumentanalysen muligheten til å spore tidsmessige endringer i begrepets definisjon. Som vi skal se er begrepet brukt forskjellig i ulike kontekster, og denne utviklingen ville ikke en intervjusituasjon nødvendigvis avdekke. Det er verdt å være bevisst på at det tidspunkt jeg undersøker dokumentene nødvendigvis er på et senere tidspunkt enn dokumentenes utgivelsestidspunkt, noe som kan gjøre noe med fortolkningsprosessen. Jeg vet for eksempel nå at begrepet blir brukt i omtale av både mennesker og institusjoner, og jeg kan

i større grad se hvilke konsekvenser begrepet har fått for Rådets egen oppfatning. Det vil si at jeg kan se hvordan Stortingsmeldinger⁹ hvor Rådet oppfordres til å bli endringsagent, har satt i gang prosesser i Rådets egen diskurs og omtale av seg selv. Flere søk i ulike databaser kan tyde på at begrepet blir hyppigere brukt i år 2015 enn i 2001, og er aktuelt på flere bruksområder enn kun omtale av forskningsrådet. Et enkelt søk på nettet viser at begrepet brukes relativt ofte i flere kontekster, noe som kanskje ikke var tilfelle i 2001 da begrepet først ble brukt om Forskningsrådet. Den økte bruken av begrepet kan ha innvirkning på hvilken meningen som blir lagt i begrepet. Man kan anta at det i 2001, da begrepet først ble introdusert i omtale av Rådet, var større behov for å definere oppgavene som lå i begrepet, siden betydningen av begrepet var mer ukjent.

Funksjonen endringsagent i kontekst med Forskningsrådet er først og fremst beskrevet av Rådet selv, Stortinget og Technopolis, og de ulike partene vektlegger betydningen av begrepet ulikt. En dokumentanalyse vil avdekke eventuelle sprik i forståelsen av begrepet, og søke å forstå meningen eller funksjonene som ligger bak ordene. Tanken er at begrepet brukes for å løse noe, eller beskrive en problematikk som analysen håper på å kunne avdekke. Også Forskningsrådets egen forståelse av begrepet kan ha utviklet seg siden det først ble brukt. Gjennom revisjon av de ulike styringsdokumentene, kan begrepet ha blitt omdefinert og endret, noe også analysen av dokumentene kan tilsi. Begrepet har altså utviklet seg over tid, i takt med utfordringer og krav Forskningsrådet stilles.

3.1.1 Utvalget

Dokumentene jeg har valgt å studere er de to evalueringene av Forskningsrådet, gjennomført av Technopolis i 2001 og 2012. Det er, som nevnt tidligere, i evalueringen fra 2001 at begrepet endringsagent først blir innført i omtalen av forskningsrådet, slik at det var naturlig å starte her. Jeg har søkt på regjeringens sider og studert stortingsmeldinger nr 18 (2012-2013), nr 30 (2008-2009) og nr 20 (2004-2005), hvor Forskningsrådet blir oppfordret til å videreutvikle sin rolle som endringsagent. Stortingsmeldingene er valgt ut først og fremst for å kunne få med begrepets omtaler over tid, men også for å nyansere og dekke flere regjeringsskifter. Studien har ikke kartlagt begrepets eventuelle tidsmessige

---

⁹ Spesielt stortingsmelding nr 30 *Klima for forskning* (2008-2009) og nr 20 *Vilje til forskning* (2004-2005).

definisjonsendringer, det vil si å detaljert bruke årstall som variabel. Men det har likevel vært viktig å bringe inn flest mulig omtaler av begrepet over tid, for å oppnå nøyaktig forståelse.

Forskningsrådets årsrapporter, årsmeldinger og strategier fra 2009 til 2013, er tatt med i materialet. Dette er dokumenter som er offentlige og tilgjengelige på Forskningsrådets hjemmeside. Den nye hovedstrategien til Forskningsrådet 2015-2020 som på skrivende tidspunkt ikke er vedtatt, men sendt ut på høring er også gjennomgått. Jeg har også søkt på rådets hjemmeside generelt og tatt med i analysen de punkter der begrepet er brukt. Jeg har forøvrig valgt å ikke bruke søkefunksjonen på Forskningsrådets sider, hvor man får 101 treff på begrepet endringsagent, fordi søket da innebefatter seg med mye mer enn Forskningsrådets funksjon. Her kommer for eksempel også prosjekter Forskningsrådet har bevilget opp som treff.

I denne presentasjonen av studien er det bare noen sitater og referanser som er valgt ut som representasjoner for analysens utgangspunkt. Det vil si at datamaterialet som helhet er utgangspunkt for kategorisering og analyse, men i denne oppgaven har jeg valgt å trekke frem enkelte sitater som representerer en kategori eller viktige trekk ved endringsagenten. Som nevnt er denne avhandling ansett som en presentasjon av min studie av Forskningsrådet som endringsagent, og jeg kan ikke ta med alle omtaler av endringsagentens rolle.

I møte med dokumentene er det en klar og avgrenset variabel som er studert, nemlig begrepet endringsagent og dets oppgaver. Det er derfor avgrensede deler av dokumentene som er analysert. De ulike definisjonene og beskrivelsene av begrepet er deretter satt i en matrise, i tråd med arbeidsmetoden grounded theory, som er omtalt senere. I dette prosjektet er det åpenbart at dokumentene er skrevet for et annet formål enn det jeg bruker det til (Hansen et al., 2012). Dokumentene er skrevet med formål om å styre politikk, presisere Rådets satsinger eller evaluere Rådet som helhet. Dette kan gjøre at mitt fokus på begrepet endringsagent tas ut av den opprinnelige kontekst. Dette er et nødvendig grep for å finne svar på problemstillingen på hva rollen som endringsagent betyr.

Jeg har hatt en åpen inngang til dokumentene og utvalget av dem, seleksjonsprosessen er preget av viljen til å gå bredt ut. Siden det er forskningsrådets rolle som endringsagent som studeres, har det likevel vært viktig med avgrensning. Dokumentene er relevante for å løse problemstillingen, og, for å presisere, relevante for å kunne generalisere og utvikle forståelsen for begrepet endringsagent i lys av Forskningsrådet.

3.1.2 *Metodiske refleksjoner*

Jeg ønsker som sagt å ha en åpen inngang til forståelsen og fortolkningen av dokumentene. Jeg var først tiltrukket av grounded theory, hvor forskeren skal strekke seg etter et totalt frittstående teoriløst standpunkt, i møte med dokumentene. Likevel ble jeg også raskt knyttet til det funksjonalistiske perspektiv i min søken etter forståelsen for begrepet endringsagent. Jeg har reflektert på om dette lar seg kombinere, og kom til en viss forsoning. Grounded theory holder aktøren i fokus, og studerer aktørens fortolkning og forståelse av sine omgivelser. Sannhet om samfunnet kan finnes i nettopp den produksjon og virkelighet aktørene befinner seg i, som dokumenter og språk, hvor aktørene uttrykker sin forståelse for virkeligheten. Det funksjonalistiske perspektiv fokuserer i mindre grad på aktører i samfunnet, men dersom man fastholder Giddens tese, om at aktørene og systemene er resultater av hverandre, vil det likevel være fruktbart å bruke grounded theory i et funksjonalistisk perspektiv. Det funksjonalistiske er stadig på jakt etter mekanismer for integrasjon, noe som man kanskje kan finne i den menneskelige produksjon og opprettholdelse av systemene. Siden begrepet endringsagent kan sees på som en menneskelig skapt, språklig mekanisme for opprettholdelse, eller forsøk på justering av vitenskapssystemet, kan grounded theory passe til undersøkelsen. Likevel vektlegger grounded theory forskerens teoriløse møte med forskningstemaet, og mener hypoteser skal utvikles i takt med analyse og kategoriseringer av materialet. Forskeren skal ikke tynges av etablerte språklige begreper, og etablerte vitenskapelige praksiser. Mitt funksjonalistiske standpunkt vil tynges mitt språk og perspektiv, slik at jeg ikke vil finne sannhet ifølge grounded theory.

Det er noe naivt over premissen om en totalt teoriløs forsker uten antakelser, som grounded theory argumenterer for. Ryen hevder at ingen kan studere et felt uten forhåndsantakelser om det man skal studere (2002, s. 75). Det er noe umenneskelig med å skulle legge bort alle forhåndsantakelser, erfaringer og interessefelt som man har opparbeidet seg gjennom livet. Dersom forskere skal strekke seg etter denne posisjonen er det vanskelig å se hvordan vitenskapelige fremskritt skal skje. Enhver forsker kan ikke finne på alt på nytt, vi må til en viss grad bygge på forskning som er gjort. Å ha en problemstilling eller utgangspunkt for forskningsprosessen er konstruktivt for ikke å ende opp med data som er uryddig og spriker i mange retninger (Furseth, Everett, & Furseth, 1997, s. 114). Det må være et mål å være åpen for empiri som ikke passer inn i den foresatte hypotese, men et teoriløst utgangspunkt blir grunnløst.

Når man gjengir og referer til en tekst, innebærer dette alltid en forandring i grunnlagsmaterialet. I de fleste tilfeller handler det ikke bare om en omstrukturering, men også om en reduksjon der visse egenskaper i materialet løftes frem, mens andre forsvinner. Man kan tilskrive teksten en annen mening, eller man kan redusere dens innhold ved å utelate sentrale og essensielle punkter (Ryghaug, 2002, s. 307). Med dette i mente er det umulig å fastholde på grounded theory. Mitt funksjonalistiske ståsted gjør at jeg fortolker teksten inn i en spesiell kontekst, en kontekst som er ulik den forfatterne av dokumentene hadde ved produksjon av tekstene. På tross av mitt induktive utgangspunkt og forsøk på å være fri for forhåndsantakelser, vil mitt ståsted farge eventuelle funn i undersøkelsen.

3.1.3 Metodiske grep

Analysen faller inn under definisjonen av en diskursanalyse, hvor man studerer meningssammenhenger, og konstruerer kategorier fortløpende (Hansen et al., 2012, s. 163). Å konstruere kategorier kan også kalles å kode materialet. Grounded Theory argumenterer for en åpen kodingsprosess, det vil si at kategoriene ikke er forhåndsbestemte eller forhåndantatt (Nilssen, 2012, s. 78). Kodingens første steg er å redusere et komplekst materiale, ekstrahere essensen, og se etter gjentakelser eller mønstre. Mønstrene eller essensene skal være utgangspunktet for kategorier som man da danner, hvor hvert utsnitt som korrelerer eller sammenfaller med kategorien slås inn under den. «For GT it is a pattern which is carefully discovered by constant comparing theoretically sampled data until conceptual saturation of interchangeable indices.» (Glaser, 2001, s. 10). Man starter gjerne med mange kategorier og systematiserer gjentakende til man har ekstrahert noen mønsterkategorier, eller kjerne-kategorier, hvorfra analysen kan springe ut.

Analysen som springer ut fra kategoriseringen er en kreativ prosess, hvor forskeren trekker paralleller mellom empiri og teori (Klag Malvina & Langley, 2013). Det er ulike meninger over hvor bundet eller tro forskeren bør være overfor teorien. Glaser og grounded theory argumenterer for forskerens teoriløse ståsted, mens andre argumenterer for at teori skal være utgangspunktet for den kreative prosess. Den kreative prosess er, uavhengig av vektleggingen av teori, preget av dialektiske stadier forskeren bør reflektere over. I starten har gjerne forskeren noen intuitive tanker og erfaringer rundt forskningstemaet, som gjør han følelsesmessig knyttet til prosjektet. Videre i prosessen bør forskeren distansere seg, vinkle problemstillingen på ulike måter, for så å sette sine refleksjoner inn i en samfunnsmessig kontekst. Formidlingen av forskningsfunn kan være avgjørende for hvordan funnene blir

oppfattet. Forskeren skal finne svar på problemstilling, og deretter sette svarene inn i et virkelighetsbilde som presenteres for leseren. I møtet mellom empiri og teori skjer der en sprangvis fortolkning av materialet, hvor noe blir løftet frem og noe annet blir redusert.

Jeg har oppnådd systematikk og kategorier ved bruk av dataprogrammet NVivo. Alle dokumentene er lagt inn i NVivo, og deretter kodet inn i ulike kategorier. Kategoriene er deretter videre studert, for å se etter sammenhenger og korrelasjoner. Jeg har deretter startet en kreativ skriveprosess, og derfor også valgt å kommentere på kategorier som har blitt slått sammen i analysen. Analysen er preget av at den ikke har et bestemt utgangspunkt, og skriveprosessen er i seg selv drivkraften for eventuelle funn. Tenkingen skjer og utvikles i skriveprosessen, det vil si at skriveprosessen i seg selv er en måte for forskeren å oppnå klarhet for sannheten han søker (Richardson & St.Pierre). Jeg har jobbet trinnvis i en kreativ åpen prosess, hvor jeg har testet mine forhåndsantakelser.

3.2 Mitt ståsted

For å være mer presis, og ikke gå på akkord med grounded theory har jeg valgt å slutte meg til en analytisk induktiv diskursanalyse. Thagaard (2003, s. 170) skriver at analysemetoden i en dokumentanalyse ofte vil befinne seg mellom hypotetisk – deduktiv og analytisk – induktiv, og at perspektivet kan variere i løpet av analyseprosessen. Balansen mellom det induktive og deduktive vil være styrt av den analytiske prosess, hvor jeg først er induktiv, og deretter kan bevege meg over i deduksjon, når eventuelle funn står klarere.

Jeg er inspirert av grounded theory og spesielt dets fokus på induksjon, systematikk og hermeneutiske antakelser. De hermeneutiske antakelsene går ut på at språket, og spesielt det hverdagsspråklige, gir grunnlaget for mening, og det er her man skal begynne for å finne sannhet. Språket er et viktig middel for å kaste lys på sosiologiske spørsmål, fordi språket og kommunikasjonen har et formål. Det skaper mening for aktører, og kan sees på som et synlig uttrykk for en bakenforliggende, ikke språklig mening hos aktører. Jeg tror på at begrepet endringsagent kan si oss noe om virkeligheten. Jeg tror på at språklige uttrykk kan ha en bakenforliggende årsak, som er viktig å reflektere over og gjenkjenne.

Jeg tror altså på at samfunnsmedlemmenes språkbruk og beskrivelse av fenomener kan gi tilgang til den sosiale realiteten (Blaikie, 2007, s. 46). Begrepet endringsagent og empirien som er brukt for å finne betydningen av begrepet, kan ikke klassifiseres som hverdagsspråk. Det er tvert imot skriftlige, formelle dokumenter som er analyserte for å finne meningen bak

begrepet. Begrepet endringsagent er ikke muntlig tale, men et bevisst ordvalg som brukes i formelle dokumenter. Begrepet er brukt bevisst fordi språkbruken i dokumentene er overveid, planlagt, reflektert over, og deretter gjennomlest og vedtatt av avsender. Språket i formelle dokumenter har et klarere formål enn språket i dagligtale, og derfor tilbyr analyse av styringsdokumenter også tilgang til sannhet. Når man møter begreper induktiv med et åpent sinn, kan dokumentene og bruken av ord avsløre en sosial realitet. Spesielt utfra det funksjonalistiske perspektiv kan begreper si oss noe om diskurser og relasjoner mellom samfunnets ulike systemer, som igjen kan beskrive integrerings og styringsmekanismer i samfunnet. Det vil si at jeg gjennom analysen av dokumentene kan oppnå en sannhet om samfunnet, og samfunnets funksjoner.

Ettersom jeg er inspirert av grounded theory har jeg også gått bredt ut i møte med teorien. Jeg har valgt å bygge analysen, spesielt del to, på flere teoretiske grunnlag. Jeg er i så måte eklektisk i utvalget av begreper og teori som kan belyse analysen. Teorier og begreper er valgt og brukt ut fra mål om fruktbarhet og validitet for å finne svar og sannhet.

3.3 Validitet og reliabilitet

To viktige krav til en undersøkelse er at data som analysen bygger på er relevant for å løse forskningsspørsmål, og at analysen bygger på teori og forståelse som gjør analysen gyldig. Reliabilitet og validitet oversettes ofte til pålitelighet og gyldighet. Reliabiliteten eller påliteligheten vurderer om de målene man bruker, er adekvat for å oppnå sannhet. Med andre ord har jeg, spesielt på et tidlig stadium av arbeidsprosessen, gjentatte ganger stilt spørsmålstegn ved om dokumentene jeg har valgt å analysere, virkelig kan gi innsikt i Forskningsrådets funksjon som endringsagent. Er data samlet inn på en pålitelig måte, og avgjørende for forståelsen av Rådet som endringsagent? Når reliabiliteten skal vurderes er det dette som vil være avgjørende faktorer. Ved å være kritisk, og ta mange dokumenter med i det empiriske grunnlag, samtidig som irrelevante dokumenter er luket ut, har jeg sikret reliabilitet. Jeg har for eksempel kun tatt med deler av Stortingsmeldingene som omtaler Rådet, deres opprettelse, funksjon og mandat, men ikke vurdert alle treff på begrepet endringsagent på Stortingets web- sider. Dette for ikke å forkludre eller bringe inn i analysen omtale av begrepet endringsagent i lys av noe annet. Det er Forskningsrådets funksjon som endringsagent som er analysert, ved hjelp av deres styringsdokumenter, relevante Stortingsmeldinger og evalueringer av Technopolis, ikke noe annet.

Dersom reliabiliteten er dårlig, vil også validiteten eller gyldigheten av analysen bli dårlig. Validitet er knyttet til om metodikk og teoretisk grunnlag er egnet til å gi innsikt i feltet man ønsker å få innsikt i (Dalland, 2007). Validitet eller sannhetsverdien i konklusjonen, avhenger både av hvilke teorier som er lagt til grunn, konteksten materiale er hentet fra, og om dette er egnet til å gi innsikt i det feltet man ønsker å få innsikt i. Validitet er i så måte mer utfordrende å vurdere, fordi det til en viss grad er subjektivt hvilke teorier man synes passer best til analyseprosessen. Dersom noen etter meg velger å studere Rådets rolle som endringsagent, i lys av teorien om rasjonelle valg, eller med utgangspunkt i Luhmanns teorier, vil funnene bli noe annet. Det vil dermed ikke bety at mine funn er mindre sanne, eller har mindre verdi. Alle forskere og teoretikere jakter på sannheten, og det er ved å studere sosiale fenomener fra ulike perspektiver vi kan komme nærmere sannhet. Selvsagt er det likevel viktig å reflektere over hvilke teoretiske utgangspunkt man skal bruke i analysen av endringsagent, spesielt med tanke på fruktbarhet. Luhmanns teorier vil for eksempel ikke akseptere at Rådet kan ha noen funksjon som endringsagent, på bakgrunn av hans teorier om lukkede autopoietiske systemer. Dersom systemer er lukkede vil ikke et system kunne ha noen innvirkning på et annet system. Luhmann vil derfor ikke kunne gi noen premisser eller åpning for funksjonen, og det blir dermed mindre fruktbart å bruke Luhmann i analyseprosessen. Mitt resonnement for hvilken teori jeg finner fruktbar å bygge analysen på, for å sikre validitet, er gjort greie for innledende i teorikapitlet.

Generalisering er mer utfordrende i samfunnsvitenskap enn i naturvitenskap. Sannhet kan forekomme i mange utgaver, og nås på ulike måter, spesielt innenfor samfunnsvitenskap. Generalisering søker å gjøre konklusjoner og funn allmenngyldige, slik at et forskningsfunn alltid vil forekomme, ved gjentatte studier av objektet. Generalisering bli i så måte utfordrende ved dokumentanalyse, fordi noen andre kanskje vil velge å fremheve eller forstå innholdet i teksten annerledes. Som sagt gjør ikke det min analyse mindre interessant eller viktig. Min analyse og mine funn kan kaste lys på funksjonen endringsagent i kontekst av Forskningsrådet, og dermed si noe om Rådets funksjon i samfunnet, og kanskje tenne et lite lys på det sosiologiske dilemma om sosial integrasjon. Kanskje som en ildflue, som tross sin størrelse kaster et lys på verden. Dersom min oppgave kan være en ildflue er jeg fornøyd.

3.4 Etikk

Oppgaven behandler offentlige godkjente dokumenter, slik at materialet som er analysert ikke er spesielt sensitivt. Siden det ikke registreres personopplysninger gjennom prosjektet, er

prosjektet heller ikke meldepliktig. Derfor har jeg valgt å ikke sende meldeskjema til personvernombudet. Jeg har søkt veiledning og tatt testen på NSD sin nettside, for å være sikker i denne avgjørelsen. Som forsker er jeg etisk forpliktet til å sette meg inn i forskningsetiske hensyn, og lover for personvern (Nilssen, 2012). Dokumentene er ikke sensitive, men likevel skrevet av enkeltpersoner, og deretter godkjent som avsendt fra Regjering, Forskningsråd eller Technopolis. Jeg har, på bakgrunn av personvernet, ikke forsøkt å kontakte, eller finne hvem som faktisk har skrevet materialet. Jeg ser på det som irrelevant for oppgaven å avdekke hvem som har skrevet dokumentene, siden de er godkjent på styringsnivået til produsentene.

Presisjonsnivået i tekstene, kan nettopp bære preg av at tekstene er behandlet av et styre, som skal godkjenne tekstene. Teksten må derfor være noe alle i styret kan slutte seg til. Den kan da bli upresis, fordi man er redde for å ekskludere, eller låse videre handlingsrom for organisasjonen. Hensikten med undersøkelsen er ikke å kritisere eller sette organisasjoner i dårlig lys. Det har derfor vært viktig å være bevisst i forskningsprosessen, for å vedlikeholde et åpent sinn. Andre etiske hensyn som er tatt er selvfølgelig å være tro til metodikken, og nøye i organisering og analysen av materialet.

3.5 Ontologi og epistemologi

Ontologi betyr læren om væren, og handler innenfor sosiologi om hva den sosiale realitet eller virkelighet egentlig er. Epistemologi handler om hvordan man når erkjennelse av denne sosiale realitet, og fremmes gjerne gjennom en teori om hvordan kunnskap om verden kan begripes. Teorien gir svar på de forutsetninger og avgrensninger som kreves for å kunne frembringe kunnskap om verden, og produserer teorier og begreper som konkretiserer dette (Blaikie, 2007, s. 18; Korsnes, 2008). Alle tradisjoner innenfor sosiologien har et standpunkt til hva det sosiale er, og hvordan man skal finne sannhet. Kvalitativ forskning bygger ofte på den ontologiske oppfattelsen av at det finnes flere virkeligheter, at forskeren befinner seg i en annen virkelighet enn aktørene han studerer. I dette noe konstruktivistiske perspektiv tror man at sannhet nås epistemologisk, gjennom å bli konstruert i møte mellom forsker og forskningsdeltaker (Nilssen, 2012). Den ontologiske antagelsen som ligger til grunn, er at den sosiale realitet ikke er objektiv, ekstern og stabil. Virkeligheten er derimot flytende og kontinuerlig revidert gjennom foranderlige definisjonsprosesser, som konstrueres av sosial samhandling og meningsbærende symboler (Järvinen & Mik-Meyer, 2005, s. 76). Berger og Luckmann deler dette perspektivet, og sier at virkeligheten er subjektiv- forskjellig fra person

til person. Virkeligheten flyter, og forstås ulikt. Aktører sosialiseres inn i en virkelighet, gjennom oppdragelse og institusjonalisering, slik at virkeligheten oppleves som objektiv når den egentlig ikke er det (Berger, Wiik, & Luckmann, 2000, s. 76). Bourdieu og Habermas er ikke konstruktivister, og er ontologisk enige i at det finnes en virkelighet. De er likevel epistemologisk uenige i hvordan og hvorvidt virkeligheten erkjennes, eller nås av samfunnsmedlemmene.

4 Forskningsrådets roller og kontakflater

I dette kapittelet skal jeg presentere Forskningsrådet mer inngående, spesielt med tanke på deres mange overordnede oppgaver og kontakflater utad. Jeg går ikke inn på organiseringer av Rådet i detalj, men holder meg på et overordnet nivå, og diskuterer motsetninger, eller dualistiske hensyn Rådet må ta. Jeg vil også presentere Bjerkes funn fra sin masteroppgave, en masteroppgave jeg omtalte under kapittel 1.6, som kan bringe verdifull innsikt av Rådet inn i analysen.

4.1 Norges Forskningsråd

I stortingsmelding fra 2008, står det:

Forskningsrådet har i hovedsak tre roller: For det første er rådet myndighetenes sentrale forskningspolitiske rådgiver. Rådet skal i denne rollen ha stor selvstendighet for å sikre riktig avstand mellom politikk og forskning, og gi faglig godt begrunnede råd. For det andre er Forskningsrådet det viktigste organet for å realisere regjeringens overordnede forskningspolitikk....For det tredje har Forskningsrådet en møteplassfunksjon. (Kunnskapsdepartementet, 2009, s. 72).

Forskningsrådet har tre viktige roller, de skal være forskningspolitisk rådgiver ovenfor regjeringa, og de skal være et bevilgende organ, altså utlyse forskningsmidler. De skal også fungere som en møteplass hvor samfunnet og dets aktører involveres i utforming og gjennomføring av forskningspolitikken. De er som sagt både forskningsstrategisk og forskningsfinansierende. Forskningsrådet står likevel ikke fritt til å forvalte midlene fra Regjeringen, de ulike tilsagnsbrevene fra departementene er øremerket forskning på spesifikke felter. Midlene fra landbruks og matdepartementet skal for eksempel følge departementets enkelte satsingsfelter og delmål, som er spesifisert i tildelingsbrevet. Det varierer likevel hvor spesifikke satsingsfeltene er formulert fra Regjeringen, og Rådet gjør derfor nøye greie for sine aktiviteter og budsjetter offentlig. Forskningsrådet befinner seg i en mellomposisjon i samfunnet, som skal være rådgivende oppover til regjering, men også utførende av Regjeringens prioriteringer, og til slutt være et formidlingsverktøy mellom samfunn og regjering. Kanskje derfor er Forskningsrådets logo to trekanter som er vendt mot hverandre med strømminger til og fra hverandre.

Forskningsråd ble finansiert og opprettet av 16 ulike departementer. Opprettelsen av Norges Forskningsråd i 1993, markerer en stor endring i behandling og organisering av forskningsaktiviteten i Norge. Et sentralt poeng ved opprettelsen av Rådet var å redusere skillelinjer mellom ulike interesser og tradisjoner innenfor forskningssystemet ([Bleiklie, 2009](#)). Hensikten med å lage ett forskningsråd var å få til en mer helhetlig forskningspolitikk, med større tverrvitenskapelig samarbeid og bedre utnytting av forskningsmidlene. «The existence of one research council spanning all kinds of research (basic and applied) and all disciplinary areas is one distinguishing characteristic of the Norwegian research sector.» (Bleiklie, 2009, s. 144). Det er med andre ord en genuin organisering av Forskningsrådet i Norge. Hvor de i andre sammenliknbare land har flere forskningsråd som svarer for ulike sektorer av forskning, har vi i Norge et stort organ, som enhetlig behandler forskningen.

Organiseringen av forskningsaktivitet i Norge gjenspeiler at man tror på synergier og sammenhenger mellom de ulike forskningsfeltene. Dette er et perspektiv som minner om Aakvaags såkalt naturalistiske vending; «Tanken er at ulike vitenskaper beskriver det samme universet, men på ulike kompleksitetsnivåer. Det som skjer på ett nivå må prinsipielt være oversettbart til eller kompatibelt med et annet.» (Arnesen, 2014). Aakvaag kaller dette perspektivet for en moderat naturalistisk vending, og argumenterer for at sosiologien må se på samfunnet i lys av denne vendingen. Man tror for eksempel på at samfunnsvitere kan tilføre en samfunnsmessig dimensjon innenfor forskning i biologi, og vice versa, og at dette er nyttig for forskningen. Alle vitenskapelige disipliner behandler den samme virkeligheten, og befinner seg derfor i hverandres sfærer. Det finnes en helhet, og ikke bare spesialiserte felter eller institusjoner. De ulike fagfeltene studerer samme virkelighet, og for å nå denne virkeligheten må man samarbeide og bygge på hverandre. De ulike kompleksitetsnivåene i fagfeltene er uttrykk for ulike perspektiver for forståelse, og eventuelle utfordringer for tverrfaglig samarbeid er oversettelsesproblemer, altså formidlingsproblematikk. Formidlingsproblematikken springer ut fra de ulike kompleksitetsnivåene, og gjør at en forsker fra en disiplin må forklare og oversette hans bakgrunn og standpunkt.

Ut fra organiseringen av Rådet kan man hevde at samfunnet består av ulike forskningsdisipliner som beskriver det samme universet. Forskningsrådets oppgave er blant annet å integrere de ulike vitenskaper, og skape en helhetlig forskningsbehandling. For å kunne gjøre det kreves at Forskningsrådet har en viss mulighet for helhetlig observasjon av vitenskapssystem og samfunnsbehov. Skoie (2013) har kritisert organiseringen av Rådet, og sier at det er utfordrende å se hvordan integrering av ulike disipliner, med ulike kulturer og historie, skal skje. Forskningens overordnede mål er å skaffe ny kunnskap, som igjen kan bidra til økt velferd, forståelse for virkeligheten, og konkurransekraft på den internasjonale arena. Forskningsrådet må derfor vite hva samfunnet trenger av forskning, og hvilke forskningsdisipliner det vil være gunstig å koble. Organiseringen av Forskningsrådet impliserer med andre ord at man tror på en kontrollerbar samfunnsutvikling, og at Forskningsrådet har mulighet for en viss observasjon av samfunnets behov som helhet.

Helhetens interesser blir ofte målt opp i en nytteverdi for samfunnet. Bleiklie (1996, s. 26) beskriver blant annet at universitetene og forskningssystemet som helhet står ovenfor endringsprosesser som gjør deres virke mer kommersialisert og nytteorientert. Forskingen må ha en nytteverdi for å øke verdiskapningen, og for at Norge skal kunne skape internasjonale innovasjoner. Som kjent er det stadig et tema hva man skal leve av i Norge etter oljenæringen forsvinner, et spørsmål som stadig rettes mot forskningssystemet. Forskning er ansett for å kunne bli redningen for Norge, når vi i fremtiden møter hardere arbeidsmarked og generelt trangere økonomi. Vitenskapen er derfor under press, og må i større grad enn tidligere målrettes og styres, for å imøtekomme brukernes behov. Dette presset er Forskningsrådet også under, siden de innehar oppgaven med å strategisk styre forskningsaktiviteten. Rådet skal realisere forskningen, det vil si gjøre den anvendbar, nyttig og progressiv, slik at fremtidige samfunnsmessige utfordringer kan bli løst. I så måte er Rådet et stadig viktigere organ i Norge, som bør evalueres og konfigureres slik at det fungerer godt.

4.2 Rolleutfordringer

«When the research councils were amalgamated into one organization, it was argued that it was an advantage for overall planning and steering capacity to have all research council spending under one organizational umbrella. A major counter argument is that putting all competitive research funding under a common organizational umbrella eliminates competition and invites nepotism.» (Bleiklie, 2009, s. 144).

Rådet forvalter store offentlige budsjettposter, samtidig som det skal handle strategisk og være rådgivende ovenfor regjeringa. Denne dualiteten kan oppfattes som problematisk for rådets legitimitet, blant annet fordi det er viktig å trekke et skarpt skille mellom de som er ansatte i embetsverket, og politikere. En fare kan være at sentrale stillinger, i for eksempel Forskningsrådet, blir besatt av personer med politisk bakgrunn. Da vil Forskningsrådets anbefalinger til det politiske system, kunne være farget av allerede politiske satsninger, eller sympatier overfor et partis politikk.

En annen dualitet er at Rådet skal både «styre» forskningen gjennom ulike programmer og utlysninger, men også ivareta den frie grunnforskningen. Den frie forskningen må ivaretas av det samme organet som skal være endringsagent, og styre forskningsaktiviteten i landet. Det er lett å tenke seg at mennesker som sitter i panelene som vurderer søknadene, blir påvirket av Rådets overordnede satsninger. Måten nytteverdien av forskningen stadig er under lupen, kan bli vanskelig å legge bort eller se forbi. Kanskje kan små vitenskapelige framsteg overses og ikke bli fanget opp, på grunn av styringsønsket. For eksempel kan ønsket om å utvikle forskning på fornybar energi, komme i vegen for forskning på ikke-fornybar energi, som kunne bringe verdifull forståelse for utnyttelse av ressurser. Samtidig kan man argumentere for at også den frie forskningen bør vurderes av nytteverdi. Vi skal jo ikke bare drive forskning for forskningens skyld, heter det. Denne dualismen mellom fri forskning og styring av midler, kan knyttes til aktørers evne til å bryte med vante tankerekker, og ta inn ny input. Det finnes mekanismer som vil fremme fritenkningen og også motsatt hemme den. Doxa vil for eksempel ikke tillate aktører å se utenfor sin forskningsdisiplin, og habitus gjør kunnskapen kroppsliggjort, slik at nytenkning og input er hindret av doxa og habitus, ifølge Bourdieu. Dette utdypes i andre del av analysekapittelet.

En liknende utfordring har Forskningsrådet i det at de skal, som skrevet ovenfor, fungere som en møteplass hvor samfunnet, og dets aktører involveres i utforming, og gjennomføring av forskningspolitikken. De skal fungere som en møteplass og ha kontakt nedover i forskningssystemet, samtidig som de skal gi tilsagn og avslag. De er altså både slave (for regjeringen), venn (for forskningssystemet) og bøddel (for forskere som får avslag.) Rollene og agendaene er da mange og det er en posisjon som kan ha utfordringer med å appellere til tillit fra forskningssystemet.

Begrepet endringsagent blir introdusert fra det britiske forskningsinstituttet Technopolis, det er altså en type «global» terminologi, som har spredt seg inn i det norske politiske språk.

Forskningsrådet er selv under press for å øke kvaliteten av norsk forskning, ikke bare som verdi i seg selv, men også for at Norge skal få mer igjen av EU-midler. Flere av Forskningsrådets programmer oppmuntrer til internasjonale samarbeid og videre søking til EUs mange forskningsprogrammer. Et mål er altså å heve kvaliteten av norsk forskning slik at man vinner i konkurranse om forskningsmidler på det europeiske nivå. På grunn av denne internasjonale ambisjonen, må også Forskningsrådet innstille seg til EUs krav. For eksempel dersom EU lyser ut midler til grunnvannsforskning, så bør også Forskningsrådet gjøre dette, slik at norske aktører kan kvalifisere seg i konkurransen om EUs midler. Språket Forskningsrådet bruker kan i stor grad bli påvirket av EU - systemet og europeisk innovasjonsforskning, fordi de er avhengig av å følge med på den internasjonale arena. Det er altså et forhold mellom EU og Forskningsrådet, som ikke umiddelbart er så eksplisitt. Dette viser også hvordan EU-systemet driver en type meta-governance over Forskningsrådet, ved at de styrer midler og utlysninger. Det er altså nøyaktig samme styringsfunksjon som Forskningsrådet og regjeringen innehar ved styring av forskningsaktivitet og nettverk, innad i Norge.

4.3 Tillit

Forskningsrådet er avhengig av å ha utbredt tillit i samfunnet. «Dersom Rådet ikke nyter utbredt tillit i omverdenen, kan det ikke spille den sentrale rolle i arbeidet med forskningsorganisering og –finansiering som meningen er.» (Smith et al., 2014, s. 37). Tillit er et viktig element i Forskningsrådets virke, for å kunne møte utfordringer som er skisserte i det forrige kapittel. Giddens tar utgangspunkt i følgende definisjon av tillit: «..tiltro til en persons eller et systems pålitelighet med hensyn til et bestemt sett av resultater eller begivenheter, der denne tiltroen uttrykker en tro på en annens redelighet eller kjærlighet, eller på riktigheten av abstrakte prinsipper (fagkunnskap)» (Giddens & Eriksen, 1997, s. 32).

Giddens definisjon av tillit innebærer blant annet tiltro på en annens redelighet og kjærlighet, noe som kan knyttes til riktighet og lojalitet. Lojalitet oppstår når man oppfatter at motparten ikke er en motpart men en venn som er tro, ærlig og vil det beste for en. Lojalitet har ingen skjult agenda, man er enige om felles verdier og mål, og har tiltro til at denne relasjonen vil vedvare og gjengjeldes. Forskningssystemet må oppleve lojalitet fra Forskningsrådet, og dermed få tiltro til at Rådet vil det beste for systemet. Systemet må stole på at Rådet ikke vil gå bakvegen til det politiske system, for å motvirke det. Dersom forskningssystemet opplever illojalitet fra Rådet vil det kunne skape kamp og interessekonflikter som stagnerer

utviklingen. Rådet må derfor jobbe i overensstemmelse med forskningssystemet, og være et talerøret inn i det politiske system, som ikke legger sensur eller annen mening bak kommunikasjonen. Dette gjelder for øvrig også Rådets rolle ovenfor det politiske system, og til offentlighetens sfære. Uten tillit vil jeg ikke tro Forskningsrådet kan fungere som endringsagent, fordi alle forsøk for endringskaping ville da blitt møtt med uvilje.

4.4 Konsensus eller interessekamp

Christian Hemmestad Bjerke skrev i 2012 en masteroppgave ved universitetet i Bergen, der han kvantitativt undersøkte tildelingsmønstre i programstyrene til Forskningsrådet. I oppgaven diskuterer han blant annet hvorvidt aktører i programstyrene vil være formet av tilhørighet til sin forskningsdisiplin eller sin forskningsinstitusjon. Hans funn er verdt å merke seg:

Med unntak av den frie prosjektstøtten og de store programmene finner jeg et tildelingsmønster som er konsistent med hypotesene utledet fra en nettverkslogikk.

Programstyrene er i tråd med dette perspektivet sammensatt av stakeholdere som både skal representere sitt fag og sin institusjon. Det er en stabil tendens at ulike aktører er signifikant korrelert med tildelinger til forskjellige sektorer og institusjoner. Innenfor flere kategorier finner jeg også klare konstellasjoner mellom ulike aktører og tildelingsmønsteret. (Bjerke, 2012, s. 127).

Bjerke finner at institusjoner er signifikante forklaringsvariabler for tildelingsmønster til de samme institusjonene. Han skriver også at tildelingsmønsteret kjennetegnes av å ha kommet til på bakgrunn av makt og interessekamp. Deltakerne i programstyrene legger ikke fra seg sin forskningsdisiplin eller institusjonstilhørighet, de er tro til sitt felt, eller sosialiseringsgrunnlag. Dette funnet klinger litt med Bourdieus språk og samfunnsdiagnose. Det er i hvert fall vanskelig å bli overbevist om at vi lever i kommunikasjonssamfunnet representert av Habermas, når hver aktør tilsynelatende tviholder på ens eget fag og institusjon. Det finnes dessuten helt sikkert også geografiske og historiske årsaker til hvorfor en deltaker av programstyret skulle «gå med på» å la en prosjektsøknad fra et annet universitet eller institutt vinne frem i konkurransen. Sammensetningen av aktører i programstyrene og panelene blir desto viktigere, og kanskje hersker det en taus forståelse mellom deltakerne om hverandres utgangspunkt og tilhørighet. I en gruppedynamikk som utgjøres i et panel, kan det godt tenkes at praksis blir drevet av hvordan man opplever de andres praksis, og hvorvidt representantene føler behov for selvhevdelse. Flere av aktørene

har kanskje vært i interessekonflikter eller vitenskapelige diskusjoner, slik at behovet for selvhevdelse øker. I den forstand kan det være etablert en praksis innenfor programstyrene som ikke nødvendigvis er overførbar til alle møteplasser og samarbeidsarenaer hvor tildelinger ikke skal skje. Jeg vil likevel at vi tar med oss betraktningene om det noe skjevfordelte tildelingsmønsteret videre i forståelsen av endringsagenten.

5 Analysens første steg

Analysens første steg tar først utgangspunkt i begrepet endringsagent, og forsøker deretter å organisere visse usikkerhetsmomenter rundt begrepene «change agent» og «change agency». Dette er et nødvendig første trinn for analysens utgangspunkt, fordi det ikke finnes en definisjon av begrepet endringsagent i norsk ordbok. Begrepet er satt sammen av to ord; endring og agent. Ifølge norsk ordbok er agent en person som opptre på vegne av en annen (Guttu, Langdalen, Minker, & Rosén, 1993). Endringsagent i kontekst av Forskningsrådet kan da forstås som at Rådet skal utføre endringer i forskningssystemet på vegne av noen andre. Mest sannsynlig skal endringene implementeres gjennom Rådet på vegne av regjering og Storting, siden Rådet er en del av den offentlige forvaltning.

I stortingsmelding nr. 30 står det at «Forskningsrådet bør være gjenstand for helhetlige internasjonale evalueringer med jevne mellomrom.» (Kunnskapsdepartementet, 2009, s. 73). Rådet ble for første gang evaluert i 2001, og senere evaluert i 2012. Begge evalueringene gjennomført av Technopolis Group, og begge evalueringene omtaler Rådet som en endringsagent, «change agent» og «change agency». Technopolis bruker begrepene «change agent» og «change agency», uten noen umiddelbar klar distinksjon mellom de begrepene¹⁰. Ved henvendelse til Språkrådet¹¹ får jeg følgende svar om begrepene endringsagent, «change agent» og «change agency»:

«Jeg har ikke kunnet finne ”change agency” eller ”change agent” i noen av de engelsk-norske ordbøkene vi har tilgang til. Derfor kan jeg ikke bekrefte eller avvise at «endringsagent» er riktig oversettelse. Og ordet ”endringsagent” er tydeligvis såpass nytt i norsk at det ikke er tatt med i ordbøkene våre (ennå). Derfor har vi ingen ordboksdefinisjon å vise til. Men søk på nettet viser at ordet er mye brukt.”.

Technopolis sin evaluering fra 2001 kommer uten en norsk del, og er i helhet skrevet på engelsk. Evalueringen fra 2012 er på norsk, og i denne evaluering brukes konsekvent begrepet endringsagent. Oversettelsen fra «change agent» og «change agency» til endringsagent, er

---

¹⁰ Change agent» forekommer 4 ganger i evalueringen fra 2001, og begrepet «change agency» forekommer 6 ganger.

¹¹ Ved Eilov Runnestø. Rådgiver i Språkrådet.

derfor noe som har oppstått i fortolkningen av begrepene. Umiddelbart synes «change agent» og endringsagent å korrelere, fordi begge begrepene bygger på ordet agent. Jeg finner imidlertid ikke noen norske begreper som korrelerer med «change agency». Studien av Rådet som endringsagent må derfor først fortolke hva forskjellen mellom «change agent» og «change agency» er.

5.1 Change agency og change agent

Siden oversettelsen av agency til norsk er byrå, kontor, virksomhet, handlemåte eller handlekraft (Kunnskapsforlaget, 2002), er det forståelig at en «change agent» er ansatt i et «change agency». Agency er likevel et veldig komplekst begrep som brukes mye i engelsk sosiologisk litteratur. Innenfor sosiologien er agency ofte knyttet til valg og menneskets frie vilje. Agency er da beskrivende for menneskets iboende agency, altså kraft til å ta egne valg. Begrepet agency tilhører da inn i et perspektiv som fremhever aktørers frie vilje (Giddens, 1979, s. 56). Giddens bruker som nevnt begrepet agency, og implementering er da en dimensjon av agency, altså hvordan handling utføres i praksis. Også innenfor arkeologien er begrepet agency brukt på å beskrive en tings agency, en iboende kraft og nytteverdi. Det er da kanskje ikke en selvfølge lengre at endringsagenten er ansatt i et change agency, men er beskrivende for påvirkning av handlingskraftige aktører, altså appellering til aktørers iboende agency. Dette gjenspeiler det tidligere omtalte humanistiske styringsparadigme, hvor endring skal komme gjennom samarbeid. Man appellerer da til handlingskraftige aktører, deres agency, og gjennom samarbeid vil endringsprosesser skje frivillig.

I engelske ordbøker finner jeg ingen definisjoner på «change agency» eller «change agent.» Likevel viser søk på nettet at Cambridge sin nettbaserte ordbok har følgende definisjon av “change agent”: «A person or group that works on a change programme, eller: a person or thing that encourages people to change their behaviours or opinion.» (Cambridge, 2015). En endringsagent (change agent) kan ifølge Cambridge sin ordbok være en person, gruppe av personer eller en ting. Dette underbygger den intuitive forståelsen av at å være endringsagent er en menneskelig oppgave, mens «change agency» er noe en organisasjon beskjeftiger seg med. «Change agency» kan dermed ha med strukturelle sammenhenger å gjøre, noe som kan korrelere med Technopolis sin evalueringen fra 2001 side 17, hvor det står «... this requires a kind of change agency, working to alter the structure of the research system.» Det står også innledende på side III, at en av rollene til forskningsrådet er å; «acting as a change agency, to help reconfigure national knowledge.» Her skal altså change agency forandre strukturene i

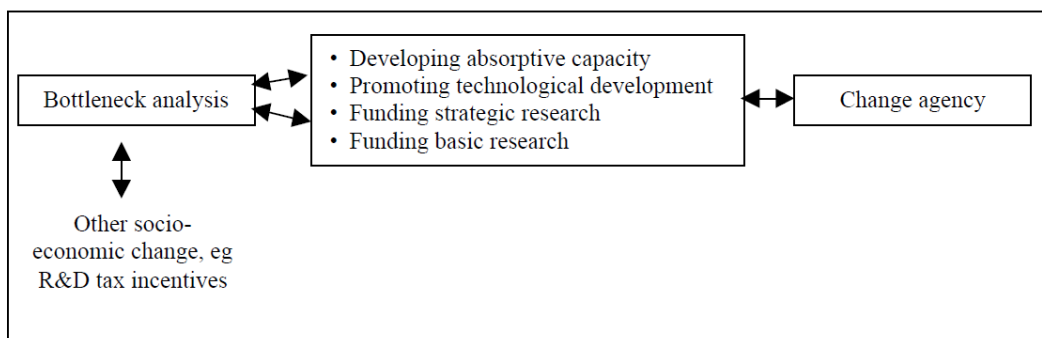
forskningssystemet, og rekonfigurere nasjonal kunnskap. Det er uklart hvorvidt det er kunnskap om forskningssystemet som skal rekonfigureres, eller om det er kunnskapen i seg selv som skal rekonfigureres. Likevel henger strukturen kunnskapen produseres i, sammen med hvilken kunnskap som produseres. Bourdieu sier for eksempel at den vitenskapelige praksis ikke ville kommet i stand, eller kan forstås uten at man trekker inn sammenhengen med feltets struktur (Bourdieu, Slaatta, & Collège de, 2007, s. 12). Jeg forsøker meg derfor med en definisjon av change agency til struktur endrer, som endrer både nasjonal kunnskap og rammene for den.

Min forståelse gjennom å ha lest flere dokumenter knyttet til Forskningsrådet, er at opprettelsen av Forskningsrådet i seg selv var en viktig strukturendring i det norske samfunnet, og kanskje er det denne endringen, i tillegg til alle ringvirkningene som gjør Rådet til en strukturendrer (change agency). Forskningsrådet må forsøke å styre ringvirkningene av sin egen opprettelse, og derfor fungere som en strukturendrer. Vi vet at ved ny kunnskap vil aktørene handle annerledes, dette er forskningens og utviklingens natur. Forskningsrådet er gjennom sine bevilgninger til forskning derfor i en strukturendrende posisjon.

Figur 4

Exhibit 3 Institutional research and innovation support roles

Figur 4 er tatt fra evalueringen skrevet av Technopolis fra 2001, og kan kanskje kaste lys på forståelsen av change agency. Ut fra denne figuren kan resonnetet ovenfor være passende, i at Forskningsrådet er et change agency gjennom deres oppgaver med finansiering av forskning. Figuren viser at det skal gjennomføres såkalte flaskehalsanalyser, altså analyser av hvor systemet har utfordringer. Flaskehalsanalyser står i relasjon til utvendige endringer og interne prosesser, som går på søknadsbehandling og endringsprosesser som kalles «absorptive capacity.» Absorptive capacity betyr evnen til omstilling og bruk av ny kunnskap, spesielt i en

kommersiell sammenheng (Cohen & Levinthal, 1990, s. 128). Absorptive capacity, er en type økonomisk og innvoasjonsteoretisk begrep, som beskriver endringsprosesser som skjer på bakgrunn av ytre utvikling. Altså en utvikling som er et resultat av omstillingsbehov, fordi strukturer utenfor Rådet endrer seg. Utfra figuren kan man da forstå at endringsprosesser må skje innad i Forskningsrådet, og i relasjon til oppgaver og flaskehalser. Asorptive capacity er likevel ikke beskrevet som det samme som change agency. Figuren gir oss i grunn lite forståelse av hva change agency er.

I den nyere evalueringen av Forskningsrådet, også skrevet av Technopolis fra 2012, er begrepet change agency kun benyttet en gang. Forskningsrådet har ikke selv kommentert eller behandlet rollen som change agency, og bruker kanskje begrepet endringsagent både på rollen som agency og agent. Agency begrepet er i så måte lagt bort, ved at det ikke er oversatt til norsk, og også brukt kun en gang i den nyere evalueringen av Forskningsrådet fra 2012. Skillet mellom agency og agent er fremdeles uklart, og det er grunn til å regne med at det er uklare definisjonsforskjeller mellom de to.

5.2 Endringsagent

Vi legger nå vekk change agency og konsentrerer oss om rollen som endringsagent. Dette fordi det er begrepet endringsagent Forskningsrådet og Regjeringen later til å ha tatt til seg og internalisert. Evalueringen fra 2001 fra Technopolis Group, er det dokumentet som først bruker begrepet endringsagent i kontekst av Forskningsrådet. Jeg kan ikke finne begrepet tidligere brukt på Forskningsrådet. Jeg har spesielt sett etter begrepet i dokumentet som omhandler opprettelsen av Forskningsrådet fra 1991, fra Grøholtutvalget (NOU 1991:24). Nærmere studie av disse tidlige dokumentene er nødvendig for å finne begrepet, eller eventuelt finne andre begreper som kan korrelere med endringsagent¹².

Etter studie av dokumentene viser det seg at rollen som endringsagent er kostnadskrevende, og økt budsjett er en forutsetning for at Rådet skal kunne fungere som endringsagent. «Forskningsrådet er glad for at forskningsmeldingen følger opp evalueringen ved å be om at Rådet forsterker rollen som endringsagent i det norske forskningssystemet. En slik forsterket

---

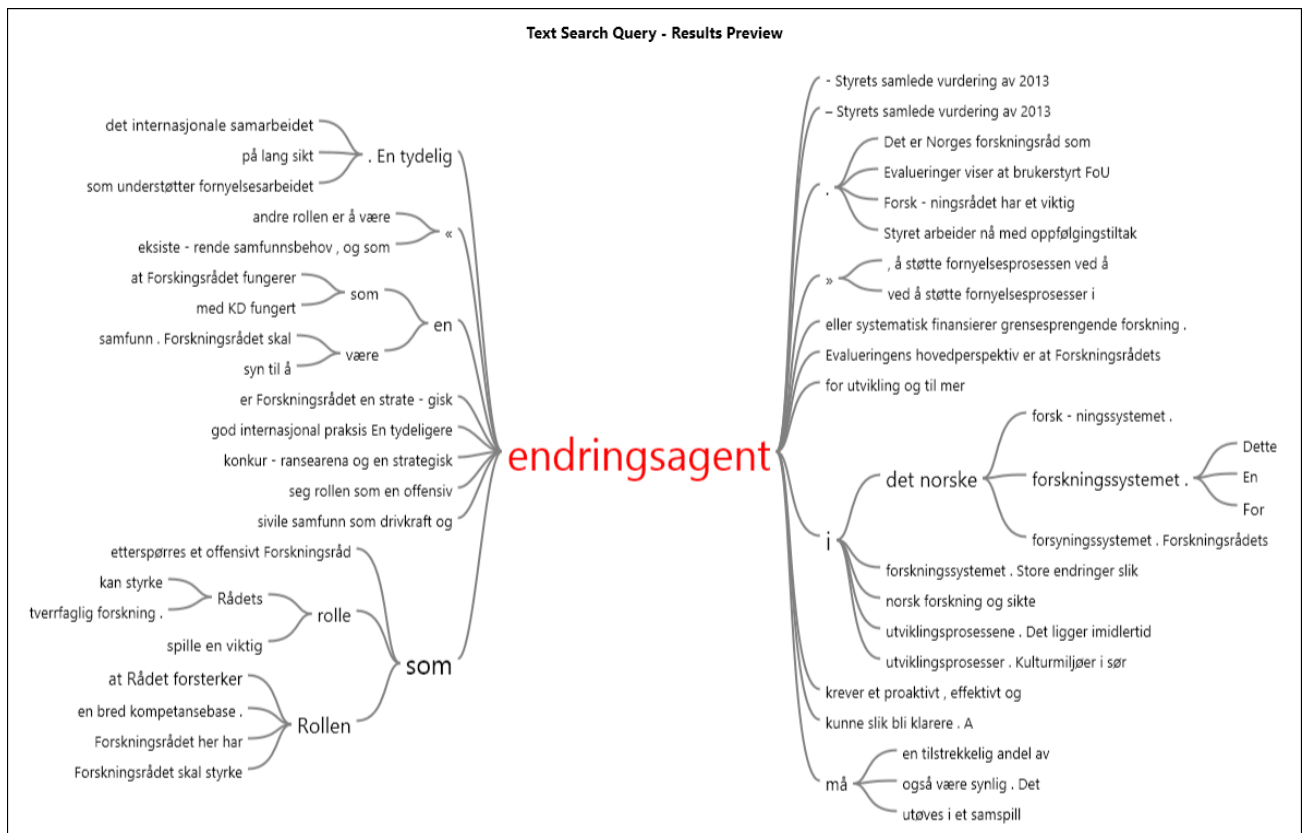
¹² Etter at meningen med endringsagent er identifisert, gjennom denne studie, er det interessant å gå tilbake til dokumentet fra Grøholtutvalget, for å finne begreper eller funksjoner som korrelerer med endringsagent.

rolle krever imidlertid økte ressurser.» (Forskningsrådet, 2013, s. 18) Jeg tror det er viktig å ta med denne dimensjonen av begrepet endringsagent, fordi det sier noe om hvor viktig funksjonen er, og hvilke forutsetninger den har. Endringsagent er altså ikke som «change agency», et begrep som kan korrelere med en iboende funksjon. Funksjonen som endringsagent er en ny arbeidsoppgave, som krever budsjettplass. En eksplisitt og handlingstrengende oppgave. Det blir desto viktigere å forstå hva som ligger i oppgavene til endringsagenten, og hvilken funksjon denne skal ha.

5.3 Kategorier

Jeg har systematisk gjennomgått flere av Forskningsrådets styringsdokumenter, regjeringsdokumenter og Technopolis sine evalueringer for å få et overblikk over hvordan rollen som endringsagent er beskrevet. En forenklet fremstilling gjennom NVivo av de ulike sammenhengene begrepet endringsagent er brukt er vist her. Framstillingen viser kun dokumentene som er skrevet på norsk, og man ser flere korrelasjoner utfra denne figuren til mine funn.

Figur 5

Gjennom kodingsarbeidet i NVivo ble det klart for meg en del kategorier som synes å oppsummere de ulike omtalene av hvordan Forskningsrådets rolle som endringsagent skal være:

- Endringsagenten samvirker
- Endringsagenten profilerer
- Endringsagenten er strategisk
- Endringsagenten provoserer

I det følgende skal jeg vise hvordan disse kategoriene er kommet frem, og deretter heve abstraksjonsnivået, for å se etter sammenhenger og nye begreper. I sitatene jeg viser til har jeg selv uthevet nøkkelord som det fokuseres på i analysen.

5.3.1 *Endringsagenten samvirker*

«Roller som endringsagent må utøves i et **samspill** med interessentene, med åpen **debatt**, og med prosesser der aktørene samarbeider i **tillit om felles mål**. Utfordringen er å sørge for at et bredt spekter av interesser og nye aktører kommer til orde på den forskningspoliske arena, både aldersmessig (ungdom, studenter, eldre) og samfunnsmessig (lekfolkinvolvering), slik at det tradisjonelle aktørbildet kan suppleres.» (Forskningsrådet, 2014, s. 15).

I den nye strategien til Forskningsrådet, som er ute på høring, er deres rolle som endringsagent knyttet til andre aktører i samfunnet¹³. De skriver at deres rolle som endringsagent må utøves i et samspill med interessentene, noe som kan tyde på at det ikke er Rådet alene som skal være endringsagent. Funksjonen skal utøves i samspill, slik at alle interessentene har mulighet til å fungere som endringsagenter, noe som klinger med Giddens strukturasjonsteori, hvor alle samfunnsborgere i prinsippet er endringsagenter. Det brede nedslagsfeltet Rådet presenterer fra ungdom til eldre og lekfolk kan tyde på at Giddens forståelse av endringsagent samsvarer med Rådets forståelse av kollektive endringsagenter. Likevel konkretiserer Rådet og sier at rollen som endringsagent skal utøves i samspill med *interessentene*. Ved å benytte seg av ordet *interessenter* er defineringen av hvem Rådet skal

---

¹³ Dette er ikke nødvendigvis helt i tråd med regjeringens mandat, som fokuserer på at endringsagenten skal profilere forskningsmiljøene og fremme internasjonalt samarbeid.

samspele med, lagt i Rådets egne hender. De fokuserer på å nå bredt ut i befolkningen, og slik utbygge deres «talerørfunksjon», slik at alle kan oppleve å bli hørt på den forskningspolitiske arena. Speakers Corner i Hyde Park er en umiddelbar assosiasjon til Forskningsrådets rolle i denne sammenheng, hvor alle skal bli hørt, og politikken komme fra grasrota. Gjennom denne formen for endringsagent skapes en egen demokratisk form på den forskningspolitiske arena, hvor den politiske makt blir tilslørt til fordel for befolkningens involvering. Sitatet ovenfor viser at Rådet appellerer til befolkningen, og underkommuniserer den politiske makt over forskningspolitikken. Forskningspolitikken er ikke lagt fast og bestemt utelukkende av politikere, tvert imot er det befolkningens evne til å forme den Forskningsrådet vektlegger.

For å få tilslagskraft i vitenskapssystemet må Forskningsrådet spille på aktører i forskningsmiljøene og dermed sikre legitimitet. Rådet kan oppnå legitimitet ved å involvere flere aktører i problemløsning, diskusjoner og styringsprosesser. Legitimitet i vitenskapssystemet er helt nødvendig for at Rådet skal kunne implementere deres forskningsverdier, og styre utviklingsprosesser. Forskningsrådets fokus på involvering av befolkningen innenfor rollen som endringsagent kan dermed forstås som et skritt i en legitimitetsprosess. Legitimitet og tillit hører sammen, en organisasjon som arbeider legitimt, og bruker legitime arbeidsformer, høster tillit hos befolkningen. Rådet er avhengig av legitimitet og tillit for å fungere, fordi dersom forskningsmiljøene og befolkningen for øvrig fremmedgjøres fra Forskningsrådet, vil ikke Forskningsrådets grep ha slagkraft, og det vil råde kamp på forskningsfeltene. Rådet kan oppnå tillit i samfunnet, dersom aktører oppfatter at deres meninger blir hørt, og tatt på alvor, og derfor er dette et viktig punkt for Rådet og noe de knytter til funksjonen som endringsagent.

Å spille på aktørene i forskningssystemet og søke samarbeid og oppslutning rundt forskningspolitiske spørsmål, er en del av å forene delenes arbeid i overensstemmelse med helhetens interesser. Funksjonalistisk sett kan dette være et grep, for å motvirke fragmentering og disharmoni i systemet som helhet. Gjennom involvering av mennesker, som en legitimitetsprosess, får Rådet kraft til å fungere som endringsagent. Dette definisjonsgrunnlaget samsvarer da med forståelsen av endringsagenten som en integreringsmekanisme i forskningssystemet. Integreringen går da ut på å motvirke fragmentering og oppnå harmoni i vitenskapssystemet, slik at det kan jobbe for helhetens interesser.

5.3.2 Endringsagenten profilerer

Et litt mindre brukt fokus på hva endringsagenten skal gjøre, er å øke status på forskning. Enkelte definisjoner fremhever at Forskningsrådet må som endringsagent være gode til å profilere seg selv, noe jeg har valgt å legge innenfor samme kategori som den mer generelle profileringen av forskningsmiljøene. Denne kategorien nevnes også stort sett sammen med andre og mer hyppig omtalte punkter, som vi kan se av sitatet nedenfor:

«Forskningsrådet har størst utfordringer med hensyn til å være en endringsagent i det norske forskningssystemet. Arbeidet for **økt kvalitet og fornyelse, rådgiving, tydeligere profilering av forskningsmiljøene og internasjonalt samarbeid** blir viktige felter framover.»

(Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 115).

Forskningsrådet pålegges av regjeringen gjennom stortingsmelding nr 18 (2012-2013), å tydeligere profilere forskningsmiljøene. Vi må gå ut fra dette ikke innebærer at Forskningsrådet skal drive reklame for NORUT eller UiT. Profilering av forskningsmiljøene kan bety å lage en tydeligere profil av forskningsmiljøene, at man for eksempel på NTNU har en tydeligere teknologisk profil enn på UiT, hvor man kanskje har en tydeligere fiskeriforskningsprofil. Dersom det er meningen, vil jeg tro at dette bør være mer eksplisitt, og at flere i forskningsmiljøene ville reagere på et forsøk av profildreining.

Det kan også bety å gjøre forskningen mer tilgjengelig og forståelig for den jevne borger. I flere av Forskningsrådets utlysninger er det blant annet krav om en populærvitenskapelig framstilling av forskningsprosjektet, slik at prosjektet kan forstås av aktører utenfor forskningsfeltet. Forskningsformidling er også et begrep som er i medvind, for eksempel gjennom Forsker Grand Prix, som er delfinansiert av Forskningsrådet. Ambisjonen da er ikke å senke kvaliteten, men å øke tilgjengeligheten for forskning, og å bryte med tradisjonelle fordommer mot forskeren i hvit drakt på et laboratorium, som driver med ting som er helt uforståelig for borgeren. Det handler da om annerkjennelse og bevisstgjøring ovenfor hva forskningsmiljøene holder på med. «En tydelig endringsagent må også være **synlig**. Det krever et forskningsråd som bruker **kommunikasjon strategisk** og sikrer oppmerksomhet om og **debatt** rundt forsknings- og innovasjonspolitiske viktige problemstillinger.»

(Forskningsrådet, 2014, s. 16). Sitatet viser at Rådet setter endringsagentbegrepet i kontekst av synlighet, og oppmerksomhet rundt forskningspolitiske problemstillinger er på agenda. De skal derfor bruke kommunikasjonen strategisk, for å øke involvering og engasjement i den forskningspolitiske debatten.

Dersom man aksepterer det foregående resonnement, korrelerer kategorien profilering med kategori nummer 1, som handler om involvering av samfunnets aktører i den forskningspolitiske debatt, og koblinger mellom forskere og forskningsfelt. Videre vil jeg slå sammen kategori 1 og 2, og sette merkelappen «flerdimensjonal – involvering» på denne funksjonen til endringsagenten, et begrep jeg skal forklare nærmere senere.

5.3.3 Endringsagenten er strategisk

Å kalle endringsagenten for strategisk er den mest brukte omtalen av Forskningsrådet som endringsagent. Mange av definisjonsgrunnlagene som er studert omtaler på en eller annen måte at å være endringsagent er noe strategisk. Jeg opererte først med en egen kategori for omtale av konkurransesettelse av forskningen, men kom fram til at dette er noe av det samme som å operere strategisk. Når man konkurranseutsetter forskningen forutsetter det visse strategiske grep. Det blir med en gang viktig å slå fast hva kvaliteten skal måles i, og hvilke forskningsfelt det skal satses på, i form av utlysninger og budsjett. Jeg slo derfor sammen de to kategoriene «strategisk endringsagent» og «konkurransedrevet endringsagent». Kategorien behandler da all omtale av utvikling av programmer, prosjektstøtte, virkemidler og styring av midler. Denne omtalen av begrepet endringsagent gir oss et nytt spørsmål, hva innebærer det å være strategisk?

Når man er strategisk har man et mål, og organiserer aktivitet for å nå målet. Man styrer derfor aktiviteten mot målet. Å handle strategisk henger sammen med å styre og implementere sine løsninger. Den strategiske endringsagenten, er altså agent på vegne av regjeringa og Rådet, for å følge opp politiske prioriteringer. Virkemidlene og utlysningene i Forskningsrådet er strategisk planlagt for å styre samfunnsutviklingen, og er derfor en måte for Rådet å implementere sine og statens løsninger. Rådet igangsetter aktiviteter som konferanser og samhandlingsprosjekter, som igjen setter i gang samlingsarenaer, såkalte tenketanker og lokale mindre prosjekter. Som tidligere poengtert skal Rådet involvere flere aktører i den forskningspolitiske debatt, noe som henger sammen med deres mulighet til å styre, fordi implementeringen foregår gjennom kontroll av de mange samhandlingsarenaene.

Forskningsrådets oppgave med å involvere en større andel av befolkningen inn i forskningspolitiske spørsmål, og organisering av aktuelle aktører i nettverk vitner om en type governance-drevet styringskunst. Styringskunsten manifesterer seg i styringen av nettverkene og de åpne debattene, altså hvordan politikk implementeres, på tross av en relativt flat struktur.

«For det tredje er Forskningsrådet en **strategisk endringsagent**. Det er Norges Forskningsråd som har **hovedansvaret for oppfølging av overordnede nasjonale prioriteringer**. Finansiering gjennom Forskningsrådet muliggjør **styring av midler** mot prioriterte formål, miljøer etc.» (Kunnskapsdepartementet, 2005, s. 155).

Rådet er en strategisk rådgiver oppover til det politiske system. Som tidligere beskrevet er Rådet er den viktigste forskningspolitiske rådgiveren opp i det politiske system. De skal virke rådgivende for regjeringens utforming av forskningspolitikken. Det strategiske element av endringsagentens funksjon, vil også innebære å forme og styre forskningspolitikken. Den politiske ambisjon og agenda, må forenes med Rådets virkelighetsbilde av hvordan fremtiden bør bli. Det er altså en dualitet også her, hvor Rådet både skal styre forskningsmiljø og interesser, og det politiske systems forskningssettings. Det blir igjen nødvendig å se samfunnet som helhet, og styre delene samfunnet består av til helhetens beste.

Regjeringen og Rådet skriver at gjennom solide kunnskapsgrunnlag skal de styre samfunnsutviklingen, utviklingen konfigureres og rekonfigureres dermed gjennom stadig oppdaterte kunnskapsgrunnlag om «status quo» og politiske ambisjoner. Samfunnsutviklingen styres av konfigurering og rekonfigurering mellom politiske ambisjoner og kunnskapsgrunnlag for hvordan samfunnet har det. Det politiske forenes med virkeligheten, gjennom Forskningsrådets konfigurering og mulighet for implementering.

5.3.4 Endringsagenten provoserer

Etter mitt syn, den mest interessante kategorien som kom fram i analysen av omtalen av Forskningsrådet som endringsagent, er endringsagenten som provokatør og forstyrrer. Technopolis skriver blant annet at de ikke finner systematisk finansiering av grensesprengende forskning; «Nothing in the evaluation record suggests that RCN is a change agent here or that it **systematically funds disruptive research**.» (Technopolis, 2012, s. 96). Disruptive research, er oversatt av Technopolis til grensesprengende forskning. Grensesprengende forskning kan være vanskelig å identifisere, nettopp på grunn av at den tvinger oss til å se utenfor det vi vanligvis betrakter for grensene til vår tilværelse. Det er i så måte å tenke det utenkelige. Forskningsrådet må se forbi sine vanlige styrings og strategiske grep, for å oppnå grensesprengende forskning, og viser til Schumpeters teori om kreativ destruksjon.

Kreativ destruksjon er et begrep innenfor økonomien som omhandler hvordan innovasjoner og nyskaping oppstår i nedgangstider (Cunningham, 2010). Opprinnelig er kreativ

destruksjon beskrivelse av mekanismer som kjennetegnes av det kapitalistiske system, hvor bedrifter må omstille seg etter markedets behov for å forhindre konkurs. Technopolis hevder at Schumpeter har rett, og anvender dette som grunnlag for kritikk av Rådet:

«But **Schumpeter** also pointed out – rightly – that significant progress is driven by a “**gale of creative destruction**” where the old gives way to the new. That is why, as we said at the start of this report, RCN needs to find a way both to be an ‘aggregation machine’ that smoothly administers the day-to-day and a ‘**change agency**’ that **disrupts the system** and encourages innovation in research and industry.» (Technopolis, 2012, s. 96).

Technopolis anvender dermed økonomisk teori i evalueringen av Rådet, og sier at Rådet må handle i tråd med kreativ destruksjon, for å forstyrre forskningssystemet og oppmuntre til innovasjon. Kreativ destruksjon er høyest i nedgangstider, hevder Schumpeter, for da blir bedrifter tvunget til omstilling og nytenking. Destruksjon er essensen i kapitalisme og en mekanisme som gjør at markedet stadig er i omstilling ved eliminasjon av elementer som ikke lengre trengs (Foster Richard & Sarah, 2001). Det kapitalistiske system som drives av omstillingsprosesser, og kampen for å overleve, gjennomsyrrer mange aspekter ved samfunnet. Blant annet er forskningen stadig målt opp i en nytteverdi, og dermed vurdert etter økonomiske prinsipper om hva som er innbringende økonomisk. Jeg har tidligere nevnt utviklingen av universitetenes virke, og det økte fokus på kommersialisering av forskning (Bleiklie, 1996, s. 26). New public management er som kjent en styringsform som innebefatter seg med mange kapitalistiske ideer om resultatorientering, effektivisering og incentivordninger. Det er derfor ikke helt uventet at Rådet også blir oppmuntret til å tenke i kapitalistiske baner.

Dersom man skal følge Schumpeters teori vil potensialet for forskning og nyskaping være størst, når forskningsmiljøene og samfunnet for øvrig er under press. Technopolis argumenterer at endringsagenten skal forstyrre og irritere slik at forholdene hvor kreativiteten er størst gjenskapes. Forskningsrådet får da som oppgave, via rollen som endringsagent, å irritere, provosere, lage kaos og disharmoni i forskningssystemet til fordel for kreativitet og nyskaping. Det er en oppgave med mål om å skape en kunstig tilstand av kreativ destruksjon, altså skape en illusjon om nedgangstid, for å øke innovasjonsevnen til vitenskapen. Det er vanskelig å forestille seg hvordan Rådet skulle skape en slik illusjon, og det ville være uetisk av Rådet å skape illusjoner og usannheter vedrørende det norske samfunn. Likevel kan oppgaven tolkes som en bevisstgjøring av utfordringer samfunnet står

overfor. Noe som setter press på forskningssystemet, siden forskning ansees som en redning mot fremtidens skiftende behov. Man kan hevde at menneskers drivkraft under press øker generelt, ikke kun i næringslivet. Forskere produserer kanskje kvalitativt bedre forskning, og kvantitativt mer forskning, under press. Provokasjon og irritasjon kan skape det nødvendige presset på forskningssystemet, for at de skal produsere best mulig.

Destruksjon er forøvrig et sentralt begrep innenfor systemteori, hvor endringsprosesser blir sett på som en eliminering av irrelevante eller risikofylte kommunikasjoner. "Destruksjon innebærer at en operasjon ikke finner tilstrekkelig støtte i omgivelsene og derfor går til grunne" (Hagen, 2006, s. 126). Det klinger litt med næringslivets dynamikk, hvor bedrifter går til grunne på bakgrunn av markedsendringer. Destruksjonen innenfor systemteori kan kanskje tilsvare behovet for provokasjon i et aktørorientert funksjonalistisk perspektiv. I et system som ellers er harmonisk, må det forstyrres eller provoseres, for å skape liv og nytenkning. Technopolis synes å mene at teorien om kreativ destruksjon, som opprinnelig ble anvendt på næringslivet, er overførbart til både forskningssystemet, og på forholdet mellom forskningssystem og Forskningsråd. Kreativ destruksjon kan skape liv i forskningssystemet, men er også en tilstand som kan gjenskapes av Forskningsrådet, for å virke på forskningssystemet. Det er likevel rom for feilslutning i hypotesen om at kreativ destruksjon er overførbart til det vitenskapelige system. Jakten på sannhet som vitenskapen driver med, orienterer seg ikke automatisk etter shoppingdynamikk. Vitenskapen beskjeftiger seg med kompliserte og tidskrevende prosesser, som man ikke nødvendigvis ser resultatene av før lang tid etterpå.

5.4 Forenkling og presisering

- 1) Endringsagenten samvirker – Rådet skal samvirke med forskere i forskningsmiljøene og befolkningen for øvrig, for å engasjere og involvere inn i den forskningspolitiske debatt. Dette kalles flerdimensjonal involvering.
- 2) Endringsagenten profilerer – Rådet skal synliggjøre og aktualisere forskning, slik at skillet mellom befolkning og forskningsmiljø reduseres. Dette kalles også flerdimensjonal involvering.
- 3) Endringsagenten er strategisk- Rådet skal styre både forskningspolitikken og forskningsmiljøene, og forene de to perspektivene til samfunnets beste. Dette er en styring som tilhører under governance-merkelappen. Denne kategori omdefineres derfor til governance.

- 4) Endringsagenten skal provosere – Rådet skal irritere og skape press og kaos på forskningsmiljøene, til fordel for nyskaping og innovasjon. Dette kalles provokasjon.

Jeg har nå vist at begrepet endringsagent er uttrykk for mange oppgaver, eller prosesser Forskningsrådet kan starte for å virke på forskningssystemet. Meget forenklet er involvering mye fokusert på av Rådet, governance det politiske hovedfokus, og Technopolis har i hovedsak bragt inn endringsagentens provokative rolle. Technopolis har også flere plasser kommentert endringsagentens oppgaver i samsvar med de andre kategoriene, men provokasjon og irritasjon er mest eksplisitt omtalt av Technopolis. Rådet skriver om grensesprengende forskning, og å få fram forskning hver og en forsker ikke har mulighet til, noe som kan minne litt om den provokative funksjon, men ikke like eksplisitt som Technopolis.

Etter bearbeiding og analyse har funksjonene fått merkelapper som er:

- Flerdimensjonal involvering
- Governance
- Provokasjon

6 Endringsagentens prosesser

- Flerdimensjonal involvering
- Governance
- Provokasjon

Med utgangspunkt i de tre kategoriene identifisert gjennom analysen av Forskningsrådets funksjon som endringsagent, kan vi nå identifisere en prosess av delfunksjoner

Forskningsrådet som endringsagent innehar. De skal gjennom flerdimensjonal involvering både involvere den vanlige samfunnsborger inn i vitenskapssystemet og forskningspolitikken, og involvere forskere inn i hverandres felter gjennom tverrfaglighet, nettverk og samarbeid. Det er altså en involvering som skal skje over to akser, en vertikal; bringe forskningen og forskningspoliske spørsmål «ned» til folket, og en horisontal; bringe forskere inn i hverandres felter og organisere nettverk og klynger, bestående av mennesker med ulik bakgrunn. Videre skal de strategisk styre samfunnsutviklingen og forskningen inn i de politiske ønsker om hvordan Norge skal være. En governance-preget styringsprosess, som til dels baserer seg på den flerdimensjonale involveringen. Til slutt skal de provosere og skape liv i nettverkene og den generelle samfunnsdebatten, for å sikre nyskaping og grensesprengende forskning. Meget forenklet kan man kalle dette en prosess av: flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon. Etter mine funn i analysedelen drister jeg meg nå med forslag til følgende påstand:

Delene i samfunnet skal arbeide i overensstemmelse med helhetens interesser, og Forskningsrådets funksjon som endringsagent i det norske vitenskapssystemet er å integrere forskningssystemet i tråd med helhetens interesser. Dette skjer i en stadig prosess mellom: involvering, governance og provokasjon.

Habermas sine teorier kan langt på veg akseptere de ulike prosessene begrepet endringsagent innehar, og han forutså kanskje en type governance drevet stat. Som nevnt tidligere avhenger kommunikativ handling av at aktørene deler en felles livsverden. Det vil si at kommunikasjon er avhengig av et allerede etablert og implisitt fundament. Vi må sosialisere våre livsverdener, gjennom kommunikasjon og samhandling, og slik stadig endre vår forståelseshorisont.

Amdam og Veggeland (2011, s. 69) skisserer noen premisser for kommunikativ rasjonalitet, som kan passe som implikasjoner for endringsagenten:

- 1) Aktører er interessert i å komme til felles forståelse
- 2) Alle er frie og likeverdige
- 3) Alle kan innrømme feil og skifte oppfatning (endre livsverden)
- 4) Alle opptrer autentisk og sannferdig.

Endringsagentens funksjoner forutsetter at samfunnsutviklingen er dynamisk og styres i tråd med input fra befolkningen, politikere og kunnskapsgrunnlag. Utvikling er dermed ikke låst eller overstyrt av det politiske system, men åpent for input og effekter av menneskelig kommunikasjon. Man kan derfor sette som premiss for Forskningsrådets funksjon som endringsagent, at mennesker må ha evne til å dele virkelighetsoppfatning eller livsverden. Gjør vi det?

6.1 Flerdimensjonal involvering

Habermas sitt begrep om livsverden forutsetter den kommunikative handlings evne til å dele, eller sette seg inn i andres livsverden. Livsverden er et resultat av kommunikativ handling og utvikles gjennom kommunikativ handling. Livsverdenen påvirkes i så måte kontinuerlig av handling, og derfor kan forståelsen endre seg gjennom kommunikasjon. Det er et sirkulært og gjensidig forhold mellom livsverden og kommunikativ handling, som gjør at aktører ikke «låses» til en mening. Christian Hemmestads Bjerkes funn reflekterer likevel at det ikke er så enkelt å legge vekk forhåndsinnstilte posisjoner som faglig tilhørighet og organisasjons tilhørighet. På tross av Bjerkes funn, som viser at Forskningsrådets paneler er preget av makt og interessekonflikter, oppnår likevel panelene en viss konsensus. Det vil med andre ord si, at det ikke nødvendigvis skal oppnås enighet eller samarbeidsklime umiddelbart mellom aktører. Det er en prosess som må gjennomgås, for å oppnå konsensus. Flerdimensjonal involvering er uttrykk for nettopp en slik prosess, som har til hensikt å dele livsverdenhorisonter. Det blir en kollektiv sosialiseringsprosess, som Forskningsrådet får i oppgave, gjennom funksjonen som endringsagent. Umiddelbart synes dette som en stor og kompleks oppgave, som trenger nøye planlagte grep for å oppnås. Eller er flerdimensjonal involvering nok i seg selv, til å oppnå felles livsverdener? Vil involveringen i seg selv, som tvinger fram møter, samarbeid og nettverk, være nok til at aktørene over tid sosialiseres inn i hverandres livsverdener? Det vil

ikke si å gi opp sine faglige preferanser fullstendig, men å over tid åpne for forståelse og sympati for andre fagfelt og organisasjoner.

Et nytt spørsmål gjør seg også gjeldende da; ville det være gunstig eller ugunstig for prosessen med å sosialisere livsverden, dersom aktørene er klar over at det er målsettingen med flerdimensjonal involvering? Er dette en skjult agenda eller er den åpenbar? Ved å bruke et begrep som endringsagent, synes det å tilsløre deler av den egentlige målsetting med horisontal involvering, nemlig å oppnå kontaktpunkter mellom forskere og forskningsfelt, hvor de legger bort sine fagspesifikke eller organisasjonsorienterte sympatier. Det ville kunne irritere forskningsmiljøer, dersom Forskningsrådet var så eksplisitt. Aktører kunne tenkes å sette seg på bakbeina for å beholde sin tiltro til biologifaget på UiT, og dermed hemme den ønskede konsensus. Samtidig som det er en veldig åpenbar og triviell målsetting med samarbeidet, en målsetting jeg tror nesten alle samarbeidskonstellasjoner har. Bjerkes funn relaterer mer til Bourdieus samfunnsdiagnose, hvor samfunnet er preget av kamp og interessekonflikter. Det står jo i grunn ikke i sterk kontrast til Habermas og hans kommunikative handling likevel, men er et første steg mot sosialiseringen av livsverdener. Det vil si at Bourdieu beskriver første steg av en sosialiseringsprosess, som nødvendigvis vil være preget av kamp og uvilje, men at man gjennom Habermas sin kommunikasjon over tid vil evne å oppnå konsensus og forståelse for motparten. Det ville nok ikke Bourdieu være enig i, som stopper samarbeidsprosessen med kamp på feltet, en vinner, en taper, that's it.

Bourdieu's habitusbegrep, beskriver hvordan våre preferanser og posisjoner er kroppsliggjort og derfor både selvfølgelige og ukontrollerbare. Habitus er et godt begrep for å beskrive hvorfor en akademiker kan tenkes å sette seg på bakbeina i kampen for å fremme biologifaget på UiT, han har ikke mulighet til å gjøre noe annet. Akademikeren er låst i sin posisjon til biologi, og har preferanser som samsvarer hans status. Hans doxa er altomfattende og gjør at det er umulig å innta en annen posisjon eller forståelse for virkeligheten. Enhver handling han foretar seg er for å oppnå makt og prestisje innenfor fagfeltet, og det akademiske felt.

Bourdieu kan til en viss grad gå med på at vi deler virkelighetsoppfatning eller habitus med andre innenfor vårt felt, men der stopper det. Samarbeidskonstellasjoner ville kun blitt brukt som en arena eller slagmark, for å oppnå makt og prestisje. Det ville i så måte være fånyttet for Forskningsrådet å fungere som endringsagent i et slikt klima, aktørene har ikke evne til å se utenfor sin doxa, og eventuelle endringer framkommer kun av kampene som utarter seg på feltet. Dersom aktørene handler så forutsigbart og ufritt som Bourdieu hevder, ville det jo

være enkelt for staten å styre utviklingen. Som jeg skrev i teorikapittelet, kan Forskningsrådet fungere som endringsagent innenfor Bourdieu sine teorier, men makten staten har over mennesket er total, og mennesket er ufri i sin interaksjon, så det blir meningsløst å bruke begrepet endringsagent. Begrepet mister til dels innhold sett fra Bourdieus perspektiver.

Jeg vil påstå at det finnes selvhevdende deler av menneskets natur, som kan føre til innlåsing i hvordan man opplever verden. Spesielt over år kan doxa, altså våre antakelser, bli tatt for gitt, og bli mer og mer altomfattende. “Scientists are unable to see that artists have brains, and artists are unable to see that scientists have souls.” (Mitrany, 1944, s. 654). Eksemplene er mange; eldre professorer låses til en tolkning av deres fag og mister evnen og inspirasjonen til å fortolke teori og empiri i nytt lys, eller innkjørte byråkrater som tviholder på gamle saksbehandlingsrutiner, uten åpenhet for nye metoder. Kanskje kan vi, i kompromiss mellom Bourdieu og Habermas, hevde at dersom ens livsverden slutter å avhenge av kommunikativ handling, vil den kroppsliggjøres som en aktørs habitus. En livsverden uten kommunikativ handling, vil tilsvare Bourdieus habitusbegrep. Dersom det er mulig for livsverden å slutte å avhenge av kommunikativ handling, vil doxa bli altomfattende, og utvikling, samarbeid og nytenkning vil trues. Doxa og habitus vil virke svekkende på Forskningsrådets funksjon som endringsagent, men dersom aktører over tid klarer å dele livsverden, både horisontalt, vertikalt og kollektivt, altså gjennom flerdimensjonal involvering, er det mulig for endringsagenten å fungere. Mennesket slites mellom livsverdenens åpenhet til omgivelsene, og doxa og habitusens makt til å kroppsliggjøre og selvfølgegjøre virkeligheten.

6.2 Livsverden og vertikal involvering

Den vertikale involveringen, altså involveringen av befolkningen inn i forskningspolitiske spørsmål, kan knyttes til implementering og en kollektiv livsverdenorientering. Habermas hevder at myndigheter og kapitalistiske krefter kan kolonisere livsverdenen, en kolonisering som da skjer kollektivt. Det kan derfor være mulig at vertikale involvering, innebærer en slags kollektiv sosialisering av livsverdener, ikke for å utelukkende styre og implementere, men også for å berike den forskningspolitiske debatt. Ifølge Habermas foregår koloniseringen som en strøm av ideologier fra myndighetsnivå, og over i aktørers livsverden, men man skal ikke utelukke at det kan gå begge veger. Det vil si befolkningen kan påvirke myndigheter gjennom involvering, på samme måte som myndighetene kan påvirke befolkningen. Analysen av begrepet endringsagent synes å fremholde et likeverdig grunnlag for påvirkning mellom befolkning og myndighetsnivå. Forskningsrådets fokus, og posisjon mellom befolkning og

myndigheter synes også å fremme Rådets funksjon som katalysator mellom de to. Som tidligere beskrevet er Forskningsrådets funksjon som endringsagent avhengig av tillit hos befolkningen, og ved å kun skulle implementere nedover i systemet, uten å ta med seg input oppover i systemet, er ikke dette en posisjon hvor Forskningsrådet høster tillit.

Den vertikale involveringen bør, i likhet med den horisontale, anses som et forsøk på oppnå harmoni og enighet rundt forskningen. Forskningsrådet skal skape en oppslutning om at de valg som tas er nødvendige og riktige. Det råder likevel enn viss tvil om involveringen er likevektig, altså om myndighetene implementerer sine løsninger i like stor grad som de tar hensyn til befolkningens meninger inn i styringsgrunnlaget.

En annen dimensjon ved involveringen er synet på befolkningen som en berikelse i den offentlige debatt. Borgeren ønskes inn i forskningspolitiske debatter, og det anses som en verdi å få meninger og perspektiver fra mennesker utenfra forskningsmiljøet. De interne forskningspolitiske debatter skal nyanseres og berikes av befolkningen sine meninger, i form av demokratiske diskusjoner. Folket skal bringe inn litt av det kaoset som er ønsket for at forskere skal titte opp fra bøkene sine, og frigjøre sin livsverden fra den stadige tendens til selvfølgeliggjøring og kroppsliggjøring av doxa og habitus.

Vertikal involvering minner om behovet for kontrollert kaos, som er en annen funksjon for endringsagenten. Likevel er begrunnelsen for å involvere borgeren inn i forskningspolitiske debatter, først og fremst å oppnå harmoni og oppslutning rundt forskningspolitikken. Det trengs ifølge Technopolis, noe sterkere oppriving i forskningssystemets livsverden, enn den vertikale involvering kan innfri.

6.3 Behov for kaos for å bekjempe doxaens «lock-in»

Som nevnt kan borgeren også fungere som en forstyrrende kraft slik at forskningssystemet blir påminnet om å befri sin livsverden fra habitus og doxa, men det er likevel et skille mellom funksjonene flerdimensjonal involvering og provokasjon. Forskningsrådet kan bruke den vertikale akse av flerdimensjonal involvering, og strategisk styring til å provosere systemene, men behovet for provokasjon omtales som en egen oppgave innenfor begrepet endringsagent, som vi må identifisere. Flerdimensjonal involvering er en funksjon som først og fremst tar seg av stabilitet, systemintegrasjon og harmoni. Det skaper harmoni i vitenskapssystemet, slik at det er kollektiv enighet og systemet fungerer i takt med helheten. Involveringen skal minske kamp og interessekonflikt, slik at samfunnsutviklingen går slik den

skal. Provokasjon skal forbedre produktiviteten i vitenskapssystemet, men står likevel som en motsats til det harmoniske system skapt gjennom involvering. Dersom systemet er for harmonisk vil det oppleve stillstand eller stagnasjon. Det harmoniske system må derfor rives opp i og provoseres for å oppmuntre kreativitet og produktivitet. Offentligheten kan skape liv i systemene, men også Forskningsrådet som helhet, gjennom sin funksjon som endringsagent, skal provosere og irritere forskningssystemet, for å motvirke vitenskapelig innkapsling eller stagnasjon. Det er dermed en balanse mellom harmoni og provokasjon, hvor Rådet må finne ekvilibrium.

Technopolis skriver ikke konkret hvordan forstyrrelsen av forskningssystemet skal skje, men de beskriver «systemisk lock-in» som en fare for det norske forskningssystemet og Forskningsrådets suksess. Lock-in er et omdiskutert begrep som brukes innenfor innovasjonsteori: "... 'lock-in' defines a condition when endogenous change ceases: that the technology, industry or institution in question ceases to evolve." (Martin & Sunley, 2006, s. 406). Lock-in er når en forskningsdisiplin eller organisasjon blir for konsentrert eller absorbert i en måte å tenke på at man mister evnen til å se utenfor sine vante tankerekker. Man blir låst innenfor et virkelighetsbilde, og klarer ikke å utvikle grensesprengende forskning. Et hverdagslig eksempel kan være hvordan bedriften Apple synes å gradvis dominere mobilmarkedet, slik at alle har iPhone, alle er fornøyde med sin iPhone, og derfor skjer endringer på mobilmarkedet nå noe saktere enn før. For å oppnå utvikling må konsumenter bli misfornøyde med Apple, kreve mer, og andre bedrifter må på banen for å skape press og konkurranse, slik at Apple blir tvunget til nyutvikling for å stadfeste sin status. Institusjoner kan utsettes for lock-in, for eksempel når organisasjoner ikke klarer å ta inn nye arbeidsmåter og blir låst til gamle skikker og vaner (Martin & Sunley, 2006). Eksemplene er mange. Technopolis hevder at sektorprinsippet gjør at det norske forskningssystem er spesielt i fare for lock-in (2012, s. 98). Sektorprinsippet er organiseringen av forskningsaktivitet, hvor hvert departement finansierer og beskriver sine forskningssatsinger ovenfor Rådet. Hvert departement er som kjent aktuell ovenfor visse typer av forskning, men ikke utelukkende. Det vil si at landbruks- og matdepartementet vil nødvendigvis fokusere på mat og landbruk, men det er likevel mange forskningsdisipliner som kan være aktuelle innenfor disse tema. Både biologi, arkeologi, fiskeri, klima og samfunnsforskning er relevante forskningsdisipliner innenfor mat og landbruk. Derfor er det vanskelig å forstå at sektorprinsippet er Technopolis sitt utgangspunkt for argumentasjon om innlåsning i det norske forskningssystem.

Lock-in er et økonomisk og innovasjonsteoretisk begrep, som beskriver en tilstand som minner litt om Bourdieus begreper habitus og doxa. De beskriver alle en tilstand av innkapsling, nesten stagnasjon av den frie tanke, hvor antakelser for virkeligheten tas for gitt. Lock-in beskriver systemets innkapsling og stillstand, og habitus beskriver den kroppsliggjorte selvfølgeliggjøring av virkeligheten aktører handler innenfor, så lock-in og habitus handler litt om det samme. Selv om habitus er noe enhver aktør alltid handler på bakgrunn av, og lock-in er en systemisk tilstand som kan komme og gå, beskriver begge begrepene en trussel for nytenkning. Både menneske og system deler dermed trusselen av mangel på nytenkning og evne til å prosessere input.

Ettersom systemene kan utsettes for lock-in, må det også være noe motsatt av lock-in, som kan tilsvare aktørens evne til å endre holdning gjennom kommunikasjon. For å anvende Habermasiansk terminologi kan vi derfor bruke hans livsverdenbegrep på systemene også. Systemene er, i likhet til mennesket, avhengige av kommunikativ handling, for å motvirke innlåsing. Lock-in er et begrep som utvider definisjonen av doxa, til også å beskrive systemenes fallgrube for å ta virkeligheten for gitt og basere sin eksistens på antakelser. Ifølge innovasjonsforskningens lock-in begrep, kan livsverdens trusselbilde også anvendes på systemer. Sagt med andre ord er forskningssystemet, markedssystemet og de øvrige samfunnssystemene, sosiale systemer, samt institusjoner og organisasjoner utsatt for lock-in, altså en låsing av livsverden. Systemene og mennesker i det innehar da visse likhetstrekk, og står i relasjon til hverandre. Hvis man godtar Giddens strukturasjonsteori, som forneker et skille mellom aktør og system, er individets farer, også systemenes farer. Siden systemene består og opprettholdes av mennesker, kan man hevde at menneskers livsverden er kollektivt truet. Ved en slik fortolkning innebærer det at også systemene har en livsverden, nemlig den kollektive livsverdenen som hver aktør er en del av. Dermed er både begrepet livsverden og doxa anvendt i et systemisk perspektiv.

6.4 Helhetens behov for integrasjon

I det funksjonalistiske perspektiv må delene som arbeider i helhetens interesser integreres og konfigurasjon mellom delene må skje, for at de skal jobbe i takt. Harmonien oppnås i så måte ikke av seg selv. Sosiologien må avdekke disse integreringsmekanismene og søke å forstå deres virkemåte. Oppgaven har avdekket flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon som prosesser Forskningsrådet setter i gang, for å sikre harmoni og produktivitet i vitenskapssystemet. Disse prosessene, eller delfunksjonene som endringsagenten innehar,

kan sees på som integreringsmekanismer for at vitenskapssystemet skal jobbe i takt med helheten. Intuitivt er det noe motstridig med å kalle både involveringen og provokasjonen en integreringsmekanisme. Provokasjonen synes å rive opp i harmonien, som er skapt gjennom involvering, slik at disse er motpoler i vitenskapssystemet som må balanseres. Jeg vil likevel ønske å kalle både involvering og provokasjon integreringsmekanismer, siden begge har som formål å gjøre vitenskapssystemet best mulig. Mekanismene jobber for samme målsetting, å forbedre og integrere vitenskapssystemet best mulig inn i helheten. Ekvilibrium mellom de to kan virke som å være nødvendig for at systemet som helhet skal fungere best mulig.

Dersom man definerer Forskningsrådet som en del av vitenskapssystemet, er integreringsmekanismene indre styrte mekanismer, altså vitenskapssystemets egen evne til selvregulering. Det er likevel ikke opplagt at Rådet er en del av vitenskapssystemet, siden det også kan defineres inn i det offentlige forvaltning. Som sagt innledningsvis er Rådet en del av den offentlige forvaltning, og dermed ikke en del av vitenskapssystemet. Rådets posisjon mellom vitenskapssystemet og myndighetene, og de mange områder av samfunnet Rådet er i kontakt med, gjør det utfordrende å sette det i en ramme av et system. Politikken, det internasjonale, offentligheten og vitenskapen skal kanaliseres gjennom Rådet, som deretter skal posisjonere og konfigurere samfunnet. Forskningsrådet er en institusjon som skal bevare det vitenskapelige system, men er ikke nødvendigvis en del av det. Jeg vil derfor kalle Rådets forsøk på intervensjon av vitenskapssystemet som en ytre styrt integreringsmekanisme. Jeg skiller dermed med indre og ytre integreringsmekanismer, hvor de indre gjenspeiler vitenskapssystemets evne til selvregulering, og de ytre er Rådets funksjon som endringsagent, som vil gjøre endring på vitenskapssystemet. Grunnen til at jeg forsøker å skille mellom indre og ytre reguleringsmekanismer er for det første å teste det funksjonalistiske perspektiv på systemenes evne til selvregulering, og for det andre å belyse om et system kan ha en virkning på et annet system, og eventuelt hvordan.

Også Ottersen beskriver begrepet endringsagent som en ytre styring av forskningssystemet, når han understreker forskjellen mellom *initiering* av endring, og *understøtting* av endring (Ottersen, 2014). Ottersen mener Rådet bør kunne bidra og understøtte endringsprosesser som skjer innad i forskningssystemet, men ikke initiere endring på forskningssystemet. Forskjellen mellom initiering og understøtting, munner ut i de samme ulikhetene som mellom ytre og indre styrte integreringsprosesser. Begrepet endringsagent synes i seg selv å implisere en endringskraft som er ytre styrt, en endring som skal skje på noe. En endringsagent søker å

utøve endring som agent, altså på vegne av noen andre. En agent er gjerne ansatt eller styrt av sin tilhørighet til noe, den virker på noe og ikke på seg selv. Med den begrunnelse går jeg videre med forståelsen av funksjonene som endringsagent er integreringsmekanismer, som er ytre styrt.

6.5 Resultat

Fra det foregående resonnement kan vi sette opp følgende utgangspunkt fra analysen av Forskningsrådets funksjon som endringsagent:

- 1) Samfunnet er preget av funksjonell differensiering, altså spesialiserte systemer eller institusjoner som tar seg av arbeidsoppgaver som er viktig for samfunnet som helhet.
- 2) Systemene består av mennesker.
- 3) Systemet og mennesket står i relasjon til hverandre og påvirker hverandre.
- 4) Både systemet som helhet, og mennesket i det, har en livsverden som bygger på kommunikativ handling, som gjør at forståelse kan endres og reaksjon oppstår.

Og funn fra analysen:

- 5) Livsverdenen til mennesket og system trues av habitus, doxa og lock - in.
- 6) Livsverdenen til vitenskapssystemet skal bevares av Forskningsrådet gjennom flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon, også forstått som prosesser som endringsagent. Disse prosessene kan forstås som ytre styrte integreringsmekanismer.

Man kan konkretisere punkt fire med følgende påstand: Menneskets livsverden trues av habitus, som er kroppsliggjort viten. Organisasjoner og systemer trues av lock - in. Doxa omtaler det epistemologiske perspektiv, om hvordan både menneske og system gjør antakelser som synes å være virkeligheten, og dermed det eneste mulige. Habitus er vegen til doxa for mennesket og lock-in er vegen til doxa for systemene.

6.6 Oppsummering

For å oppsummere, kan vi utfra analysen av Forskningsrådet som endringsagent hevde at samfunnet er funksjonelt differensiert, eller preget av utleiring for å bruke Giddens språk. Samfunnet er delt opp i ulike institusjoner eller systemer, som til en viss grad jobber i overensstemmelse med helhetens interesser. Dette synet er inspirert av funksjonalismen.

Systemene består av mennesker, formes av mennesker og både system og menneske påvirker hverandre gjensidig. Forskningsrådet er et organ som beveger seg mellom mange av samfunnets systemer, og har kontaktflater mot det politiske, det internasjonale, forskningssystemet og borgeren. En av Forskningsrådets oppgaver, eller funksjoner, er å være endringsagent. Analysen har avdekket at en endringsagent innebærer flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon. Det er en stadig prosess mellom involveringens harmoniske samarbeidsfokus, og behovet for provokasjonens oppriving av vante tankebaner. Flerdimensjonal involvering innebærer involvering av politikere, forskere og borgere i en vertikal og en horisontal akse. Det er ukjent hvordan nødvendig provokasjon oppnås, men den kan til en viss grad oppnås gjennom flerdimensjonal involvering, fordi involvering tillater flere perspektiver. For å kunne fungere som endringsagent forutsettes det at Rådet innehar tillit fra systemene, og evner å sette seg inn i deres forståelse.

Funksjonen som endringsagent kan sees på som en ytre styrt integreringsmekanisme, for å få forskningssystemet til å jobbe i overensstemmelse med helheten. For å jobbe i overensstemmelse med helheten, virker det som forskningssystemet trenger hjelp til fornyelse. Den er ytre styrt fordi forskningssystemet ikke selv innehar funksjonen som endringsagent, det er Forskningsrådet som skal skape endringer på forskningssystemet.

Den funksjonalistiske påstand om at delene i samfunnet arbeider i tråd med helhetens interesser kommer til kort. Dersom dette var sant ville det ikke være behov for ytre integreringsmekanismer. Behovet for å kalle en av Forskningsrådets funksjoner endringsagent, viser at forskningssystemet må endres eller forandres. Forskningssystemet jobber inadekvat, eller er integrert for dårlig med helheten. Funksjonalistisk perspektiv må derfor tilføres et trusselbilde til den ellers så organiske og selvregulerende helhet. Gjennom analysen har jeg avdekket at en trussel er doxa; selvfølgeliggjøring av antakelser, som kan sees på som en tilstand som kommer gjennom habitus og lock in. Habitus og lock - in er trusler for mennesket og system, og styrker forståelsen av mennesket og system som gjensidig. Antakelig vil et system som består av mennesker med utbredt habitus bli et system med lock - in, og vice versa. Doxa fører til stillstand, stans i systemene. Med det kan man hevde at delene som arbeider i helhetens interesser, kan stoppe opp, og ikke lengre ivareta helheten. Sannsynligvis er dette en trussel som er spesielt aktuell ved harmoniske samfunn, hvor provokasjon eller kaos ikke oppstår regelmessig. Provokasjonen må skapes kunstig. Vi

vet enda ikke om dette er en adekvat form for provokasjon. Dersom Rådet defineres inn i forskningssystemet, består den funksjonalistiske tesen.

Analysen står igjen med visse usikkerhetsmomenter: Vil systemene regulere seg selv, slik at det ikke er behov for ytre integreringsmekanismer? Er kunstig provokasjon adekvat provokasjon for å motvirke doxa? Hvordan oppnår Rådet den tillit og evne som er nødvendig for å fungere som endringsagent?

7 Tvetydig endringsagent

Resultatene fra analysen gav oss noen funn som belyser forståelsen av Forskningsrådet som endringsagent, som jeg nå ønsker å diskutere videre. Jeg skal i det neste reflektere over Rådet som endringsagent, spesielt med tanke på provokasjonsbehovet som analysen avdekket. Jeg vil også reflektere over forskningssystemets egen evne til å tilpasse og regulere forskningsaktiviteten, og generelle utfordringer og implikasjoner som følger Rådet som endringsagent.

7.1 Behov for provokasjon

Analysen avdekket at Forskningsrådet skal mestre kunsten å provosere, for å fungere som endringsagent, men Technopolis skriver ikke mer konkret om hvordan provokasjon og forstyrrelser skal skje i praksis. Provokasjon er i utgangspunktet en negativ handling, som søker å oppnå en reaksjon, enten i system eller menneske. Provokasjonen i seg selv, innebærer ikke kontroll over reaksjonen til mottaker, dersom man fastholder på kompetente frie aktører kan disse reagere med sinne, destruktivitet, motivasjon osv. Det er en uforutsigbar reaksjon provokasjonen setter i gang. Provokasjonen må skje spontant, uten mønster og uforbeholdent, slik at forskere i systemet ikke er forberedt på kritikk eller uttalelser som provoserer. Dersom det forventes provokasjon, mister provokasjonen sin kraft, og provoserer ikke lengre, men fører kun til frustrasjon og irritasjon i systemet. Dersom provokasjonen blir naturalisert inn i det systemiske tilværelse, vil den miste sin kraft.

Jeg har hevdet at provokasjonen sannsynligvis er størst behov for i harmoniske samfunn, hvor provokasjon eller kaos ikke oppstår regelmessig. Dette er en antakelse som samsvarer, og er inspirert av Schumpeters teori om kreativ destruksjon. Norge er et rikt land, hvor borgerne hviler på velferdsstaten, og lever komfortabelt på bakgrunn av oljepenger. Arbeidsledigheten er lav, og velferdsstaten tar seg godt av borgenes ulike behov gjennom livet. Dessuten er offentlig sektor stor, og næringslivets jag etter finansiering og profitt, gjelder ikke på samme måte på arbeidsplasser innenfor offentlig sektor. Næringslivets dynamikk, med utskiftning av bedrifter som vinner frem i konkurransen om konsumenter og klienter, gjør at utviklingsprosesser skjer naturlig og kontinuerlig. Dersom man skal følge Technopolis og Schumpeter, og godta at næringslivets logikk er overførbart til offentlig sektor, er det spesielt i Norge, en fare for stagnasjon og innkapsling. Dette fordi samfunnsstrukturene ikke er under et jag for å overleve, eller stadig må omformes, for å tilpasse produksjon og etterspørsel. En

klisje innenfor det norske samfunnet er at vi har det for godt, og derfor prioriterer mindre arbeid og mer fritid, slik at produktivitet og arbeidskraft mister fokus. New public management er som nevnt et styringsform som er spesielt anvendbar for offentlig sektor, og inspirert av kapitalistiske ideer. Offentlig sektor har stadig blitt omorganisert på bakgrunn av innflytelse fra NPM. Technopolis sin argumentasjon føyer seg derfor inn under NPM - fanen, hvor kapitalistiske ideer gjøres anvendbar på offentlig sektor.

Habermas beskrivelse av kolonisering er nokså treffende for den økte troen på kapitalistiske ideer innenfor samfunnsutvikling. Koloniseringen fører til en kollektiv endring i tankesett, som både er kapitalistisk og byråkratisk. Habermas hevder likevel at mennesket kan løsrive seg fra koloniseringen på bakgrunn av livsverden og kommunikativ handling. Habermas fremstiller da at menneskets kreativitet og fritenkning aldri vil la seg kue eller undertrykkes av kapitalistiske krefter. Implikasjonene her er tvetydig. På en måte sier Habermas at koloniseringspresset livsverden er under, aldri vil overgå livsverdens motstandskraft. Technopolis sine uttalelser og NPM er da uviktige, for det vil aldri ha noen effekt på hvordan mennesker organiserer sine handlinger. På andre side åpner han opp for at dette er en viktig trussel livsverden står overfor. En reel trussel er kun en trussel dersom den kan føre til handlingsendring. Derfor fortolker jeg Habermas dithen at mennesket alltid vil stå i prosess mellom kolonisering og fritenkning, en tolkning som kan samsvare med behovet for en endringsagent. Endringsagenten skal nettopp både involvere og oppmuntre til samarbeid, samtidig som den skal rive opp i samfunnets antakelser. Det er dermed liknende dragningspunkter mellom livsverden og kolonisering, som den endringsagenten søker å skape.

Mennesket slites mellom livsverdenens åpenhet til omgivelsene, og doxa og habitusens veg mot innlåsning av tanker. Dessuten har analysen tatt utgangspunkt i at mennesket står i relasjon til systemet, slik at flere mennesker med utbredt habitus, gjør at systemet preges av lock - in, og vice versa. Dersom det er slik må funnet være overførbart til alle samfunnssystemer, og ikke begrenser seg til forskningssystemet. Det vil si at funnet er generelt, og overførbart til det politiske system, utdanningssystem osv. Dersom det er tilfellet, må Rådet *selv* være truet av innlåsning og doxa. Dersom forskningssystemet er truet av lock - in, på bakgrunn av stagnasjon i menneskets livsverden, er også Rådet, som likefult består av mennesker, truet av lock in. Rådet har ingen egen dynamikk, som forhindrer den stillstand man er så redd for i forskningssystemet. Technopolis sin beskrivelse av «absorptive capacity» kan samsvare med Rådets behov for å omstille seg i tråd med sine omgivelser. Kanskje betyr

det at dersom Rådet utvikler absorptive capacity, vil de klare å motvirke doxa og stagnasjon. Absorptive capacity er i seg selv et økonomisk og innovasjonsteoretisk begrep, slik at Technopolis brukes ikke bare økonomisk teori i forståelsen av forskningssystemet, men også på Rådet i seg selv.

Et Forskningsråd som er preget av doxa, er like destruktivt som et forskningssystem som stagnerer. Dersom Rådet preges av innlåsning, vil det true vitenskapens evne til fornyelse, fordi Rådet setter premisser for forskningen. Dersom man skal følge Technopolis og Rådets logikk, bør det finnes endringsagenter som provoserer og involverer Rådet, slik at stagnasjon ikke forekommer i Rådet heller. Forskningsrådet adresserer ofte evne til fornyelse og innovasjon, både i næringsliv og vitenskapssystem, men Rådet som premissgiver trues selv av mangel på fornyelse. Lock - in og habitus er tilstander som ikke er bevisste. Det vil si at mennesker er ubevisste overfor habitusens måte å selvfølgeliggjøre. Det er derfor svært vanskelig å anerkjenne en tilstand av lock - in og habitus. Flere arbeidsplasser jobber aktivt med å holde inspirasjon og kunnskapsflyt i de ansattes virkelighet, nettopp for å forhindre stillstand. Likevel kan man ikke være sikker på at dette gir effekt. Markedet derimot innehar kapitalistiske mekanismer som gjør det nødvendig å omstille seg. Jeg vil påny påpeke at det er usikkerhetsmomenter ved å bruke økonomisk teori på forskningssystemet, eller på offentlig forvaltning i det hele tatt. Markedet er fundamentalt forskjellig fra offentlig drevne instanser som forskningssystemet i all hovedsak er. Selv om flere forskningsinstitutter er kommersielt drevet, har de fleste en stor grad av offentlig finansiering, og er generelt organisert annerledes enn det private næringsliv. For at en endringsagent skal ha noen endringskraft, må den utøves uforberedt, eller plutselig, for å hindre naturalisering. Vitenskapelige og industrielle fremskritt skjer trinnvis og det gjør nødvendigvis også utviklingsprosesser. Bourdieu forklarer utviklingsprosesser som fornyelse og utskifting av spillere, slik at spillet endres over tid. Vitenskapelige paradigmer skiftes ut på bakgrunn av akkumulasjon av feilslutninger og begrensninger som over tid blir mer synlig. Dette er naturlige endringsmekanismer i systemet. Det er mer forståelig å se på endringsprosesser og stagnasjon, som tilstander som kommer og går, spesielt innenfor vitenskap. En konstant funksjon eller rolle som endringsagent, vil kun bli naturalisert inn i den vanlige systemiske tilværelse.

Den eventuelle handlingsendring som Technopolis håper på ved å sammenlikne forskningsaktivitet opp mot Schumpeters kreative destruksjon, er handling som skal motvirke doxa. Det vil si at Technopolis tror på en kolonisering, som nettopp skal frigjøre ens

livsverden, noe som går imot hele koloniseringens innhold. Kolonisering er sett på som en trussel mot kreativitet, men Technopolis argumenterer for en type kolonisering som nettopp skal frigjøre kreativitet. Her er det påny noe tvetydig, idet kolonisering fremstilles som noe positivt. Habermas kunne ikke akseptert at kolonisering er noe positivt, og kanskje må annen teori benyttes for å forklare kollektive koloniseringsprosesser som noe positivt.

Giddens syn på tillit til ekspertsystemene kan nyansere perspektivet på kolonisering, fordi Giddens fremholder at vi må ha tiltro til ekspertene. Ekspertene kan i dette tilfellet anses som Technopolis, som uttaler seg om hvordan forskningssystemet, og forvaltningen av det, bør foregå gjennom Forskningsrådet. Technopolis er leid inn, av regjeringen gjennom anbudsrunder, som ekstern evaluator av Forskningsrådet, og skal uttale seg nettopp om forskningsaktiviteten og organiseringen av den i landet. Regjeringen viser stor tillit til Technopolis, og har faktisk valgt å leie dem inn to ganger, i ulike evalueringer av Rådet¹⁴. Technopolis er derfor ansett som ekspert på området som regjeringen skal ha tillit ovenfor.

Giddens begrep om tillit er først og fremst rettet mot befolkningens tillit til ekspertene. Befolkningen må ifølge Giddens ha tiltro til at forskere forteller sannheten rundt klimaproblematikk osv. Ekspertene er gjerne forskere i vårt samfunn, men Technopolis er altså ekspert på hvordan man skal organisere ekspertene. En viss kolonisering av livsverden er ifølge Giddens nyansert, fordi befolkningen må ha tillit til at samfunnsutviklingen er i gode hender. Tillit er i det heletatt et viktig element i studien av endringsagenten. Beskrivelse av tillit gjennomsyrrer hele Rådets forutsetninger for funksjon som endringsagent, og funksjon generelt. På bakgrunn av Rådets mange kontaktflater og rolleutfordringer er de avhengig av å inneha tillit fra politikere, forskere, borgere og internasjonalt. Dette er også poengtert i en annen evaluering av rådet, som er sitert tidligere¹⁵. Tillit har man som regel til de stødige og prinsippfaste strukturene, som man kan ha være trygg på forvalter sin oppgave korrekt. Derfor er det noe motstridig mellom oppgaven som provokatør og å skulle inneha tillit. Tydelig kommunikasjon av hva de ulike systemene kan forvente, og konstruktiv kommunikasjon rundt uenigheter, er svært viktig for at Rådet skal inneha den tillit det trenger. Rådet skriver at

---

¹⁴ En evaluering fra 2001 og en fra 2012.

¹⁵ «Dersom Rådet ikke nyter utbredt tillit i omverdenen, kan det ikke spille den sentrale rolle i arbeidet med forskningsorganisering og –finansiering som meningen er.»(Smith et al., 2014, s. 37).

de skal bruke kommunikasjonen strategisk (2014), og viser verdien av kommunikasjon, men strategisk kommunikasjon kan gå på bekostning av oppriktig kommunikasjon. Oppriktig kommunikasjon er viktig for å innhente tillit Rådet trenger for å kunne fungere som endringsagent.

7.2 Systemets evne til selvregulering

De indre mekanismene i systemet for å fremme arbeidsmoral og produktivitet blir for dårlige på bakgrunn av behovet for en endringsagent som må «ordne opp» i sakene. Som sagt bygger funksjonalismen på en forståelse av at systemet selv vil integrere systemets produksjon i forhold til helhetens behov. Indre integreringsmekanismer kan være ledelse, artikkel og produktivitetskrav og deadlines, men også mer kompliserte former for interaksjon mellom kollegaer, hvor det forventes visse ting av samarbeidspartnere. Samfunnsmessig moral om stolthet for arbeidet og arbeidsglede er også elementer som gjør at delene i samfunnet fungerer i harmoni. Som nevnt kan også vitenskapelige skifter være integreringsmekanismer, for eksempel argumentasjonen for den naturalistiske vending, kan sees på som systemets egen evne til omstilling og nytenking. Den naturalistiske vending, søker å bringe sammen forskningsdisiplinene, og bygge samfunnsvitenskapelig forskning på det naturvitenskapelige, kan bringe inn nødvendig kaos i forskningssystemet. Den naturalistiske vending kan derfor være et eksempel forskningssystemets forsøk på selvregulering, eller endringsprosesser som skjer innad i systemet. Likevel er disse indre mekanismene inadekvate for å motvirke doxaens stillstand, dersom man følger Technopolis sin logikk. Rådet får i oppgave å gjenskape en kunstig form for press, eller illusjon om nedgangstider, slik at forskningssystemet øker produktivitet og kvalitet. Om kunstig provokasjon er adekvat provokasjon for å motvirke doxa er usikkert. Det synes svært utfordrende for Rådet og ta denne provokative stilling, på bakgrunn av den hårfine grensen mellom positiv provokasjon og negativ frustrasjon. Det nødvendige arbeidspresset som behøves for å prestere, synes mer naturlig å skulle komme fra innad i systemet.

På den andre side fungerer provokasjon handlingsskapende. Provokasjon og irritasjon setter i gang reaksjoner innad i systemet. Det kan derfor argumenteres at provokasjon Rådet skal utøve på forskningssystemet, likevel er en indre styrt integreringsmekanisme. Man kan aldri vite hva slags reaksjoner provokasjonen fører til, men den vil likefullt utløse reaksjoner i forskningssystemet. Når handling utløses på bakgrunn av provokasjon, skjer det en nyansering eller justering i forhold til det provokative. Denne handling vil kun avgjøres av

forskningssystemet. Det vil si at det er opp til forskere i systemet hvordan de velger å reagere på provokasjon.

På tross av at jeg har definert Forskningsrådet inn i den offentlige forvaltning, kan man velge å definere Rådet som en del av forskningssystemet. Rådets forhold til det politiske system bør ikke oversees, men man kan velge å se på Forskningsrådet som først og fremst en ressurs for forskningssystemet, og dermed også en del av det. Dersom Rådet er en del av Forskningssystemet vil endringsagenten virke innad i sitt eget system. Forskningsrådet som endringsagent blir da en indre styrt reguleringsmekanisme.

Den funksjonalistiske tese om at systemene vil regulere seg selv i takt med de øvrige systemene, og i henhold til helhetens interesser, avhenger om man definerer endringsagentens rolle som indre styrt. Dersom den er indre styrt, vedvarer den funksjonalistiske tese, og Rådet anses da som et nødvendig organ for å regulere og integrere forskningssystemet med øvrige systemer. Det vil være lettere for Rådet å være endringsagent innad i sitt eget system, fordi den eventuelle grense mellom systemer ikke vil være til hinder. Det vil si at diskurser og kommunikasjon lettere flyter innad i systemet, og Rådet vil dele virkelighetsbilde med forskningssystemet, i alle fall i en høyere grad enn dersom Rådet ikke er en del av forskningssystemet. Forskningsrådet står likevel med føttene plantet i minst to forskjellige leire, mellom forskning og politikk. I dokumentene omtales oppgaven som endringsagent ofte som en kraft som skal virke på forskningssystemet. Analysen har også tatt utgangspunkt i at endringsagenten skal virke på forskningssystemet, som en ytre integreringsmekanisme, det vil si at Rådet ikke er en del av forskningssystemet. Dersom dette er rett får det funksjonalistiske perspektiv trøbbel, fordi det impliserer at forskningssystemet ikke regulerer seg selv med helheten. Kanskje kan det funksjonalistiske perspektiv bestå, dersom man godtar at forskningssystemet vil regulere seg selv, men ikke raskt og effektivt nok. Forskningsrådet skal være en katalysator for raskere og bedre produksjon av forskning.

7.3 Endringsagent på vegne av hvem?

Som nevnt innledningsvis er det naturlig å tenke at en endringsagent er ansatt av noen, og skaper endringsprosesser på vegne av noen. Analysen kan likevel ikke finne spor av noen direkte forklaring av oppdraget. Selv om regjeringen pålegger Rådet oppgaven som endringsagent, er det ikke eksplisitt hva som ligger i oppgaven, og som vi har sett har Rådet fortolket oppgaven noe ulikt fra Regjeringen. Det ligger en grad av ansvarsfraskrivelse i det

Regjeringen pålegger en oppgave som er diffus på et organ på størrelse med, og med mandater som det Forskningsrådet har. Staten har åpenbart en tillit til at Rådet forvalter sine oppgaver godt, og trenger ikke eksplisitt å forklare Rådets mandat som endringsagent. Det er flere som hevder at ulike reformer under New public management merkelappen har ført til fragmentering i det offentlige styringssystemet (Christensen & Lægreid, 2010). Fragmenteringen manifesterer seg gjennom at staten fraskriver seg ansvar, og pålegger flere og flere oppgaver til spesialiserte institusjoner som Forskningsrådet.

“By entrusting an authority with a certain task, carrying with it command over the requisite powers and means, a slice of sovereignty is transferred from the old authority to the new, and the accumulation of such partial transfers in time brings about a translation of the true seat of authority” (Mitrany, 1975, s. 128).

Gjennom å fraskrive seg mer og mer ansvar, mister staten oversikt og autoritet til å fungere som den skal. Som Mitrany skriver vil fragmentering eller ansvarsoverføring, over tid forandre den nasjonale maktbalanse. Ved å ikke klargjøre hvilke oppgaver som ligger i mandatet som endringsagent, gir staten Rådet større fleksibilitet og selvautonomi. Forskningsrådet står fritt til å tolke deres rolle som endringsagent. Rådet er i utgangspunktet et nokså autonomt system, siden det både skal fungere forskningsstrategisk og forskningsfinansierende, og rollen som endringsagent er et tilskudd til selvstendighet av Rådet. Man kan derfor vurdere hvorvidt Rådet skal ha en egen mening og agenda for utviklingen av forskningspolitikk. Hvor frittenkende bør Forskningsrådet få være? Selv om Rådet skal fungere som katalysator for samspill mellom interessentene, vil det alltid være et skille mellom offentlig forvaltning og det utførende ledd. Det vil si at det alltid vil være et kontekstuelet skille mellom verdensbildet til en som jobber med forskning, og en ansatt i Rådet.

7.4 Implikasjoner

Implikasjonene i innføringen av begrepet endringsagent er mange. Oppgaven har forsøkt å vise hvordan et lite begrep som endringsagent, har mange implikasjoner. Den første og største implikasjon er at samfunnslivet, i alle fall forskningssystemet, er styrbart. Hele Forskningsrådets organisering, som en kraft som skal styre norsk forskningsaktivitet, impliserer at forskning kan og bør styres. Et interessant spørsmål er da hvordan forskningsaktivitet i landet hadde utartet seg, uten et forskningsråd, eller uten en endringsagent? Analysen avslører at behovet for en endringsagent impliserer at forskere ville

mer og mer, låse seg inne på sine kontor, og produsere forskning som ikke er aktuell eller interessant for befolkningen. Dersom forskning ikke bidrar inn i samfunnsutviklingen, hva er forskning godt for? Det økte behovet for forskning, for å stå sterkere mot internasjonal konkurranse og trangere økonomi, springer ut fra et økonomisk fokus på hva forskning er. Det undergraver forskningens opprinnelige ønske om å finne en sannhet, og setter samfunnsutviklingen på forskningens bærebjelker. En dimensjon av dette er at enkelte disipliner, som ikke virker inntektsbringende for næringslivet kan gå tapt. Viktig forskning kan gå tapt, på bakgrunn av samfunnets økte økonomifokus. En annen dimensjon er at man setter tiltro til forskning, som egentlig er utenfor vår forstand. Man tror at det finnes løsninger for oljemangel, og bedre utnyttelse av ressurser, uten at vi vet dette med sikkerhet. Man setter fremtiden i usikre hender, fordi man tror at fremtiden vil ha bedre løsninger. I stedet for å løse opp i de mange utfordringer samfunnslivet har, med den kunnskap vi har, skal forskning bringe løsninger for fremtiden. Forskningens utgangspunkt er at man er usikker på elementer i naturen, og behov for kontroll og forståelse gjør at man leter etter svar som har to strek under seg. Forskning er relativ i forhold til den tid og kontekst den oppstår i. Forskningsfunn og paradigmer går i bølger, og om man finner opp en ny form for energi, kan det senere vise seg at denne er destruktiv på andre områder. For eksempel bruk av bioetanol, som først ble ansett som en redning for klimaproblematikk, og deretter kraftig kritisert fordi regnskog ble hogd ned og mennesker sultet, fordi man brukte areal som kunne blitt brukt til matproduksjon. Slik går forskningens natur i stadige rykk mot optimale løsninger. Forskning må anerkjennes som en jakt, mer enn en løsning. Det er en spenning mellom optimisme for vitenskapelige fremskritt og skeptisisme som bunner ut i en økt forståelse av kompleksiteten i samfunnet og naturen (Skirbekk, 2005, s. 29).

Som tidligere beskrevet, står oppgavene som endringsagent i motsetning til endring som implementeres via direktiver og lovverk. Implikasjonen er at man i felleskap, representert av næringsliv, politikk, borgere og forskere, skal kunne nå en konsensus om hvordan forskningsaktiviteten bør være. Diskusjonen om organiseringen av forskning, og produksjonen av den, som jo også nødvendigvis henger sammen, skal berikes og nyanseres av partene. Man går da utfra at mennesker er interessert i å komme til en feller forståelse og konsensus gjennom kommunikasjon, og at de kan endre holdning og virkelighetsbilde. Dette er premisser og antakelser for endringsagentens funksjon, som man ikke kan ta for gitt.

Det ligger makt i seleksjonen av hvilke representanter som tas med i den forskningspolitiske debatt, og man kan derfor spørre hvem konsensus skal oppnås på vegne av. Som nevnt ligger styringen i governance, og meta- governance av nettverk, styrer og inkludering og ekskludering av personer. Det kan argumenteres med at dette er en ny form for demokrati, og at flere blir hørt ved å åpne opp forskningspolitiske debatter. Likevel er jakten på konsensus og involvering av ulike interessenter en mulig trussel for demokratiske prosesser.

“Scientists (...) are operating in interaction with, and formal subordination to, other interests, in a ‘zone of negotiation’ (Neave 1988) and within a policy framework geared towards the exploitability of science.” (Henkel, 2005, s. 161). Forskingen er ifølge Henkel, i en stadig forhandling, eller samkjøringsprosess mellom den fundamentale jakt etter sannhet, og samfunnets etterspørsel. Noe liknende påpeker også Bourdieu at forskningens utfall er avhengig av dens kontekst. Vitenskapelig sannhet er ikke skapt av forskere alene, men også av de som bruker og fortolker den (Bourdieu et al., 2007). Anvendelsen av forskning skjer uavhengig av forskningsprosessen, slik at forskning kan brukes både i negative og positive kontekster. Forskning på atomkraft og spesielt atomvåpen, er eksempel på hvordan forskning egentlig er adskilt fra dets bruksområde. Forskningsrådet skal gjennom flerdimensjonal involvering bygge bro mellom forskere, og mellom forskningsaktivitet og etterspørsel. Denne broen kan være gunstig og effektivisere forskningsaktivitet, men også fungere hemmende for forskningens frittstående standpunkt.

8 Avslutning

Avslutningsvis vil reflektere over anvendelsen av begreper i oppgaven. Oppgaven har brukt en rekke fremmedord, både fra teorien og empirien. Begrepene har vært kjernen i den kreative skriveprosess som analysen springer ut fra. Jeg vil også kort reflektere over arbeidsprosessen og ontologi og epistemologiske spørsmål i sammenheng med studien.

8.1 Begrepsbruk

Begrepene doxa, livsverden, habitus, lock - in, utleiring og funksjonell differensiering er brukt hyppig i analysen og teksten for øvrig. Begrepene er tatt ut av deres opprinnelige kontekst, og anvendt på analysen av Rådet som endringsagent. Jeg har dermed forsøkt å internalisere begrepene, gjort dem til mine egne og anvendt dem der jeg oppfatter at de passer. To umiddelbare utfordringer gjør seg da gjeldende. Det ene er at min oppfattelse av begrepene kanskje ikke samsvarer med leserens oppfattelse, og det andre er at i anvendelsen av begrepene har de utviklet seg og endret definisjon. Min fortolkning er preget av min grunnleggende forståelse for begrepene, og deretter satt i en kontekst som gjør at deres definisjon kan ha endret innhold. Det gjør at teoretikerne kan være uenig i meningen med begrepet, etter min anvendelse av dem.

Bourdieu skriver at: «Omgrep som habitus, felt eller kapital kan definerast, men berre innafor det teoretiske systemet som dei utgjer, aldri i isolert tilstand.» (Bourdieu et al., 1995, s. 81). Oppgaven har, til en viss grad, gått imot Bourdieus ønske om å holde begrepene i en teoretisk kontekst alene. Likevel er Bourdieus perspektiver godt representert i oppgaven og dermed er ikke begrepene helt løsrevet fra deres opprinnelige ståsted. Alle som ønsker å anvende begreper, endrer på deres kontekst. De brukes på ulik tid, innenfor ulike perspektiver og omhandler forskjellige ting. Begrepene lages og finnes for å berike vårt språk, og øker evnen til presisjon i beskrivelse av samfunnet. Vi må evne å ha et høyt presisjonsnivå når vi beskriver virkeligheten, og da trenger vi begrepene. Jeg vil derfor argumentere for at man som Habermasianer ikke kun må uttrykke seg etter hans språk, og legge alle andre begrepet på hylla, sosiologien må berikes og anvende det begrepsapparat som finnes. Alle teoretikere er på jakt etter sannhet, og når denne i ulik grad. Begrepsapparatet må derfor stadig anvendes, rekonfigureres og redefineres for å nå sannheten. Wittgenstein er berømt blant annet for hans utsagn; «om det man ikke kan tale må man tie.» (1999, s. 105) og med det vil jeg argumentere

at sosiologer må utfolde seg språklig for å kaste lys på sider ved mennesket og samfunn som tidligere ikke har blitt uttalt.

8.2 Arbeidsprosessen

Arbeidsprosessen, spesielt den analytiske prosess, har vært preget av kreativitet og brobygging mellom empiri og teori. Teorien har hele tiden vært med i analyseprosessen, og formet mine valg og assosiasjoner. Jeg har derfor ikke jobbet utfra grounded theory, men heller kjent meg igjen i Richardsons beskrivelse av skriveprosessen. «I write in order to learn something I didn't know before I wrote it.» (Klag Malvina & Langley, 2013, s. 161). I denne kreative skriveprosess har jeg selv en opplevelse av teorien som en styrke og ikke et hinder. På grunn av den kreative skriveprosessen er mine funn knyttet til min fortolkning av begreper, og interne assosiasjoner og forståelse for fenomener. Utfordringen har vært å formidle disse, slik at leseren forstår resonnementene bak funnene i studien.

8.3 Ontologiske forutsetninger for analysen

Analysen har ikke behandlet hvorvidt ontologiske oppfatninger om virkeligheten er avgjørende eller ikke for Rådets funksjon som endringsagent. Tilsynelatende er det en premiss for mine funn at aktører oppfatter virkeligheten likt. Gjennom Habermas sine teorier er likevel ikke dette en forutsetning, fordi man gjennom kommunikativ handling over tid vil dele forståelseshorisont, og sosialisere sine livsverdener. Teoretikerne Bourdieu, Habermas og Giddens er alle enige i at det finnes en virkelighet, men at denne er tilgjengelig i ulik grad, og forstås fra ulike kompleksitetsnivåer. Jeg har også nevnt at Forskningsrådets rolle er å forene det politiske systems verdensbilde og virkelighetsoppfatning med forskningssystemets. Dermed er det ikke nødvendigvis en virkelighet som systemene og aktørene er i, men det må finnes en mekanisme for en integrering av virkelighetsforståelse. Det er derfor åpent for å analysere Rådets funksjon som endringsagent gjennom et konstruktivistisk perspektiv, dersom man innehar en integreringsmekanisme. Berger og Luckmann kaller gjerne en slik integreringsmekanisme sosialisering¹⁶. Også evnen til flerdimensjonal involvering og tverrfaglig samarbeid forutsetter evnen til kommunikasjon og sosialisering på tvers av flere virkeligheter. Handlingsrommet til Rådet som endringsagent vil være avhengig av at de evner

---

¹⁶ Som baserer seg på objektivisering, eksternalisering og internalisering.

å dele virkelighetsoppfatningen med aktører eller systemer de søker å endre. Altså må Rådet inneha flere virkelighetsoppfatninger, dersom det finnes. Virkelighet kan forstås som delte representasjoner for de enkelte, men for at Rådet skal kunne ha funksjon som endringsagent må den ha tilgang til disse representasjonene. De mange dualitetene i Rådets roller avspeiler Rådets mange kontaktflater og de mange diskursene Rådet må følge. Det blir desto viktigere at Rådet evner å sette seg inn i internasjonale, politiske og norsk forskningsdiskurs, og å være nøytral og transparent i deres lojalitet til flere. Dersom det finnes en virkelighet, vil dette forenkle Rådets forutsetninger som endringsagent, men Rådet må likevel sette seg inn i de ulike systemenes forståelse og sympatier, noe som munner ut i en lik forutsetning som den konstruktivistiske tesen.

Forskningsrådets monolittiske organisering vitner om troen på en virkelighet. Forskingen i Norge er organisert etter sektorprinsippet, som vil si at de ulike departementene er ansvarlig for finansiering av forskning innenfor sitt felt. Sektorprinsippet blir i så måte nøytralisert ved at Forskningsrådets oppgave er å integrerer forskningen, og se eventuelle sammenhenger mellom de ulike forskningsfeltene. Det vil si at departementenes forskningsønsker blir balansert av Rådet, ved at synergier mellom for eksempel fiskeri, mat og samfunns – forskning kan overvåkes, slik at funn fra et felt ikke forblir der. Funn fra et felt skal ideelt sett kunne brukes i andre felt, for å oppnå klarere perspektiver av virkeligheten. Målet ved å integrere forskningsaktiviteten i en enkelt organisasjon er å oppnå helhet i forskningsaktiviteten, hvor tverrvitenskapelig samarbeid blir sett på som et middel for å oppnå helhet. All problematikk ved å knytte ulike disipliner til hverandre kan sees på som et oversettelsesproblem, og Forskningsrådet må evne å oversette et forskningsfelts diskurser til et annet.

9 Konklusjon

Med bakgrunn av analyse av det empiriske materiale vil jeg nå komme tilbake til det jeg satt meg ut for å gjøre innledningsvis. Konklusjonen skal konkretisere og klargjøre mine funn.

9.1 Forskningsspørsmål

Mine forskningsspørsmål var:

Hvilke fellesnevnerer finner vi i omtalen av Forskningsrådet som endringsagent?

Fellesnevnerer i omtalen av forskningsrådet er presentert via de første kategoriene hvor endringsagenten skal samvirke, profilere, være strategisk og provosere. Disse kategoriene ble deretter fortolket inn i faser av flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon. Disse fellesnevnerne sier noe om hvordan Rådet skal fungere som endringsagent, altså hvilke mekanismer Rådet bruker for å virke på forskningssystemet. Abstraksjonsnivået er senket, og begrepet endringsagent er blitt mer forståelig, men kunne blitt enda mer presist. Ved å se på hvordan Rådet har handlet, og hvilke grep Rådet faktisk har gjort, ville disse prosessene som endringsagent kunne fremstå tydeligere.

9.2 Hvordan og hvorfor skal Rådet opptre som endringsagent?

Flerdimensjonal involvering, går over en vertikal og en horisontal akse, og innebærer både involvering av befolkning i forskningspolitiske diskusjoner, og involvering av forskere inn i hverandres fagfelt. Involveringens målsetting kan være å implementere og legitimere Rådets egne forskningssatsinger, men kan først og fremst sees på som en måte å utvide forskere, befolkning og politikernes livsverden. De ulike virkelighetsbildene må sosialiseres inn i hverandre, slik at forskningssystemet kan jobbe i takt med etterspørselen av forskning.

Governance er måten Forskningsrådet styrer forskningsaktiviteten strategisk i tråd med politiske interesser. Siden Rådet er det mest sentrale organet for finansiering av forskning, ligger det implisitt en form for styring av forskningsaktivitet. Governance utføres ved kontroll av utlysninger, budsjett, kvalitetskrav, og meta-governance ved kontroll av paneler og utvalg som bevilger penger. Meta-governance utføres i så måte både av det politiske og Forskningsrådet, og til dels også EU, som styrer de sterkeste forskningsmidlene i Europa.

Provokasjon har vært det mest interessante funnet, av hvordan endringsagenten virker. Etter studie av Technopolis sin argumentasjon, er irritasjon og provokasjon sett på som en positiv kraft, for å gjenskape press på forskningssystemet. Argumentasjonen bygger på Schumpeters teori om kreativ destruksjon, og er en overføring av teori som i utgangspunktet omhandler markedskrefter, til å gjelde for forskningssystemet.

Alle prosessene: involvering, governance og provokasjon skal bidra til fornyelse og innovasjon i forskningssystemet. Prosessene svarer altså alle til den samme utfordring; innkapsling eller lock-in i forskningssystemet. Analysen av dokumentene avslørte at forskningssystemet er utsatt for lock-in, et begrep som korrelerer med habitus og doxa. Alle tre begrepene beskriver en tilstand av innkapsling eller stagnasjon, som motvirker fornyelse og innovasjon. Begrepene brukes likevel forskjellig, og er forstått med følgende skiller. Systemene er utsatt for lock-in, og mennesket er utsatt for sin habitus, hvorpå doxa er det mer overordnede nivå, av antakelser som hemmer nytenking.

På bakgrunn av det funksjonalistiske perspektiv har jeg forsøkt å skille mellom ytre og indre integreringsmekanismer. Hvorpå rollen som endringsagent er definert inn under en ytre styrt integreringsmekanisme, fordi Rådet ikke er en del av forskningssystemet. Forskningssystemet bør ideelt sett klare å løse opp i doxa selv, uten intervensjon av Rådet som endringsagent. Det er likevel usikkert hvorvidt de kan det. Empirien tyder på at forskningssystemet ikke er rustet for å vinne krigen mot doxa, og står dermed i fare for lock-in.

Det er flere momenter innad i forskningssystemet som synes å kunne motvirket doxa. Provokasjonen kan også sees på som en reaksjon som skjer innad i systemet, som gjør virkningen av endringsagenten til noe indre i forskningssystemet. Studien kan ikke med sikkerhet konstatere hvorvidt det funksjonalistiske perspektiv holder vann, på bakgrunn av ulike perspektiver for Rådets posisjon i forhold til forskningssystemet.

9.3 Premisser fra analysen

Funnene fra analysen bygget på enkelte premisser som jeg ønsker å diskutere. Funnene i analysen er preget av man må akseptere en del forutsetninger eller premisser. Jeg har valgt å skille mellom premiss og funn, selv om disse åpenbart henger sammen. Det jeg har kalt premisser er:

- 1) Samfunnet er preget av funksjonell differensiering, altså spesialiserte systemer eller institusjoner som tar seg av arbeidsoppgaver som er viktig for samfunnet som helhet.
- 2) Systemene består av mennesker.
- 3) Systemet og mennesket står i relasjon til hverandre og påvirker hverandre.
- 4) Både systemet som helhet, og mennesket i det, har en livsverden som bygger på kommunikativ handling, som gjør at forståelse kan endres og reaksjon oppstår.

Ut fra dokumentene, og analysen av dokumentene, er det tydelig at Rådet settes i en samfunnsmessig kontekst som er preget av funksjonell differensiering. Empirien omtaler Rådet ut fra deres posisjon mellom politikk, forskning, befolkning eller brukere og det internasjonale, gjerne representert av EU. Det er gjennomgående i omtalen av Rådet, en diskurs som vitner om samfunnsmessig utleiring eller spesialisering. Som vi har sett er diskursen ofte preget av systemperspektiv, for eksempel i det at Rådet skal utføre endring på forskningssystemet. Punkt to og tre er direkte hentet fra Giddens sin strukturasjonsteori. Både systemene og mennesket utsettes for doxa. Man kan ikke skille mellom system eller menneske totalt, tilstander av lock-in og habitus er gjensidig. Det vil si at et system med lock-in vil føre til mennesker med habitus og vice versa. Analysen kan likevel ikke finne noen sikkerhet for at Forskningsrådet i seg selv ikke kan utsettes for lock-in.

Jeg vil også hevde at befolkningen gjerne later til å være ensbetydende med marked og næringsliv, hvor befolkningen er sett på som konsumenter av forskning. Det er generelt sett en økonomisk rettet diskurs i empirien, hvor forsknings først og fremst blir målt og omtalt ut fra dens nytteverdi. Amdam og Veggelands (2011, s. 69) aktørsyn synes også å korrelere med dokumentenes formidling av hvordan aktører anses. Spesielt forståelsen av at aktører er interessert i å komme til felles forståelse, og kan skifte oppfatning, er fremtredende premisser i omtalen av Rådet som endringsagent.

I retrospekt ser jeg at det kunne vært mulig å holde aktører utenom analysen, fordi begrepene lock-in og «absorptive capacity» er begreper som handler om systemenes trusler og regulering. Jeg vil likevel argumentere for at et aktørsyn beriker analysen, og at det er interessant å se etter paralleller mellom menneskets og systemets natur. Ved å bruke strukturasjonsteorien har studien bygd bro mellom innovasjonsteoretiske og sosiologiske begreper, noe jeg finner hensiktsmessig. Det er blant annet hensiktsmessig, fordi innovasjonsteoriens måte å bringe økonomiske perspektiver inn i diskursen er viktig å belyse og nyansere. Innovasjonsteoretiske begreper behandler, ofte det økonomiske systemets, måter

for regulering, og sosiologien søker å behandle samfunnet som helhet. Det er fra et sosiologisk perspektiv derfor nyttig å inkludere mennesket i analyse av samfunnet og naturen.

Den vanskeligste premiss er nummer 4, hvor jeg bruker begrepet livsverden også på systemer. Dette er å strekke betydningen av livsverden langt, og kanskje kunne det finnes andre begreper som omhandler systemets endringsprosesser. Habermas sin beskrivelse av kolonisering av livsverdenen, åpner likevel opp for en mer kollektiv sans for livsverden. Begrepet livsverden er anvendt i en bred forstand, til å omhandle en kraft og evne til omstilling og evne til lære av erfaring og kommunikasjon. Dersom man godtar strukturasjonsteorien, kan man ikke være fremmed for at systemets og menneskets natur henger sammen. Jeg tror også mange kan kjenne seg igjen i en forsteinet kultur, som kan oppstå på arbeidsplasser, organisasjoner og kanskje også i familier. Den forsteinede kultur kommer av livsverdenes avkutting fra kommunikativ handling, altså minskede evne til fornyelse.

Forskningssystemets livsverden er en metafor, eller besjeling, for systemenes mulighet til endring. Denne forståelsen for livsverden kan være en ny måte å forstå livsverdenen på, som kan kaste lys på mange sosiologiske studier.

9.4 Funn

Den overordnede målsetting i denne oppgaven har vært å søke forståelse for hvordan Forskningsrådet samvirker og integrerer de ulike samfunnsdelenes interesser.

Problemstillingen var; Hva betyr det for samfunnet at Forskningsrådet skal fungere som en endringsagent i det norske forskningssystemet?

Funnene fra analysen var:

- 1) Livsverdenen til mennesket og forskningssystem trues av selvfølgeliggjøring av virkeligheten. Selvfølgeliggjøringen er beskrevet gjennom begrepene habitus, doxa og lock-in.
- 2) Livsverdenen til forskningssystemet skal bevares av Forskningsrådet gjennom flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon, også forstått som funksjoner som endringsagent.

Analysen har avdekket at Forskningsrådets rolle som endringsagent i det norske forskningssystem, betyr at mennesket og forskningssystem er truet av selvfølgeliggjøring av virkeligheten. Selvfølgeliggjøringen fører til stillstand og manglende personlig og systemisk utvikling. Selvfølgeliggjøringen innenfor forskningssystemet skal motvirkes av Forskningsrådet, gjennom å være en endringsagent. Endringsagentens oppgaver er å gjennom flerdimensjonal involvering, governance og provokasjon, å hindre stagnasjon i forskningssystemet. Studien kan ikke med sikkerhet avsløre om involvering, governance og provokasjon er prosesser som skjer i relasjon til hverandre, altså om det er nødvendig å sette alle prosessene innenfor merkelappen endringsagent. Det synes mer naturlig å behandle prosessene separat, fordi de til en viss grad kan virke motstridig eller tvetydig. Det er flere tvetydigheter rundt disse prosessene, spesielt innenfor provokasjonen og involvering. Tvetydighetene munner ut i behov for stabilitet og oppslutning på den ene siden, og på den andre siden behov for irritasjon og provokasjon. Studien har også avdekket at Rådet har behov for tillit fra politikere og befolkning, noe som også kan være tvetydig i forhold til behovet for provokasjon. Disse tvetydighetene er drøftet fra ulike vinkler og perspektiver.

Oppsummert fra drøftinga, er rollen som endringsagent er en utfordrende oppgave, som bør presiseres, og kanskje deles tydeligere opp. Spesielt den provokative oppgave er en oppgave som ikke bør gå over tid. Forskningsrådet kan ikke være en konstant endringsagent, dersom provokasjon skal være en del av endringsagentens oppgaver. Provokasjonen vil over tid miste sin kraft, og kan gå utover Rådets tillit i forskningssystemet. Rollen som endringsagent bør derfor ikke være noe fast og kontinuerlig, men en bevisst handlingsstrategi Rådet kan benytte seg av iblant.

9.5 Videre forskning

Manglende evne til fornyelse er et fenomen som er kjent og er dermed ikke et stort funn i studien. Måten fornyelse og utvikling skal opprettholdes derimot, er et viktig funn som det kan være interessant å studere nærmere. Studien avdekker en rekke punkter hvor det er behov for mer forskning. For det første ville det være interessant å se om Rådet har fungert som endringsagent. Det vil si å kartlegge endringer i forskningssystemet, og diskursen mellom Rådet og forskningssystemet, koblet mot Rådets oppgave som endringsagent. Har Forskningsrådet provosert, og hvordan foregår provokasjon? Hvordan har den flerdimensjonale involveringen foregått i praksis? Som nevnt ville det også vært interessant å

studere Grøholtutvalgets dokumenter, som omhandler opprettelsen av Rådet, for å undersøke om man finner spor av endringsagentens oppgaver allerede der

10 Referanser

- Aakvaag, G. C. (2006). Når teori og praksis skiller lag. En habermasiansk kritikk av grunntrekk i Pierre Bourdieus sosiologi. *Agora 01-02-2006*, 318-351.
- Amdam, J., & Veggeland, N. (2011). *Teorier om samfunnsstyring og planlegging*. Oslo: Universitetsforl.
- Arnesen, D. (2014). Intervju med Gunnar C. Aakvaag: Å våge det første steget, *Socius*. Retrieved from <http://socius.sosiologi.org/2014/01/06/intervju-med-gunnar-c-aakvaag-a-vage-det-forste-steget/>
- Barber, B. (1996). Three challenges to reinventing democracy *Reinventing democracy* (pp. 144-175). Oxford: Blackwell.
- Berger, P. L., Wiik, F., & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforl.
- Bjerke, C. H. (2012). *Konsensus eller interessekamp?: sammensetning og tildelingsmønstre i programstyrene til Norges Forskningsråd : en kvantitativ analyse av governance i norsk forskningspolitikk*. Universitetet i Bergen.
- Blaikie, N. (2007). *Approaches to social enquiry: advancing knowledge* (2nd ed. ed.). Cambridge: Polity.
- Bleiklie, I. (1996). *Kunnskap og makt : norsk høyere utdanning i endring*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bleiklie, I. (2009). Norway; From Tortoise to Eager Beaver? *University Governance - Western European comparative Perspectives* (pp. 127-152). Springer.
- Bourdieu, P. (1999). *Meditasjoner*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P., & Nice, R. (1990). *The logic of practice*. Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, P., & Prieur, A. (1996). *Symbolsk makt : artikler i utvalg*. Oslo: Pax.

- Bourdieu, P., Slaatta, T., & Collège de, F. (2007). *Viten om viten og refleksivitet: forelesninger holdt ved Collège de France 2000-2001*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. J. D., & Nicolaysen, B. K. (1995). *Den kritiske ettertanke : grunnlag for samfunnsanalyse* (2. oppl. ed.). Oslo: Samlaget.
- Cambridge, U. P. (2015). Change agent. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english/change-agent> Hentet 5. mai 2015.
- Christensen, T., & Lægreid, P. (2010). *The Ashgate research companion to new public management*. Farnham, Surrey, England: Ashgate.
- Cohen, W. M., & Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: a new perspective on learning and innovation. (Technology, Organizations, and Innovation). *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128.
- Cunningham, S. (2010). Joseph A. Schumpeter, Capitalism, socialism, and democracy. *International Journal of Cultural Policy*, 16(1), 20-22.
- Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (4. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Forskningsrådet. (2013). *Årsrapport 2012*. Retrieved from http://www.forskningsradet.no/no/Arsrapportar_og_armeldingar/1138785797246.
- Forskningsrådet. (2014). *Forskning for innovasjon og bærekraft 2015-2020. Utkast til ny hovedstrategi for Norges Forskningsråd*. Retrieved from http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Ny_hovedstrategi_pa_a_pen_horing/1254000757621?lang=no Publisert 7.10.2014. .
- Foster Richard, & Sarah, K. (2001). *Creative destruction – from built to last to built to perform*. London: Prentice Hall.
- Furseth, I., Everett, E. L., & Furseth, I. (1997). *Hovedoppgaven : hvordan begynne - og fullføre*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory : action, structure and contradiction in social analysis*. London: Macmillan.
- Giddens, A., & Eriksen, A. (1997). *Modernitetens konsekvenser*. Oslo: Pax.

- Glaser, B. G. (2001). *The grounded theory perspective*. Mill Valley, Calif: Sociology Press.
- Guttu, T., Langdalen, A., Minker, T. S., & Rosén, O. (1993). *Norsk illustrert ordbok : moderat bokmål og riksmål*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms : contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Habermas, J., Kalleberg, R., & Eriksen, A. (1999). *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Hagen, R. (2006). *Nyliberalismen og samfunnsvitenskapene: refleksjonsteorier for det moderne samfunnet*. Oslo: Universitetsforl.
- Hansen, W., Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2012). *Kvalitative metoder: empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hellesnes, J. (1988). *Hermeneutikk og kultur : filosofiske stubbar*. Oslo: Samlaget.
- Henkel, M. (2005). Academic identity and autonomy in a changing policy environment. *Higher Education*, 49(1-2), 155-176. doi: 10.1007/s10734-004-2919-1
- Joas, H., & Knöbl, W. (2009). *Social theory : twenty introductory lectures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv : interview, observationer og dokumenter*. København: Reitzel.
- Klag Malvina, & Langley, A. (2013). Approaching the Conceptual Leap in Qualitative Research.(Report). *International Journal of Management Reviews*, 15(2), 149.
- Korsnes, O. (2008). *Sosiologisk leksikon* (2. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Kunnskapsdepartementet. (2005). *Vilje til forskning. (St.meld. nr 20 2004-2005)*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-20-2004-2005-/id406791/>.

- Kunnskapsdepartementet. (2009). *Klima for forskning. (St.meld. nr 30 2008-2009)*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-30-2008-2009-/id556563/>.
- Kunnskapsdepartementet. (2013). *Klima for forskning St.meld nr 30 (2008-2009)*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-18-20122013/id716040/>.
- Kunnskapsforlaget. (2002). *Engelsk stor ordbok : engelsk-norsk, norsk-engelsk : Engelsk-norsk stor ordbok*. Oslo: Kunnskapsforl.
- Lerborg, L. (2013). *Styringsparadigmer i den offentlige sektor (3 utgave ed.)*. København: Jurist - og Økonomforbundets forlag.
- Martin, R., & Sunley, P. (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, 6(4), 395-437. doi: 10.1093/jeg/lbl012
- Mitraný, D. (1944). Social Humanism. *Nature*, 154(3917), 654. doi: 10.1038/154654a0
- Mitraný, D. (1975). *The functional theory of politics*. London: Martin Robertson : London School of Economics & Political Science.
- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforl.
- Ottersen, O. P. (2014). Forskningsrådets rolleforståelse. Retrieved from <http://blogg.uio.no/unidir/ottersen/content/forskningsr%C3%A5dets-rolleforst%C3%A5else>
- Richardson, L., & St.Pierre, E. A. Writing; a Method of Inquiry. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage Handbook for qualitative research*. London: SAGE publications.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet : fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Ryghaug, M. (2002). Å bringe tekster i tale - mulige metodiske innfallsvinkler til tekstanalyse i statsvitenskap. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 18(04), 303-327.

- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data: methods for analyzing talk, text and interaction* (3rd ed. ed.). Los Angeles: SAGE.
- Skirbekk, G. (2005). *Den filosofiske uroa : i spenninga mellom tvil og tru*. Oslo: Universitetsforl.
- Skoie, H. (2005). *Norsk forskningspolitikk i etterkrigstiden*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Skoie, H. (2013). En norsk forskningsorganisasjon tar form : en oversiktArbeidsnotat (NIFU : online) (Vol. 7/2013). Oslo: NIFU.
- Smith, E., Brochmann, G., Carlberg, G., Espedal, M., Hansen, H. F., Karlsen, A., . . . Kolltveit, J. (2014). Forskningsrådets legitimitet; habilitet og kvalitet i søknadsbehandlingen.
- Statens, F. (1991). *NOU 1991:24 Organisering for helhet og mangfold i norsk forskning*. Oslo
- Søbye, E. (2012). Frels oss fra teknopolis!
http://morgenbladet.no/ideer/2012/frels_oss_fra_teknopolis#.VOxBGE85CTN
- Sørensen, E., & Torfing, J. (2005). Network Governance and Post-Liberal Democracy. *Administrative Theory & Praxis*, 27(2), 197-237.
- Technopolis. (2012). *A Good Council? Evaluation of the Research Council of Norway*. Brighton: Technopolis Group. .
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Tranøy, B. S., Østerud, Ø., & Makt- og, d. (2001). *Den Fragmenterte staten : reformer, makt og styring*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Wittgenstein, L. (1999). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Trondheim: Gyldendal Norsk Forlag.
- Østerberg, D. (1988). Talcott Parsons Sosiologi *Talcott Parsons Sosiologiske Essays*. Oslo: Pax.

